

वृकहृन्धु॥ ॥ नमस्तस्मै मुनिन्द्राय श्रोतायेतपस्विने॥ शान्ताय वितरागायवाल्मीकाय महात्मने
 ॥२॥ ॥ मुनिन्द्रभयाका श्रीपुतभयाका तपस्विभयाका चीतरगभयाका महात्मा एस्तावाल्मिक
 नाममुनिकन नमस्कारछु॥ ॥ रामाय रामचन्द्राय रामभद्राय वेदसे॥ रघुनाथाय नाथाय सी
 तायः पतये नमः॥३॥ ॥ सुन्दरमूर्तिकध्याणगर्वा ब्रह्मस्वरूपभयाका रघुनाथ फेरिसिताकाय
 तिभयाका एस्ता रामचन्द्रकन नमस्कारछु॥ ॥ जयेतिरघुवंसतिलकः कोसल्याहृदयनन्दनो
 रामः॥ दशवदननिधनकारिदाशरथिः पुरण्डरिकाक्षः॥४॥ ॥ रघुवंसकातिलकः कोसल्यामा
 इकापुत्रः॥ दशवदनरावणकणवधगर्वा दशरथराजाकापुत्रभयाका फेरिकमलकाय
 वजस्तोनेत्रभयाका ऐस्ता श्रीरामचन्द्रकाजयह्वसु॥ ॥ तपसातिरनिलयं निलयं तपसागुरुं
 ॥ वचसां प्रथमस्थानं वाल्मीकिमुनिपुंगव॥५॥ विनयावनतोभुत्वा भारद्वाजो महामुनि॥ अष्ट
 त्संमतः शिष्यः कृतांजलिपुतो वशी॥५॥ तपसानदिकोतिरमावस्याका तपस्वीभयाका एस्तावा
 ल्मिकी मुनिकनरांतजोरिअणामगरि सिष्यभयाका भारद्वाजत्रयिविनिगर्हम्॥ ॥ रामायरा

अ. रा.

२

मिति ध्यानं शत कोटि अविस्तृतं ॥ अणीतं भवता यच्च जल्लोके प्रतिष्ठितं ॥ ६ ॥ हे गुरु हे वाल्मिकि
 रामायण भयाका सत कोटि अमान भनि वल्लोक मा अरवा नद्ध तथात्री लेखं च विसति रुज्जार
 भूमि मण्डल माल्याया को हो ॥ त्यो स वै ब्राह्मण गुरु पित्रुलो देवलोक सवैले सुन्या को हो हामिले
 यनि विसेष गरि सुन्या को इक्षा छ सत कोटी विस्तार भयाको रामायण स रुय समुद्र मा क्या क्या अ
 नृत कथा हा छ न हे सु वृते त्यो स वै कथा हामि ह रु लाई सुनाउनु हव सुभनि भारद्वाज मुनि ले
 विनि गन्या त व वाल्मिकि मुनिले सत कोटि अमान भयाको रामायण कथा हा हात मार हाका अ
 मृत जस्तो रूप भयाका समुद्रा इ दिनु भयो हे भारद्वाज मुनि साधु साधु तिमि चिरंजिवि भया
 विस्मर न भयाको रामायण हे भारद्वाज मुनि एक चित्र गरि सुन सत कोटि रामायण समुद्र मा
 सवै राम चरित्र आश्चर्य त्यो पक्षि सहजार मर्त्य लोक मा राखा को मनुष्य अवतार राम चरित्र
 अमन गन्या को त्यो विसेष मिता मा हा मे छ तिसिता कि महिमा सार जो छ कथा को छे न सावधान

राम

२

भई सुनु रवेंसु. काकु स्थभनु रामको चरित्र महात्म्ये. रमूल प्रकृति भयाकि. सिताको सारम.
हिमावसे आश्रय्ये देधि. आश्रय्ये भयाको. असलोक मागु सगरिरायाको. हे भारदाज मुनि. ति
मीहित सिध्ये कुनाले करुनु ययो. तिजानकी कस्ति कुन भया. प्रकृति. श्रुष्टिका आदि. भुतात्मा भ
याकी. तय. सिद्धि. स्वर्ग. सिद्धी. ऐश्वर्य. सिद्धि. भयाकि. यनि. सिने कुन. विद्या यनि. महाविद्या भ
नि. ब्रह्मादि देवता हरुले भन्दै छन. अद्धि. सिद्धी यनि. गुन यनि. गुणात्मिका यनि. ब्रह्मज्ञान यनि
यो ब्रह्माण्डमा उत्पन्न भयाकी यनि. सिने कुन. सर्वकारणकि. कारण यनि. प्रकृति यनि. विकृ
ति यनि. चिन्त्ये यनि. वृद्धि विलासिनी. महा कुण्डलिनि भयाकि. एसा प्रकृति स्वरूप सिता.
यो चार चर. जगत् संसारमा. विराजमान भयाकि छन. ॥ येसा सिताकन. हृदये मा ध्यान गरि
जोगिजन हरुले तत्त्व पाई हृदय गुंठि छिन्न गरि. उसै मुर्ति मालिन कु छन. ॥ जवन जवन वेला
मा धर्म हानि. पाय वृद्धि कु छन. उसै. उसै. वेला मा तिने प्रकृति वाट. साक्षात् श्रीराम चन्द्र उः

अ. रा.
३

त्यर्तिभइ परमयुष परमजोति परब्रह्मा बोला उछन् सितार रामको भेद कतिपनि छेन् ॥
 रामचन्द्र सीताकुन् जानकीजो सितारामकुन् तिनिहरु उइका भेद कतिपनि नगरि तत्वजानपा
 ई सत्तजनहरु ससारमामृत्यु दुष बाट उत्तकन मुक्ति कुन्छन् ॥ तिरामकस्ता कुन् भया अवि
 त्ये चिन्मये सर्वपाप पुन्येका साखी भयाका त्रापनि रुत्रापनि भर्तापनि नित्ये मुर्तिभयाका
 पनि विश्वमुर्तिये सारामकन सिताराम जोगदेवि जोगिरु रुले ध्यानग न्याको छन् ॥ जोराम निरंज
 न निरंकार छन् तिरामको पाउ नभयापनि वेग सीत हरि रंन्या हात नभयापनि सर्वे कामग
 र्था सर्वे थोक लित्या नेत्र नभयापनि सर्वे थोक देखन्या कान नभयापनि सर्वे थोक सुन्या
 विश्व ससार सर्वे थोक जान्या ॥ तिनैको अन्न कसैले जांन्याको छेन् ये सारामकन पुररायु
 रु योत्तम भनि जानु ऐस्ता सीता राम दुइको अवतार जन्म अरु रूपमा भयापनि जन्म भ
 ई देहधार नागरि अनुग्रहले मनुष्यहरु कन पालना गर्छन् ॥ एस्तारामकथा ब्राह्मणाले सु
 नायद्या ब्रह्मतत्व पाउछन् क्षेत्रीले चक्रवर्ति तत्व पाउछन् वैश्यले धेरै पुन्य फल पाउछन्

राम
३

न॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकिये अङ्क भोत्ररकारे आदिकाव्ये प्रथमसर्ग ॥ १ ॥ ॥ भारद्वाज
 ऋणश्चाश्व रामचन्द्रस्य धिमतः ॥ जन्मने कारनं विघ्नं इक्ष्वाकु कुलवादि ॥ १ ॥ सितायाश्च महा
 देव्याः पृथिव्यां जन्महेतुकं ॥ तव रामकथा माहो वक्षामि मुनिपुंगव ॥ २ ॥ ॥ तव वाल्मी
 किमुनि आज्ञागच्छन् ॥ हे भारद्वाज अवि ॥ कार्यकारनमा इक्ष्वाकु कुलमा राम अवतारभयाको
 ॥ फेरिसिता किजन्म हेतु सुनु हवस् अन्वरिष राजा को कथा हा गर्भित पुरुषोत्तम को महात्मे ॥
 सर्वपापहर्त्या भयाको एता त्रिसकुनामक से को पियारि खाही ॥ सर्वलक्ष्मीएले जुक्त भयाकी ॥
 अन्वरिष राजा का महतारिले श्रीनारयण का पूजा भक्ति गर्थिन् ॥ जो नारयणएले योगनिद्रा
 सहित शेषनाग का शय्या सायेन गरिरह्य ॥ ब्रह्माण्ड कमल वाट उत्पन्न जुन्या तमोगुणएले
 कालरुद्र समान भयाका ॥ सत्वगुणएले सुवर्ण एत वाट जन्म भयाका रजोगुणएले सर्वत्रहि
 र्या दुल्लभ भयाका ॥ सबै देवताले नमस्कार गन्याका एता श्रीविष्णु का पूजा गर्थिन् ॥ विष्णु
 भक्त वैलवाही जो छन् सबै कन धन रत्न दान भोजनादिले सुसिगर ईमान्या गर्थिन् ॥ एका

अ. रा.

४

इसिका ब्रत गरि दादसिका दीन माउहिः विष्णुका मुख्यां जि॥ आफना सत्संग सुति रही सो
आमा श्रीनारायेण आजा गर्छन्॥ हे पुरुस्व नमः हे कल्यानि हे भाविनी जो ते राइका छः सो व
र माग मदिछु भदा तव भाविनी विनी गर्छन्॥ हे नारायेण वर दिछु भन्या तयात्री मेरो पुत्र ह
वस् जो भक्ति मान् भई सार्व भोम वक्रवर्कि॥ महाप्रतापि आफना कर्म सार हन्या यस्तो भया
को पुत्र हवस् भनि माग्दा॥ नारायेण लेवडा छुसि भई एक फल दित थास्तु भनि अन्न र ध्यान
भैग्या॥ ताहा उग्रान्त भासि निजा गर्ना भई हे दा एक फल देधीन् आफना खासि छे उं स्वप्नाका
समाचार कहिन् र वडा छुसले त्यो फल खाईन्॥ ताहा उग्रान्त भासिनी देवी गर्भिनी भत्री॥ सः
मय पर पुत्र जन्म भयो कस्तो पुत्र भन्या सुभाचार भयाको वासुदेव भक्त भयाको॥ सुभलक्ष
ण भयाको संपुर्ण चक्र विभु भयाका महा उत्तम भयाका॥ एता छोरा कत देवी पिता
महा छुसि भै जात कर्मादी गरि दान धर्म अभिर्ति भोजन गराई॥ नाम कर्ण गरि अंवरि ध
भनि अघ्यात्तरा व्या त्यो अं वं धराज कुमार श्री मान् भै रहंदा भया॥ ताहा उग्रान्त पिता स्वर्गः

राम

४

रोहनभयायद्धी महात्माभयाप्रोहीतादि सत्रीहृल्ले राजेअभिसेखगन्धार ॥ माहारजाधिराज
वोलाया हेभारदाजमुनि तिअंवरिअराजा राजेमाधेरहेनर ॥ संत्रिहृकाहातमारजेसो
पिकनमहाउग्रतयस्यागर्नगया ॥ हजारवर्षसंस्म श्रीनारायेणकोध्यानजयपाथ मूजादिग
रिकनएकचिन्ताफनाहृदयकमलकामारुमासुर्यमराउलमाधिवस्याका ॥ संघचक्रग
शमभधारनागयाका चारभुजाभयाका सुवर्णजस्ताउजलवर्गभयाको ॥ जलाविद्युमि
वात्मकतिनमुर्तिकोएकमुर्तिभयासर्वलंकारजुक्तभयाको ॥ महासुन्दरपिताम्वरमहि
रिरहाका छातिमाश्रीवत्सचिन्हभयाका ॥ एस्ताश्रीनारायणकाध्यानगरिरहाकाधिया
तेस्तासमयमाश्रीनारायेणप्रसन्नभई ॥ अंवरिअराजाकोमनहेरनानिमित्ति गरुडला
इऐरावतहातितुल्याई आफुइन्द्रकोभेअगरिआजागछेन ॥ हेअवरिअतिमाभावभ
क्तलेमसंतुस्तभआ वरदानमागभनिआजागदाभया ॥ योवचनमुनि अंवरिअराजाले
हेदा ऐरावतहातिमाचंछाकाइछलाईदेवी राजाअंवरिअविनिगछेन ॥ हेदेवराजा

अ. रा.

५

इन्द्र तया श्रीका स्मरना गरि. तथस्या गन्या को हो इन्द्र. तसर्थ वरय निमाग देन ॥ तया श्रीचा ही
दाय निचा ही देन. आफ नाथु सले आउनु भयो ॥ आफ ने थु सले जानु हवस्. मेरा नाथ. देवता
वहिनारा येरा परमेश्वर छन ॥ उनैको स्तुति ध्यान गरहु. तया श्रीका स्तुति गर्दिन. आहा हा मोर
आथ समान आउनु हवस् भनि भन्दा ॥ तव भगवान्. नारायेरा जो छ. सो हा सिमुख गरि आ
फा नारायेरा मूर्ति भै. संघ चक्र गडा घन्ना. धारना गरि गरुडमा चढि नीले वर्ण पर्वत जः
स्तो वर्ण गरि देव गन्धर्वा दिले. अस्तुति गरिया का देखाया. एस्ता नारायेरा कन देवी. अवरिय
राजामहा सुसि भै. इन्द्र वत् प्रनाम गरि. अस्तुति गर्दा भयो ॥ हे लोकनाथ. हे नारायेरा. हे जना
ईन्द्र. हे कृष्ण. हे जगन्नाथ. तया श्रीका स्तुति हो भन्या. आदिपनि जना दीपनि. अन्नपनि. पुराणपु
रुषपनि. विष्णुपनि. गोविन्दपनि. कमलेश्वरापनि. महेश्वरका अंसवाट जन्म भयो का. स्व
ग. भन्नु आकासमा हि इन्द्रा गरुडपनि तिमी हो. कव्यवाहन कपाली ॥ हव्यवाहन अग्नि. वायु
देवतापनि. आदिदेवपनि. तिमी हो. एस्ता क्रियातन्त्र परमात्मा परमेश्वर ले मेरा रक्षा गर्नु ॥

राम

५

हवस् ॥ हे गोविन्द मेरो मनोरथ क्याछु त्पोवरमागसदिन्दु तिमीवडाभक्त छौ ॥ हामिभक्तप्रि
येऊं तसअर्थवरदीनभनिआयाऊं भन्दा यस्तावचनसुनिअंवरिअराजा हर्षमानगरिविति
गछन् ॥ हे परमेश्वर हे विष्णु तथा श्री परमेरामतिनित्येलागोस् मनसा वाचा कर्मना त
या श्रीकाधानजय तप सेवागरिभक्तिमातत्परभयीष्टुथिविसवपालनागर्नु मनोरथछ ॥ ज
गतसंसारसवे वेष्टवगरियये होमयूजा दानगरिदेवताहरू आसरा वेष्टवहरू कनलृप्ति
गराउनु पापिसत्रुकनमानु इति मेराइछाछ ॥ हे नारायेण भनिवितिगर्दा तवनारायेण अ
सन्नभई सुदर्शनचक्रदिइन् ॥ आग्यागछन् हेमहाराज तथास्तुतिप्रामनोरथपुर्णहवस् ॥
त्यो सुदर्शनचक्र परापूर्वमा रुडकाहातबाट मैले पायाको हो ॥ त्यो सुदर्शनचक्र माहाकुलभ
छ त्येसैकाप्रभावले तिप्रोभृषिसराय आदिदुख ॥ सत्रुरोगादिदुःखनासकछन्नाछ निर्वे
रचक्रवर्तिभेष्टुथिविकोपालनागयाभनि ॥ नारायेण अन्नध्यानभेगया ताहाउघात हर्षित
भयाका अंवरिअराजाले नारायेण कननमस्कारगरि आक्राएजधानिअजोधानमरेमाप्र

अ. १५
६

वेशभर्तृ॥ ज्ञानराजादिसर्वप्रजाकरापालनागरि. आकाशाकाशअधिकारका. कामगराई॥
आकृतेआनन्दसंगनारायणकाभक्तभर्तृ. सतश्वमेधजज्ञ. वाजपेययज्ञ. दातदानपद
ज्ञगरि॥ चतुर्दिग. सप्तसागरपर्यन्तपृथिविकोराजाभर्तृ. प्रजापालनागरिवस्ताभया॥
तिराजालेरजाईगर्दकस्तोभयोभया. धरधरैमाविष्णुभक्त. धरधरैदेवसुर्तियठन्या. स
र्वत्रवेदकोच्चारणमुनिन्या. यस्तोद्योषयनिकुन्या. तिअम्बरिषराजालेरजाईगर्द. भुमि
मासस्पृष्टकुन्याभयो. दुर्भिक्षआदिभययनिकतेवातभयेनन्. सर्वरोगआदिसर्वउ
पद्रवनासभैगयो॥ एस्तातरहसंगसुदर्शनचक्रकाप्रभावले. पृथिविकोराजाभर्तृआ
नन्दसितवस्त्राभया॥ ॥ इतिरामायणवाल्मीकेयअकृतोत्तरकाण्डेअम्बरिषवरप्र
सादीनामदीतियेसर्ग॥ २॥ ॥ एस्ताप्रकारसितवर्तमानगरिवस्याका. अम्बरिषरा
जाका. कन्यासर्वलक्षणलेयुक्तभयाकी॥ श्रीमतिनामभर्तृ. ताराउपान्त. श्रीमान्नारद
मुनि॥ महातेजसिपरवतमुनिआइयुग्हाभया. तिसुनिउईकनदेवी. राजाअम्बरिष

राम
६

ले प्रणामगरिविधीयुर्वकलेयुजागन्या॥ ताहाउप्रातः नारदमुनिलेति श्रीमतिकंन्यालाईदे
व्यारआजागर्छन्॥ हेमहाराज्योमहाभागी कंन्याककिछोरिऊन् सर्वलक्षणलेसोभितभया
कीरहिछिन्मन्दा॥ राजाअम्बरिषलेहातजोरिवित्तिगर्छन्॥ हेप्रभो हेमुनिराज योकंन्याहा
मि श्रीमतिनामहामीछोरिऊन्॥ परन्तु हेमुनिश्वर कंन्यादानकोसमयेभयो हामिलेपनिवर
योजीहिशाकोछो॥ यायाकोछेनमन्दा तवनारदमुनिलेआजागर्छन् ऐकान्तमाहेराजाअम्बरि
षतिकंन्यामलाईविधिपूर्वकसंगविवाहगरिदिनुहवसभंन्या केरिपरवतमुनिलेपनिए
कान्तमातेसैगरिवित्तिगन्या॥ तवराराजाअम्बरिषवित्तिगर्छन् हेमुनिश्वरतिमीडइजना
माहाप्रग्याछो॥ कंन्याभन्यायेकछन्मागन्याभन्याडुईभयो अवयेसोगहं कंन्यालेजस
लाईवरछोन् उसेलाईदिउंला॥ अन्येथागनुसामर्थछेनमन्दा तवमुनिडुवैजनालेत
थास्तुभनि अवउप्रातः आउलाभनिवेलासागीगया॥ ताहादेविनारदमुनिविष्णुलोकम
जाई नारायेराकनप्रणामगरिवित्तिगर्छन्॥ हेनाथकानाथनारायेरा एककुरावित्तिगर्नु

अ. रा.

७

भनिआयाध्या ॥ हे भुवनेश्वर तया श्री कनअरागमछ भनिविनिगर्दाभयो तवसवेको कर्मजाया
नारयेरागलेरासिकनआजागछन् ॥ हे नारदमुनि कश्चाजागर्नुंछु आजागर्नुंरुवसुभन्दा तव
नारदमुनिविनिगछन् ॥ हे परमेश्वर तया ईकोभक्त अम्वरिअराजाकोपुत्रि विस्तारनेत्र
भयाकी श्रीमतिनामकंन्याछन् तिनिलाई विवाहगर्नुंइछाछ ॥ तस्कारनएकपर्वमुनिलेकं
न्यामागछौ ॥ अद्यकंन्यालेतिमी दुइजनामाजसलाईवर्छिन् उसेलाइमकंन्यादानदिउंला
भन्याकोमुनिहामिलेतथास्तुव्याहानआउलाभनिआओ हे परमेश्वरअवमेरामुखअतिसु
न्दरगरिदेउ ॥ परवतमुनिकामुखवानरकाजस्तोगरिदिनुहवसुभनिविनिगर्दा ॥ तवश्री
वासुदेवआजागछन् हेनारदमुनितिमीलेभन्याजस्तोहोला ॥ फि कीनमानुहोलाभनिआजा
गर्दा तवनारदमुनिलेनारयेराकाचरगमानमस्कारगरिमुनिमहाधुमिभैजांदाभया ॥
ताहाउप्रातः फेरियवतमुनिजाइकनविनीगछन् हेनारयेराहेवासुदेव मेरामुखअति
सुन्दरगरि नारदमुनिकामुखवानरकामुखजस्तोवीर्यगरिदिनुहवसुभनिविनिगर्दा

राम

७

तव नारायण आज्ञा गर्हन् हे परवत मुनि तिमीले भन्या जसो होला फि की न मानु होला ॥ चा
डोगरि अजो ध्यान गरमा जाउ परं नु यो संकेट नारद मुनि ले थाह न पाउ न भनि भन्दा ॥ तव परव
त मुनि अम्बरिष राजा ले तिहु वै मुनि ले रुख सपर मे श्वर भनि महा सुसि भै जांदा भया ॥ ताहा
उआन हे भारद्वाज मुनि अम्बरिष राजा ले तिहु वै मुनि आया को देखी कन ॥ उसे धरि अयो
ध्यान गरी सो भित गरया नाता मंगल वाश जाना नृत्पादी ॥ ठाउ ठाउ माछु व्रधोज पताका
विमान पुष्प माला रत्न माला रावी ॥ पुर्ण घट रावी धुष दिष गरि राधा रत्ना प्रकार ले सो
भीत गरई ॥ केरि विवाह का सरांजाम अक्षता पुष्प सुगंध जल ले सेवन गरि मनि संभ
भनिका माला पुष्प माला ले सो भित मान गरि ॥ ताहा दिव्य आसन भडासन पिरु सन राख
अरु देश देस का राजा हरूप नि सवे आया ॥ सवे राजा राजा हरू लाई जथा जथा जो गये आ
सत मारा यन लाया ॥ हे भारद्वाज मुनि ताहा उआन अम्बरिष राजा ले आफना पुत्री श्रीम
ति कन्या लि विवाह का राला प्रवेस गया ॥ कस्तिकन्या भन्या सर्व अलंकार गहना ले युक्त ॥

अ ए
८

भयाकी साक्षात् लक्ष्मी हो भयाजस्ती वडावडा सुन्दर नेत्र भयाकी ॥ मुष्टि प्रमान कंवर भयाकी
महा सुन्दर मुख भयाकी सखि जन हर ले पुक्त भयाकी ॥ ये ली श्री मति कंन्या देवी नाना चित्र विचि
त्र कागहना कं डाला याका ॥ वडा वडा परा कर्म भयाका राजा हरू सवे आसन बाट उठि कन श्री
मृतिका अधि पछी हि दन लाग्या ॥ देवता हरू पनि आका समाव सि हेर्न लाग्या ताहा उ प्रात
हे भार दाज मुनि ॥ अस को वर पुत्र महात्म भयाका ओ त्रिये नेष्ट ओ हित पनि आया फेरि ना
रद मुनि रय वत मुनि आइ युग्या भनि ॥ वाल्मीकि नामा मुनिले भार दाज मुनि प्रतिक हुंदा
भया ॥ सोही कथा हाने मिथार न्ये वन मा सुत नामा यो रानिकले मौन कादि अघि प्रतिक हुं
दा भया ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकिये विरचीते आदिकाव्ये अ दूत काणे नारद पर्वत मु
नि संभा अवे सो नाम लृती ये सर्ग ॥ ३ ॥ ॥ ता वागतो समिक्षाथ राजा संधात मानसः ॥ दि
व्यमासनमा दिव्य पूजयामास तावुभौ ॥ १ ॥ ॥ तव वाल्मीकि नाम अघि आज्ञा गर्छु न हे भार
दाज मुनि ति दुइ जना मुनि जन आया का देवी कन अम्वरिष राजाले चौडो गरि कन ॥ दिव्यः

राम
८

आसन राजिजथाजोगपरिश्रुजागया ताहाउआन तिरुवेमुनिलाईप्रनामगरि॥ कमलका
यत्रजसोनेत्रभयाकी श्रीमतिकंन्यालाईभन्छन् हेभडे हेयत्री॥ तिरुवेमुनिहहमा जस्सा
ईतिमामनपछेउसेलाई योमाला लाईदेउभनि सुवर्णाकामालादिपा॥ सविहहलेयुक्तभ
याकी श्रीमतिले मालालिकन संदेहमानिउसेषडाभैरहिन॥ तवरजाअम्वरिषआजाग
छन् हवसे हेयुत्रिक्यानविलंभगछे॥ तिरुईजनामाजस्साईमनपछेउस्साईमालाचहा
ईतिमिहामावरभयोभनि॥ प्रणामगरिआउभन्दा ताहाउआन हेभारदाजमुनि वावुका
दरलेकंन्याभंछिन॥ हेपिताहेवावा तिरुवेजनाको मुखवानरकाजसोगरितरसाउंछन्॥
तितमुनिश्रेष्ठनारदपनिहोईन पर्वतनामामुनिपनिहोईन॥ हिजोका मुनिहहदेखीन
कसोहो हेवावा हेपिता तिरुईजनाकामाऊमा एकषोदशवर्षकोवरकनदेख्दछु॥ कसो
वरभन्या नानालंकारकागहनालायाका अतिमुन्दरभयाका॥ वाऊपनिअतिला मुभयाका

अ. ११.

९

कमलकायत्रजस्तोत्रभयाका. छातिपति सुवर्णकाजस्तो. तेजभयाका ॥ पिताम्बरधारणाग
याका त्रिवलिवेकनाभिभयाका. घेरपति सानुभयाका. नखउज्जलभयाका. कमलपत्रजस्तो
कोमलहातभयाका ॥ एतावरले मेरा मुख हेरि हासिकन दाहिना हात परसारिरहाका छ
न ॥ भनि भन्दा तव नारद मुनि आजागछन् ॥ हे कन्या तिनी कावाक कति छन्. सत्येसीत भन भ
न्दा. तव कन्या भन्छिन् ॥ ताहा कुवेमात्र छ भन्दा. फेरि पर्वत मुनि भन्छन्. हे कन्या तिनी काछाति
कस्तो छ हातले क्या क्या समात्ता को भन्दा ॥ तव कन्या भन्छीन् पंचरूपमाला देख्छु. हातमा ध
नु सरलियाका छन्. भनि भन्दा ॥ तव कुवे मुनिले परस्पर मुखा मुख गरि मनमा चिन्तना ग
या. यस्तो कस्तो माया होला ॥ कोही मायावि. चोर हो की. कि साक्षात् जताई नवा सुदेव नाशये
राहुन्की ॥ हा मा मुखक सो गरि दानरकाजस्तो भयो भनि. दुई मुनि श्वर उदिकमा निरह्य ॥ हे
भारद्वाज मुनि. ताहा उ प्रात. नारद मुनि कनपति. पर्वत नामा मुनि कनपति ॥ प्रताम गरि

राम

९

राजा भन्छन् हे ऋषि श्वर हो क्यो बुद्धि भयो मोह भई क्यो न स्वस्थ गरि वस्पा को ॥ विलम्ब क्यो न ग-या-
को कंन्या दान ति मित्र आया को भया चो डोह वस् भन्दा ॥ मुनि हरु भन्छन् हे महाराज तिमी हरु
हो मोह मा प्राप्त भया का छो हा मि हरु त छैनौ ॥ तस्कार हा मि हरु कामा रु मा वस्पा जो छु उ से
लाई वरु सुभन्यार तव कंन्या ले देवता कन नस्कार गरि वावा को आ जाले हात मा सुवर्ण कामा
लालि मुनिका सरा थका दर ले वडा भै रहिन् फेरि ति पुरुष कन देषी नर तन का गला मार त्र कामा
ला हा लि दिइ स्वयं वर गरिन् ॥ हे भार द्राज मुनि मानि स हरु ले ऋषि हरु कामा रु मा वस्पा का व
र पुरुष लाई देव्यार ॥ तव नारद मुनि आश्चर्य मानि आ जा ग छन् परा पुर्व मा को ही ये क नाई
क्या ले व डो त य स्पा गरि श्री मति कंन्या भै विष्णु कन प्राप्त भईन् ता हा उ प्राप्त नारद मुनि पर्वत
नामा मुनि कुवेले पर स्पर धिकार गरि महा दुषीत भई फेरि नारयै रा छे उ जा दा भया ति श्र
षि हरु आया को देषी नारयै रा वा सु देव आ जा ग छन् हे श्री मति ति मि लु की र ऊ ॥ ति श्र षि हरु

अ. हा.

१०

आयाभन्दा श्रीमतिहासिकतनुकीरहित तवनारदमुनिले आणायामगरिविन्निगछन् ॥ हेनारा
येरातयात्रीले योक्का कामगर्नुभयो पर्वतमुनिलाइ पनि क्यानछलनुभयो तिकन्यातयात्रीन
लिनरुवस भन्दा ॥ तवबिहृलेकानमाहातलेछोपिआज्ञागछन् ॥ हेनारदक्याकुरागछेसो
श्रुतिहोइन श्रुतिहोतिमाकामवाद कामभावछैन ॥ श्रुतिभैकन आश्चर्यकुरागछेभन्दा
तवनारदविन्निगछन् हेकासुदेवहाश्रीकर्णमुलमावानरको मुखकसो गरिभयो भनिसोधदा
तवजनार्दन महाबुद्धिभयाकाआज्ञागछन् ॥ हेनारदमुनिसेकान्तरमाहाश्रीकर्णमुलपुकि
वडाभावले वानरमुखभनि विन्नीगयाथ्यो जस्तोभावगयाथ्यो तसैगरिदिया हाभैआफ्नाथु
सलेगर्दैन त्योगयाकोततिमीहरूयाहीभयो ॥ जस्तैज्याउछोउसलाईउहिमाग्याकोदिन्छुते
स्मातहाश्रीगुणपनिछैन दोषपनिछैन ॥ तिम्रोदोषनिपेछैन पर्वतमुनिले पनि तेसैवि
न्निगया भैलेपनिउसैगरिदिया ॥ हेनारद पर्वत भैलेतसत्यसित तिमिहरूकनपियाही

राम

१०

कामगन्याकोहोभन्दा॥ तवधर्मात्मा नारदमुनिवित्तिगर्हन् हेभगवान् वासुदेव हामिहर्
कामाम्मावध्या दुईहातभयाका धनुसरहातमालियाका पुरुषतिमिछाडिअर्कोहोईन
तिपुरुषतिमीहोभन्दा॥ फेरिवासुदेवआज्ञागर्हन् हेनारदसंसारमाढेरमायाविपुर्
घर्हन्॥ तस्कारनतिश्रीमतिकन्यालाई कोहीमायाविपुर्घले हातसमातिलेगयाकोहो
ला॥ हामितनित्येचर्तुवाङ्गभैसंखचक्रगडायन् धारनागरिरहंन्याङ्गतिमीहर्हलेगान्या
केछभन्दा॥ तवनारदमुनिपर्वतनामामुनि हसिप्रणामगरि वित्रीगर्हन् हेविभो ते
स्मातपार्श्वीकोदोषधनिछैन॥ हेनारायेराहेजगत्यते त्योदोषउद्यात्माउहिराजाकोहो तेसे
राजाकामायालेछल्याकोरहेछभनि॥ नारदमुनि पर्वतमुनिपनिउहिदेवि अयोध्यानगरि
माजाईभन्छन् हेराजाअम्वरिष हामिहर्हलाईकन्यादानदिउलाभनिशकिकन मायाजो
गलेछलिकन अर्कोलाईकन्यादानदियेछ तस्कारनतिमीलाईअधकाललेछोयोस् जोन

अ. हा

११

अज्ञानले आत्मा ज्ञान न जातु होला ऐस्ता सरय दिसाय छी. उसै घरिमा सरय आई. राजालाई
छोपनतयार भयो ॥ तस्ता वेलामा सुदर्शनचक्र तयार भै आया. त्यो चक्र आया को देखी. तिअः
ज्ञान तम. दरमानिकन ॥ नारद मुनि. पर्वत नामा मुनिका संधिमा बस्यो. हे भारद्वाज मुनि. ताहा
उग्रोन्न. ति. नारद मुनि. पर्वत मुनि उवै जना. दरले. सर्वग कं पित भै भागी गया ॥ त्यो अज्ञान. त
म. पनि पछी २ लाग्यो. तिसुदर्शनचक्र पनि. पछी २ लाग्यो. तव मुनि दुई भन्छन् ॥ क्या येस्तो आ
श्रम्य भयो. हामि उवै जना लाई उल्टो भयो भनि. महावेग सीत भाग्दा भाग्दा लोक लोकोत्तर मा पुग्या
र. त्राहि २ गोविन्द भनि. गुरार मार्गी जो दा जो दा. कही बाट पनि छुटेनर ॥ विष्णु लोक मा पुग्यार. १
विष्णु को रुजु र मा विनिगर्छन्. हे नारायण राज गत्यते. हे पुरा उरिकाक्ष. हे पुरुषोत्तम. हामि ह रूका
नाथ. तिमि छौ. रक्षागर. रक्षागर. भनि देउव त गरि. पिछ्या पन्यार. परिरह्यो ॥ ताहा उग्रोन्न. अ
चिन्त्ये जो नारायण. भक्त वत्सर. भक्त जन कारक्षा गर्नु भयाका आश्रम गर्छन् ॥ हे मुनि जन हो. तिमि

राम

११

लकुटुच. इह. मित्र दास. दासि. परियार सहित. विहुलोक मायुकि. आनन्दसितवस्त्र
भया ॥ हे मुनिश्वर. ताहा उअंन. कालांतर मा भगवान्. विहु. तनले अश्वरिष राजा काम
हिमाजगाउनु. फेरि मृषि सरा यमोचन गर्ग निमित्ते. तिनारायेरा लाई अज्ञान. तम. ले
छोप्यार. लहु बुद्धि भया कार म अदतार लिह ॥ दशरथ राजा का पुत्र मनुष्ये भया का. का
र्य कारन मा. अमुरा म कार मरत भया. पुण चतुर्वाङ्ग भया यनि ॥ अमुत जे भया. कान भ
या भया. भक्त जन का उकार गर्ग निमित्ते. अमुरा को ये लो म ति ऊं छ ॥ महा देव कामा याले
मानि सुका सरिर कुत गया. तस्कारन प एती त ह ह ले माया गर्नु छे त ॥ हे भारद्वाज मुनि. यो क
था हा राम जन्म चरित्र. अश्वरिष राजा काम हा त्पे ॥ विहु माया की चरित्र. जस्ते वाचला जस्ते
सुनला. तस्मनुष्ये ले विहु माया जाति कत ॥ सो माया छाडी. पुन्यात्मा भे विहु लोक प्राप्ति छे
न भनि. वाली कि मृषिले भारद्वाज मुनि प्रतिक हंदा भया ॥ सो हि कथाने मिषार एवे न मा सु

अ. ११.

१३

तंगामाघौरनिकले. सौनकाही. अविप्रतिकहंदाभया ॥ ॥ इतिरामायणे वाल्मीकि. अवि
येदिरचिते अहुतोतरकाणे श्रीरामजन्माक्रमेण चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥ ॥ ताहाउआंत. फेरि
वाल्मीकी. अविआज्ञागई. न. हेभारहाजमुनिसुन. सीताकाजमनिमित्ते कथाकहंछु ॥ पुरा
वनेनायुगमाकोसिकनामाज्ञाकाथिया. कस्त्राब्राह्मणभन्या. वासुदेवकाभक्तभयाका ॥ नाम
लि. गितगाउन्या. बांदायनिवासुदेवभन्या. सुत्तामायनि. हिर्दामायनि. वस्दामायनि. हरि
कथाहासुनि ॥ विष्णुकाचरित्रगानगरि. देशदेस. फिरि. हिर्दा. हरिदेवमायुग्या. वाहाता
ल. तमोरवजाई. हरिचरित्रगाई. मिशामागियाइवस्याकाथिया ॥ हेभारहाजमुनि. ताहाउ
आंत. कोहीयेकपद्माक्षनामब्राह्मणाले. तिकोसिकब्राह्मणकागानविद्यासुनिधुसिभै ॥ दिनका
हीतसिधादिपालिराव्या. तिकोसिकब्राह्मणालेपनि. आफनास्त्रीसमेतगरि. तिपद्माक्षब्राह्मण
काअंतयाईमहाहर्षितभै ॥ हरिवर्सागोई. वसीरयाकाथिया. तिपद्माक्षब्राह्मणालेपनि. वेला

राम

१३

वेला मा हरिभजनगुनिआनन्दसितवस्पाकाधिया ॥ ताहाउओ ॥ तिकौसिकब्राह्मणकासिधे
सातजनाभया तितंजनाब्राह्मण कुइजनाकोत्री कुइजनावेश्य तिनिरुपनि ॥ वासुदेवभक्त
भे शुद्धचित्रगानविशायुगभयार तिनीहकूलाईयनि तियमाक्षेब्राह्मणले सिधादिराव्या ॥
नवसिधिसंहित कौसिकब्राह्मण हरिभक्तभे आनन्दसंगवस्पाभया ॥ तहिमाखदनाम रे
कवेश्य विष्णुभक्तिधियातिनीलेनित्ये दिपमालावाली रह्या ॥ तिनीकास्वालि मालतिनामप
तिअताधिइन् तिनीलेताहा हरिछेत्रदेवलमा गोमयेलेपनगरिआकनाखसमसंगवसि
हरिचरित्रगीतगुनिवस्पाकाधिया ॥ हेभारहाजगुनि ताहाउओ ॥ कुशस्थलिमाजगभया
का पचासब्राह्मणहन् अतउपवासवस्पाकालेपनि तिकौसिकब्राह्मणकाठहसंगरि ॥
हरिकागानविशायितगुनिरहाकाधिया येभाप्रकारसंग कौसिकब्राह्मणको गीतविशाय
सर्वत्रप्रकासभयोर ॥ तवयेक कलिंगदेसकारजालेत्योसमाचारगुनिकन आचारभन्ध
न हेवैलवहोतिनीहकूसवेमिलिकन मेराकिर्तिगाउनुहवस ॥ सबैकुशस्थलमावह्यामा

अ. रा.

१४

निसहंरुलेसुंनुभन्दा. कौसिकब्राह्मणविनिगर्हन्. हेमहराजहामा जिधामा राजवर्ण
चलेन. हरिवर्णनवाहिक. इन्द्रकावर्णनपनिचलेन ॥ अस्तुतिपनिगर्देनो. नापनि
लिदेनोभनिभन्दा. तिनिकासिष्यरुह वसिष्ठ. गोतम. अरुणि. सारस्वत. वैश्य. चित्रमाल.
सिधुत्पनि. सातसिष्येरुहलेपनितेसैहोमहराज ॥ हरिभजन. हरिनामविनाकसैकोना
मलिदेनोभन्दा. फेरिचीकरअभृतिपचासैसिष्येरुहले. तेसैहोमहराजभन्दा. हेभारदा
जमुनि. ताहायकी. निराजाकासेवकभयाकाब्राह्मणरुहविनिगर्हन् ॥ हेमहराजहामि
रुहगाउंलाभनिविनिगन्दा. तवराजाभन्दा. हेब्राह्मणहो. गाउगाउभनिभन्दा. तिभृ
त्यजनलेगाउदाभया ॥ ताहाअरुब्राह्मणरुह. वेसवभयाकाहृलेकानछोपि. गीतगाया
काहेरिमहाडु. स्वसितवस्या. अरुब्राह्मणरुहलेतिनिरुहलाइजवरजसिसंगकानउघा
रिदिया ॥ तिकौसिकआदिब्राह्मणरुहलेराजाकादवलदेवी. निराजालेवलसंगभाक्

राम

१४

नादना उमाला उनंभ निवेरले आफना आफना जिह्वा आफु आफै लेका घ्या ॥ हेभार हाजमु
नि. तिराजारिमायार. मुलक वाट सवे. वेहनवरुलाई. निकाली दिमार. तिवेहनवरुलेआ
फना आफना भयाका सराजासलि. उत्तरदिसातिरगया ॥ ताहापछी. तिनिरुका. कालधर्म
प्राप्तभै. सवैमयार. यमलोकमागया. तवजमलेदेव्यार. तिनिरुतसवैविशुभककुनूम
कागरु इतिरुलाई मेराकेहीलागेतभन्दाभदे ॥ उरैक्षरात्राले. सुराधिपलोकपाल
लाई आजगछेन. हे लोकपाल. वासुदेवभक्त. कौसिकआदि. वेहनवरुले सदाकालेगा.
नयोगले. नारायेणका पूजागर्थ्या ॥ आजयमहारमा पुक्याछेन. तिमिरुताहाजाई. तिवे
हनवरुलाई. याहाल्या उभेनिभन्यार ॥ तवलोकपालहरुले. यमलोकगई. तिकौसिक
आदि. पद्माक्षसमित. यमपुरिदेविब्रह्मलोकमा पुग्यार ॥ लोकपालहरुवित्रीगछेन. हे
ब्रह्म. कौसिकआदि. इनेहरुकुनभन्दा ॥ तवब्रह्माले यथायोग्य. स्वागतादि. पूजागया.

अ. रा.
१५

ता हा फेरि कोला हा लभयो. अस्माले ये सातारह संग पूजा गन्या को देवी ॥ अरु देवता हरूले पुजाग
न आचार. विलम्ब होला भनि. अस्माले छे क्यो ॥ हे भारदाज मुनि. ता हा उग्रान. मुनि लोक. देवता लोक
समेत. ति वेणव हरू. विष्णु लोक गन्या ॥ हे मुनि श्वर. ति भगवान्. विष्णु कस्ता भन्या. श्वेत दिपमाव
ल्या सिद्ध लोक ज्ञान यो भारहन्मा. केवल विष्णु भक्ति गन्या ॥ ये सातारायरा कारा भामाव द्या. कोही
भन्या नारायण स्तुत्ये भयाका. कोहि भन्या चतुर्वक्त्र भयाका ॥ कोहि भन्या लक्ष्मी समेत दिव्य मान
भयाका. ये सात अठासि हज्जार. टहलुवा हरूले टहलु गरियाका. जोन् महा वेगी नारद मुनि
आदि. देव. ऋषि. सनकादि मुनि जनले. अस्तुति गरिर त्याका ॥ फेरि. दिव्य दिव्य. भग्वी. अथ
सराका. माझ मा विराजमान भया. हज्जार द्वादश भयाका. अति निर्मल. अचिंत्य भयाका. विमान
मा भडा सनमाव सिलोक संसार को. कार्य्य गर्तु. अह्राउनु. सिकाउनु करनु. मुंनु गरि विराज
मान भयाका ॥ नारायण छे उ. अस्माले. कोसिक ज्ञान राआदि. सदै. वेणव हरूले. नारायण

राम
१५

कत प्रणामगरि मुव्या जिवसि अस्तुतिगर्दभया ॥ हे भारद्वाजमुनि ताहा उवाच नारयेण
लेवलासाईवशा आदरभावगरि तिवे सव हरू कन आजाग छन् ॥ हे ब्राह्मण सुनु हवस्
योजो कोशिक वेसव प्रमुख जति ब्राह्मण छन् तिसवे साध्य साधन मातत्पर भयावा
न् ॥ हित निमित्त कुसखल मा भिलिव स्या का कुन् हा मो किर्ति गाउनु सुनु मातत्पर भया
का ॥ म वाही क अरु देवता को नाम य निन लिप्या तस्कार न इति हरू साध्य देवता हवन्
हा साने जिक माव सुन् हे कोसिक वेसव हे भक्त आफ्ना सिध सहित भे दिग्वधन नाम ग
धवांधीयति भे गनार्थीय त्पेयाई वस भया ॥ फेरि मालतिला इ भन्दन् हे मालति तिमीप
नि दिव्य रूप अति रामो अस्सरा तुल्ये भई केटी केटी धेरै तुल्यार्द्र गीत सुनी आफ्ना सुसि
संग वस ॥ फेरि पद्माक्षलाई आजाग छन् हे पद्माक्षे तिमीप निधना देना म कु वेर भया
सवधन दोलथ का इश्वर भे आफ्ना सुसि संग वस ॥ मेरा जगामा आइ पुग्यो अरु देता ह

अ. रा
१६

रुलेवर्गग्याको सुनिवसुन् फेरि भगवान् आग्यो गच्छन् तिजास्मण सवेजससिद्धन् ॥ मेरा
भक्त ऊन् हरि किर्तिवाहिक अरु देवताको किर्तन गर्दै नन् तस अर्थ तिमी हरु सवे मेरा नजिक
मा पुकि सा पुजे सुक्ति प्राप्त भयो ॥ तालवजो भक्त छ निपनि आफ्ना अस्त्रि समेत भै नित्य रोज मेरा
पुजा पाठ गरि गीत गाई भजन गरि ॥ अरु लेगा सा को सुनिकेवल मेरा चर्चा गरि आनन्द संग व
स एता मेरा भक्त जन हरु स्पावा सुभनि आजा गर्दा भया भनि वाल्मीकि ऋषिले भारद्वाज मुनि
अतिकहंदा भया सोहि कथाने विचार लेवनमा सुतनाम पौरानिक ले सौनकादि ऋषि अतिकहं
दा भया ॥ इति श्री रामायणे वाल्मीकि विरचिते आदिकाव्ये अङ्गुलीतारकाण्डे कौशिकद्वियैकुण्ठ
गमने नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ५ ॥ ॥ वाल्मीकि ऋषि आजा गच्छन् हे भारद्वाज मुनि ताहा उवाच
ति कौसिक ले मन माहर्ष्य मान गरि वडा अङ्गुत भयो र विना तारंगी सीतार मृदंगा तालवजाई
गीत गाउनु लाग्वा त्यो गीत गाया को स्वर सुनि गित सुनु भनि साक्षात् लक्ष्मी आई न कसिल लक्ष्मी ॥

राम
१६

भन्या नारायेण काधिरियारिभया की कोटी कोटी केटी हरू ले सहीत भकीयां. हजारो आसा गुर्जा चव
र छाता सहित फौज पनि आइ पुक्या ॥ फेरि ब्रह्मा आदि देव लोक. अधिलोक पनि आसा ता राव
स्पाथ उ पनि भये नर. केटी हरू ले. लठि समाति भुलुगि डरिद्य आदि लिई ॥ ब्रह्मादि देवता अ
धि हरू लाई हथुकाई टाठा धयासा तव ब्रह्मादि देवता हरू ले. हा मिलाई धयाउं न्या चित्र होई
न ॥ प्रभु नारायेण का हरु रमा वल पाउ मा हो भनि. हा त जो रिछा छे वसिरहा. उ सेवनमा ॥
तुम्बु रुलाई दोलायी लायार देव देवी का हरु रमा वसिकन सोर. ग्राम. मूर्छमा. समेत. विना. सिता
र. वजाई. गीत गाउदा भया ॥ ता हा उ प्राज्ञ. तिको सिकवै सवलाई धुसि गराउना निमित्ये. तितु
म्बु रुलाई नाना रत्न. नाना आभरण. वस्त्र. साल. आदि. सिरपाउ दिया ॥ तव तुम्बु रुले पनि विष्णु
भगवान् लाई उं वत् अणम गरि विदामार्गी आफ्ना आसन मा गया. फेरि ब्रह्मादि देवता
अधि हरू ले पनि विष्णु लाई नमस्कार गरि गया ॥ ता हा उ प्राज्ञ. नारायेण ले. तुम्बु रुनामा अधि
लाई. मान मर्यादा ग-या को सहन. नसकी. नारद मुनि भन्छन् ॥ काये तो आश्चर्य का हा को हो

अ. रा.
१७

सोतुमुरु. तेस्काक्यागुनछ तेस्कासाईसिरपाउ दिया धन्ये नसिपरहेछ भनिरिसले नार
दलाई दाहापनिभयो. फेरि नारदले सहन. नसकी सरपदिन लाग्या ॥ हे लक्ष्मीतिमी
भन्याविष्णुकाप्रियेहो. तिमीले राक्षसीजै भैअहायोर. केटिहरुलेहामिलाई टाढाधया
इदिया ॥ लाठालेपनिहानलाग्या. तस्कारन. तिम्रो राक्षसीभावभै जन्मरुवसुभनि. नारद
मुनिले लक्ष्मीलाई सरपदियापछी. त्रिभुवन. पनिकंपीतभयो ॥ हाहाकारसद
उथो. देवगंधर्वदानव. सर्वेआहिआहिभयो. नारयेगारलक्ष्मीकाहुजुरमानारदमुनि
भन्छन् ॥ तुमुरुले भन्यामानमर्यादा. सालपुगरिअसादपायो. हामिले भन्या नजिकप
निवस्रपाइनौ. भिककारही भनिरोइकनमुछीतभया ॥ अवहामिकाहाजाउं. काहावसुं
तेसुतुमुरुलेक्यागन्योभनि. महाविस्वाप्रगरिरहा ॥ हेभारदाजमुनि. ताहापछि. लक्ष्मीले
हातजोरिविनिगछिन्. हेनारदमुनि. तिमीजस्ताले सरपदियाकोअन्यथाकृत्याछैन ॥ त

राम
१७

स्कारन म किचित् ऐककुशविनिगर्ह्यु. क्वाकुशभन्या. आश्रममावस्थाकाश्रमिहृकारग
 त. थोरे. थोरे. झुकी. कलसमाराधनु. त्योरगत. जोनराक्षेपीलेवालितेसेकागर्भवाटमेरा
 जन्महवम्. भनिभदा. तव. नारदमुनिले. तेसेगरिदिठलाभन्या. नाहाउआत. भगवान्ना
 रायेराआज्ञागर्ह्यु॥ हेनारदमुनि. हामिकलासौभन्या. दानले. तपले. तपस्याले. यज्ञग
 याले. तिर्थगयायाले. हामिधुसिऊदेनौ॥ जशेनामूलिकन. गीतगाईभजनगर्ह्यु. तेस
 देषिहामिधुसिछो. अरुधर्मलेहामिधुसिछेनौ॥ हेनारदजोगीतगाई. गान. धर्ममारहंछु
 सोमनुष्येले. मेरासाधुजेमुक्तिपाउछु॥ याहाअतक्षमानि. हेर. कौसिकवैद्वले. गीतगानध
 र्मगरि. मेरासुध्याजीभाइपुज्यो. तस्कारनलेतुम्बुरुलेषनि. गानधर्मगर्मांले. तिमोभन्दापिसारे
 भयो॥ तिसिपनिमेरापिसारेछो. हेनारदगान. धर्म. कोबुद्धिनभया. उलकछेउधुकीकन.
 हेर. मानसोत्तरमर्चतमा. गानवंधुभनिबोइकनवस्थाकाछु॥ ताहाजाईकनगाउनुहोला

अ. ११.

१८

भनिभन्दा तव नारद मुनि ले आचर्यमान मानि नहि देखी मान स्वथ पर्वत मा गान वंधु छेउ
गया ॥ ताहा उआत गंधर्व कीनर यक्ष अप्सरा दे रे सभा मा वसि गान वंधु मा रुमा वसि गान
विया पहि गान वंधु उल कप छी ले पनि ॥ ऐस्ता ऐस्ता सिष्य हरु कन गान सोस्त्र सिकाई य
हाई सुनाई व त्या काधिया तेस्ता बेला मा उल कप छी ले ॥ नारद मुनि आया का देखी कन य
था योग्य म्यागतादि आदर भाव गरि अनामा दि पुजा गरि विनिगर्छन् ॥ हे भगवान् हे नारद
मुनि राज आज मेरा महा भाग्ये ले तपा त्री पाउला गुन भयो ॥ हे मुनि राज का अर्थ ले ज्या काम
ले पाउला गुन भयो मचा कर ले का गर्नु पयो ॥ हे मेरा प्रभो हे ब्रह्मन् आज गर्नु हव सुभनि वि
निग योर तव नारद मुनि आज गर्नु छे हे उल केऊ हे महा अज्ञा मुन हवस् मजा थार्थ हा सो
भया को समाचार चतान्त भन्नु का हो भन्या बेकुरा पुरिमा नारायण का हरजुर मा पुज्या को म
लाई टाढा धपाई तुम्बु रुलाई लक्ष्मी सहित वसि नारायण ले तुम्बु रुवाट गीत सुनु भयो ॥ ता

राम

१८

देता

सुत्रसादिदेवतार. हासिहकूलाईदाधयाई. ताराकोसिकादि. वैद्यवहकूले. गान. योगले. ना
सुपेराकाभजनगरि. नारायणलाई. ताराकोसिका. धुतिगराई. ॥ ठाउठाउमागानपत्येकादि.
गदिगकाअधिधतिगरिवाया. तोसवैमैलेहेरि. रथा. ॥ हेउलक. मैलेगानतप. गन्याकोछेन
गान. तप. जतिको. अरुतपकेहिछेन. दानदियाको. होमगन्याको. पुजागन्याको. पुरानसुखा
को. जोधर्मछ. तेसलेगान. विशाको. धर्म. सोह. धराउको. एकअरुजतिधनिधुजेनन. ॥
तस्कारण. गान. धर्म. हुलोरहछ. विष्णुमहात्म्ये. भयाको. गानधर्मले. मुक्तिभयाकोदेविम
कन. पश्चात्तापभयोर. तवतारायणलेमलाईआजाभयो. ॥ हेनारदमुनि. तिमि. लाई. गान
विशा. कोईछोभया. उलकपंछि. छेउ. जोउर. गानविशापाउला. भयार. म. आयाकोहु. ॥ आ.
जदेवि. मसिधेभया. तिमिगुरुभयो. अबमैलेकाक्यागनुपछ. सकन. पहाउ. तिकाउदेउ.
पालनागर. हेअयेगुरोभ. दा. तपधर्मात्मा. गानवन्धुउलकभन्छन. ॥ हेमयेश्वर. मुनुरुवस.

अ. रा.

१८

आहो प्रोपु रावृत्ति अदि भैगमाको अति आश्चर्य को पापरुपा शुभ दुन्या कथा हाम कहंछु सु
 नुहवम् ॥ परा पुर्वमा भुवने सभनि प्रध्यान भयाका महा धर्मात्मा भयाका राजाधिया ति
 राजाले हजार अश्वमेध यज्ञ गरि दश हजार वाजप्ये गरि ब्राह्मण हरू कन कोटि अर्बुद गो
 दान गरि फेरि कोटि अर्बुद सुवर्ण दान तेति के वस्त्र रथ हाति घोडा कन्या दास दा
 सि दान गरि कन ॥ प्रजा पाठ हरू रक्षा गरि पृथिविपालना गरि वस्या काधिया ताहाउ
 प्रात ति राजाले आफ्ना मुलुकमा गानयोग भे नारायण को भजन गर्दीये नन् ॥ जसले गीत
 गाउंछु तिमेरा सन्तु कन तस अर्थ ऐक चिन्ता इजो वेद पाठ गर्छु न जो वेद पाठ सुनाउ
 न्छु न तेम देखी मयु सिद्ध महा पुरुष मनुपनि तेसै लाइ हो मुखे ब्राह्मण हरू कसै लेगा
 उनु छैन ॥ वेद मात्र पाठ गर्नु अस्त्री जन हरू ले पुत्र मागनु घोवि हरू ले भाट हरू ले नहुवा
 हरू ले मात्र गाउनु हे प्रजा हो भनि एसा कुकु म चलाई महा तेजस्वि राजा भै राज्य को पालना ग

राम

१८

रिवस्याकाधिया हेमहामुनि ताहाउआत्त तेसराजाका मुलुकमा येक हरिभक्त नाम ब्राह्मण
विष्णुभक्त थिया ॥ सर्व त्याग गरि वैष्णव भै नदिकातिरमावसि विष्णुका मुर्तिप्रतिमा थापना
गरि सास्त्रप्रमानविधिपूर्वक पुष्प धूप दीप श्रीधर रक्तचन्दन घृत दुग्ध दधि मधु
सर्कर पायस मिष्ठु अन्न फल मुल चहाई जय अस्तुति पाठ गरि तेसमूर्तिमा येक
चिन्ताई ॥ ताल मृदंगा स्वर याम मूर्छना युक्त गरि गीत गाई गान योगले भजन ग
रिवस्याकाधिया दिनकादिन यस्तो गरि पुजागन्याको राजाले चाल पायार तिब्राह्मण
वैष्णव भयाकालाई लीन पठाया तवतिसिपाही हरू जाई तीवैष्णव लाई पक्रि ल्यायार विविग
छन् ॥ हेमहराज वैष्णव भयाको येही हो भन्दा तेराजाले ये गरिकन मुलुक वाट धपात्री दि
यार ति वैष्णव को ज्याभयाको धन संपत्ति पुजाको भाग सबै सिपाही हरू ले लुटि लिया ति विष्णु
का प्रतिमा मात्र पापिराजाले दे दे दे धेनेन ॥ हेनारद मुनि ताहाउआत्त ति भुवने सराजा

अ. रा.

२०

मन्थार लोकात्तन पाई लुं कथीनि वाट जन्म भया उलूक पछि भई सर्वत्र जाहाता हा हिर्दा दुःखापति
 धान चिज केहि पायेन भोकेले आकुल व्याकुल भयो रवगडुः घसित यमराजा का रुजुर मा जाई
 विनिगछे न हे यमराज मैले सदा काले भोकरहि धान न पाई दुःख पाया कोछु मैले क्या क्या
 पाय गन्थार अव मैले क्या गर्नु पयो भनि विनिगर्दा नव यमराज आज्ञा गछे न ॥ हे पछि तैले
 अज्ञान भैवडो पाय गरिधिस् क्या पाय भन्या वासुदेव का भक्त हरि मित्र नामा वैलव कनवडु
 तेडुः छदिईस् नैवेशादि सवै आफालि दिव्यो वासुदेव लाई भोके राधिस् हरि मित्र लाई धनि भोके
 राख्यो तेसे पायले तेरो धान न पाया को हो ॥ कदाचित् टरे धान पाया धनि भोके रागिरहंछु
 त भन्या वडो दाता होस् तैले दान दिज जग या को पुरान धनि सुन्या को तेसे पायले नास भोग्यो के
 रि तैले विछुका गान योग ले भक्त गन्या हरि मित्र कनध पाइ उसे का आलमाल सिपाही हरु ला
 ई तेरा ऊकु मले लुटाइ दिइस् ॥ फेरि जालरा हरु लाई हरि किर्तन गीत गाउनु छै न भनि थु

राम

२०

निदिइस॥ तेस्तो तेस्तो पापगन्यात होसु तसु अर्थतलाइ सुअकाहा पाउलासु केरितेलेते
सेः भोकलाग्यो भनि आफना आगको मासु आफेलेयालासु केरियेक मन्वतर संस नरक माव
स्ला येक मन्वतर पछी भूमिमा स्वान भनु कुं कुर भैवस्लासु ॥ फेरिकाला न्तर मा मानिस हो
लासु भनि यमराज अन्तर ध्यान भैगया ॥ हे नारद मुनि येस्तो मकुं पुरा पुर्व मारा जा भै आ
ज उलुक या हरिमित्र कनधया या का पाप ले ये स्ता ये स्ता दुःख पाया ॥ आज यो मानस पर्व
त माव सिरहाछु भोकलाग्दा आफना सरिर देह का मा सुया या कोछु हे नारद मुनि ताहा
उयात्र उ सैक्षत मा मराज सी उने हरिमित्र वेशव सूर्य समान का तं ज भया का विमान मा
वसि अस्म राहू विछु इत ले परि विहित भै आइ पुकार ति विछु भक्त जोछु हरिमित्र वेश
वले भुवने सराजा का मृतक भया को सरिर देह्यार उलुक पछी कोन जिक माव सी दया रा
धी कंत भनु भयो ॥ हे उलुक त्यो सब मृतक सरि भूवने सराजा को हो की तिमि घान कनत यार

अ. रा.

२१

भयाहो ॥ त्योआफनामासुकसोगरिवाठला. भन्योरतवउलुकलेहातजोरिप्रणामगरिरह्यो. ता
हाताउपान्त. हेनारदमुनिपरपुर्वकोसमान्धार. हरिमित्रलाईकहीभन्यास्. हेहरिमित्रपुर
पुर्वमातिमीछेउपस्थामात्र. एकक्षणपापगन्या. तेकोफलयायोभन्योर ॥ फेरिउलुकविनीग
छन्. हेहरिमित्रआजसम्म. यतिकोहुःछयायो. अजत्योमृतक. कामासुघाईसक्यापछी. कु
कुरकुला. ताहापछी. अमरजोवताहाभनिभन्दा. तवहरिमित्रलेमहाकरुणामामिआज्ञा
गछन् ॥ हेउलुकतिमीलेक्षणमात्रननिकोकाजगन्याकोही. मैलेसद्या. क्षमागन्या. अवसव
भन्नुमृतक. अन्तरधानभैजावस्. तिमिपनिक्कुंरनभयास्. मवकुतेषुसिभया. तिम्रागा.
नयोगलेविशुप्रभृतिसवेषुसिहउन्. तेराजिह्वापवित्रहवस् ॥ देवताहन्विशधरहन्
गंधर्व. अथरा. सवैकोगानाचार्यभयास्. भक्षवस्त्र. अलंकारादिसवैसंपुर्णहवस्. थोरैदि
नमा. सबैप्रकारकोकल्याणहोलाभनिभन्या. येताहरिमित्रकावचनमुनि. उलुकले. हरिव.

राम

२१

चनजसोमानिकन सव निरयेजोनरकोदारक्षयेभयो॥ हेनारदमुनि विष्णुभक्तजोवैद्यव
हृकीरस्तोसोभावछ अघराठगन्यालाईपनि करुनाराविदुः विदेधीकनउतारिपाल
नागछन्॥ येसाप्रकारलेमयनि गावोनार्य हरिपुरकनआप्तकुंछ तिहरिमित्रकोर उ
लुककोसंदादकथाहाजोमनुष्येलेसुनला तस्मनुष्येकन गजाधरजोविष्णुकारथमाआ
प्तकुंछन् भनिवाल्मीकिनामअधीले भारद्वाजनामा मुनिप्रतिकहंदाभया॥ सोहिकथा
नेविचारयेवनमासुतनामायोहानिकले सोनकादीअपिप्रतिकहंदाभया॥ ॥ इति
मायेहोवाल्मीकिअपिद्विरच्यतेआदिकाव्यअकृतोत्तरकाण्डे हरिमित्रअध्यानेनामअष्टम
सर्गः ॥ ६॥ ॥ वाल्मीकिनामअधीआआगछन् हेभारद्वाजमुनि ताहाउआप्त केरिउलु
कलेगारदमुनिलाइभन्छन् हेनारदमुनि इनीहृकिंनरलोक विशाधरलोक अघरालो
क इनेसर्वे मछेउ गान सिक्षार्थलाइवस्थाछन्॥ गानविद्यामारथाकातसीरुह्लाई अरु
तसीले जितनसजेन तस्कारण गान तयमा परिश्रमपनिवकुतेकुंछन्॥ अवउआता॥

अ. ११

२२

तथा श्रीपतिगानः तपविशा पाउनुहवस् मगाउंला तथा श्रीलेसुनुहवस् गानबंधुलेना
 रदमुनिकन नमस्कारगरिकन हरिकिर्त्तनगीतगाउनुलाग्या ॥ नारदमुनिले वासुदेव
 कन नमस्कारगरी गीतगायाका मुनिपुतिभै क्रमेति त गानविश्यासिकाउनुलाग्या हेभार
 दाजमुनि ताहाउशान्त गानबंधुउलुकभन्धन हेनारदमुनितपात्रीजान्येहो परंतुलोअ
 छोडी तेकलजाभै मछेउगानविश्या सिकनुभयो जोग्येहो नितिमापतिभन्याकीछ भस्त्री
 संगमा गीतगाउनुमा इतिथोकमा तेकलजाभै लाजछोडनुयछ अथवकुंठिभै गुठगरि
 नागोभै हस्तविषेपमानगरि सुषभांगरि जिभोजसुधगरि गीतगाउनुछेन आफ्ना
 आगमात्रहेरि विरनाकीमुखनहेरि गीतगाउनुछेन ॥ गीतगाउंदा मा अकस्मात् विना
 कारणमा होछेन रूपनिमानुछेन कायनुपनिछेन अरुकेहीकुरोकामपनीसमरु
 नुछेन येकहातलेतालवजाउनुपनिछेन भोकलागदामा अंधारामा रात्रिमा गीतगाउ
 नुछेन भनिसिकाया ॥ तवनारदमुनिपुतिभै दिव्यवर्षहजारसम गितवोद्यसिकाउ

राम

२२

नलाग्दा ताहा पछि गीत प्रस्ताव आदि विषय विधा आदि सर्वेस्वर विभाग गरि जानुभ
यो र दशहजार फेरि छुति सहज आर ओर छुति स मयेस्वर को भेद जान प्राप्त भयो फेरि
विशामान भै जोग धर्त लोक किनर लोक भन्दा पनि तथा श्री का ज्ञान प्राप्त भयो ॥ हे नार
द मुनि तथा श्री जतिको इति रुद्र देव लोक ले गान विधा जान्या का छैन तिमी गान विधा को
संग रहो गीत विधामा परि त भयो भन्दा ॥ तब नारद मुनि आज्ञा गर्छन् हे धांछे सत्रु भन्तु
को वा का शत्रु भया का उलुक तिमीले मलाई कति वर्ण गयो भन्दा फेरि गान बंधु उलुक भ
न्छन् ॥ हे नारद मुनि तथा श्री ज्ञान को दिव समा चतुर्दस मनुष्ये ऊँछ ताहा विचार गरिति
भी प्राप्त होला ॥ ताहा सम्म नावत् काल को साभा पाउं न्या छौ परम पद पनि पाउं न्या छैन भ
न्दा तब नारद मुनि आज्ञा गर्छन् ॥ हे गान बंधु उलुक त मा मन को काछा पुर्ण हवस् भ
ति कध्या न संग जोग मा पेक्षि उभन्नु जोग रूड भै नारयण का वाहन भै सायुष्ये मुक्ति
पाया ॥ हे भारद्वाज मुनि ताहा उवाच ताहा वाट जान्दा तुम्बुरु का घर मा पुग्दा ताहा घर

अ. रा.

२३

कानजीक सा. रु. जारमानि सत्ता छिपरि रखा को देव्यार. कोही हात पुष्टा भाव्या को. कोही का.
नना सिया को. कात्या का. कोहि भन्या जिभा को द्या का. कोही भन्या अंग छिन्न भिन्न भै भूमि मार
लो द्या का देवी सोध निगछु न ॥ तिमी हरू को ही. छिन्न भिन्न भया का भन्या. तव तिनि हरू भ
न्दु न. हे नारद मुनि. तिमी ले गन्या मै हा मिले पनिया थ्यो. सुरयति राग मनि स्वर छिन्न भि
न्न भयोर. हा मि हरू को सरि र पनि छिन्न भिन्न भै मयोर. तुम्बु रुले जिमो पा. हा मि हरू ला
ई मान्या को तिमी ले हो भन्या. तव नारद मुनि आश्चर्य मानिक न. धिक धिक भनि. तुम्बु रु
लाई भेर गरिक न. वहि देवी श्रेत दिय मा जाई. जनार्दन. नारायण को प्रणाम गरि वस्ता
भया ॥ हे भारद्वाज नामा मुनि. ताहा उग्रान्त. भगवान्. जो नारायण आज्ञा गछु न. हे नारद.
गान. वन्धु जो उलुक को गान. जान सवै पाया को छ कि छेन. गान विधा वाट पार भै आयो की
॥ तुम्बु रु जतिको गरि. उलुक ले गाउं छ कि. तुम्बु रु जतिको उलुक होइ न. हे नारद मुनि तु
म्बु रु जतिको गान विधा पाउनु न अव भयेन पछि कालांतर मा. वैवश्वत मनु का अष्टाविं

राम

२३

सति जुगमा दा परात्तमा य इव समामे राजन्मकुन्या छ देवकी का गर्भवाट वसुदेव का पु
त्र कछ नाम होला हे महा मुने नारद ते समये मा कछ कनयो सवै समझाई दियार ति
मिलाई तुम्हू संमगान विशास पूर्ण गरि दिउला ताहा संमति मिले जाहों जाहों पाउछौ ॥
गंधर्व हरू संग जो ग्ये सित पति सिकि कन संतोष गरि रकुं भनि भन्या हे भारदाज मु
नि ताहा उवाच नारद मुनि ले नारायण लाई अणम गरि वासुदेव भक्त भे विना वजा
ई सर्वत्र लोक त्रि कालो रमा कि दाई दर्श भया पथी स दक्षिण आग्नेये उत्तर ईशान वा
येव्य दिसा दिसा मा जाहा जाहा हरि म सिद्ध लछ ॥ ताहा ताहा विना वजाई करि स्मरण ग
रि गंधर्व अप्सरा हरू संग वसि कैले कैले अल्ल लोक मा वसि कैले भन्या हाहों कुकु ना
मो गंधर्व संग वसि कैले भन्या ब्रह्मा संग वसि एता तर हरू संग नारद मुनि वैल व भे सर्व
त्र कि दर्श भया ॥ ताहा उवाच येक समय मा तुम्हू का घर पुग्यार विना उठाई वजाई गा
उन लाग्या तत्ता समय मा देव कन्या हरू मिलि कन लज्जित भया का भगवान् नाराय

अ. रा.
२४

गालेक्रमेसगसिकाईदिया॥ हेभारदाजमुनि. ताहाउआत्त. कलअवतारभै. कलजीरैव
तनामघर्षतमाविराजमानभयाकाधिया. ताहादेविनारदमुनिगोंदागोंदा. तसेघर्षत
माधुग्या. कलकनप्रणमगरि. पूरापुर्वमा. श्वेतदियमानारामेगालेआग्याग्याको. गान
योगकोदत्तातसवेस्मज्जाईदियार॥ तवकलजीआज्ञागर्हन्. हेनारदमुनि. संध्यासंनिधि
माआयाभनियठाया. फेरिसत्येभामाकनआज्ञागर्हन्. हेसत्येभामा. नारदकतगानयो
गसिकाईदेउभन्यार. एकवर्षसम्पसिकाईन्. फेरिरूक्मिनीकादेरमावसिगाउदा. सधि
रू. केटिरूलेभन्छन्॥ हेमुनिश्वर. तयात्रीलेत. स्वरभेदयनिजान्याकोछैन. भनिउ
पहास्यगरि. हासिदियार. फेरिरूक्मिनीले. दुईवर्षसम्पसिकाईन्. रयनि. स्वरका. अंग
प्रत्यंग. वेसगरिआयेनर. भागवान्. श्रीकलआफैले. नारदलाईगान. योगसिकायार. त
वनारदलेस्वरकाअंगप्रत्यंगसवेयायार. नारदकाचेतमा॥ ब्रह्मानन्दमये. उत्पन्नभयो
तवअहंकारगुमानसवेछुद्यो. ताहाउआत्त. तुम्हूंसंगज्याईव्या. राव्याको. तिथनिसवे

राम
२४

इरुभयो॥ ताहायछिआनन्दस्वरूपभई गीत गाई नारदमुनिनाचनलाग्यार श्रीकृष्णआजा
गछेन॥ हेनारदमुनि तिमिसवैपानसवैचोकआमाभया अवप्रवेसगारिगान योगसित
गाउनु नानु हासाहजुरमाठेरैकातदेधीमाग्याकी मनोवांछा पूर्णहवसुभवउद्यान हासाभु
वनमावसि तुम्बुरुसितमिरिषुसि सितगाउनु हवसुभनिभन्या॥ तवनारदमुनिले हव
सुभनि श्रीकृष्णअवतारनारयणकाभुवनायकजोमहाकूडकापुजागरि सिवालये
माघनिहरिकिर्तनगाईवस्यभन्या॥ हेभारदाजमुनि कृष्णिनी जोववति सत्येभामा
समेतश्रीकृष्णकाप्रसादले नारदमुनिले स्वरसास्त्रमाघरितभन्याका हेमुनिश्रेष्ठगी
तक्रमकोकथाहामेलेकथा जोब्राह्मणहहले वासुदेव किर्तन गीतगाउला तस्माईहरि
कोसायुज्यमुक्तिप्राउछे॥ सर्वयज्ञगन्याकाफलपाउछे अमेथागयारैनकवासकुछ तस
र्थ मनसावाचा कर्मनाले वासुदेवकाभक्तभे गीतगाउनु गीतसुनु गानधर्मदेधीदुलो
अर्कोधर्मछैन॥ हेभारदाजमुनि योजपुर्ववडोविजकथाहा जानकीजोसिताकोजन्महेनुक

अ. ए.
२५

नकासुखदिन्या गुप्तभयोतपनी तमो अह्वार्त श्रीतिलेहित अर्थकहा ॥ यो कथा हा पाप ॥
पक्षे को विषये मनुष्य कथ्या नगर्मा रक्षागर्मा भनि वासिकि अखिले भारदा जमुनि प्रति
कहंदा भया मोही कथा हाने विचार न्येवन मास तनामा पौराणिक ले सो नकादी अवीश्वर प्र
तिकहंदा भया ॥ इति रामायणे वाल्मीकि अष्टादशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ वाल्मीकि उवाच ॥ तव वाल्मीकि अविभा
जागच्छन् हे भारदा जमुनि साधा तुलक्षि श्रीतिल भन्तु रगत वाट पेदा भै राक्षसी काग
भमा वसि भूमि वाट जन्मभया की सिता का कथा हा कहंछु सुन दस रूप जो दस मुख भया
का रावन नाम राक्षस ले बुढान कुन मनुष्य नै लोको का राजा कुंभनि वहुत वर्धस
मृत्यु स्या यन्योर अग्निको जस्तो जाज्वल्यमान भै आदीत्य का जस्तो ताप उग्र तेज भयोर तसे
का तेज ले सब जगत् संसार दाहा भयो ॥ कस्तो दाहा भयो भया ग्रीष्म असुका समये माघा म
ले अग्निले दाहा भया जस्तो भया को देखी ब्रह्मा आर्द्र आजागच्छन् हे वीरस्य विररावन तिः

राम
२५

श्रीतपले. दुनियाभस्मकनलाग्यो. अवतनसपागनुपदै. वरदानमागभनिभंदा ॥ तवरव
एलेअनामगरिविनिगछेन. हेअसुन. वरदोसिभनु वरदानदिखुभन्या. सदैअजंवरकुभ
दा. तवअसाआसागछेन ॥ हेरावरात्यावरदानभन्याकुन्याछेन. अरुवरमागभनिभंदा.
रावराविनिगछेन. हेअसुन. उसोभन्या. देवदैत्य. पक्षे. राक्षस. पिशाच. नागविश्राधर. कि
नर. अप्सरा. दानवइत्यादीकसेले. जितनुनसकनु. मारनपनिनसकुस ॥ मनुष्येभन्याकोत
मेरालेखालेतुणवरोवरनछुभंदा. तवअलालेतथास्तुभनिवरदीया ॥ हेभारदाजमुनि
ताहाउजान. निरावराले. असावाटवरपाई. भाफनावाकुकावलले. त्रैलोक्यकतजिति. ति
नेलोकभुवनकाराजाभयो ॥ तवयेकदिनहराउकारापेवनमाजादा. ताहाअग्निकल्प. अ
पिहुरुलाईदेव्यार. रावराकामनमाचेतनागछे ॥ इतिहुरुअग्निकल्प. अपिहुरुकन. रावि
त्रैलोक्यकसोगरिजितनुहोला. यज्ञभागकापायाकोहोला ॥ परंनुइतिहुरुकनमानुतव
ठियोछेनभनिइरात्मा. रावरालेअपिहुरुकनभन्छु ॥ हेअपिहो. मभन्यारावदुनित्रोंको

अ. रा.
२६

स्थानिदं त्रिभुवनको अविपतिराजाकुं. सिकोउन्मा अहाउन्मा कुरो जो हो. जितन्याजज्ञभाग
लिन्यामकुं ॥ निमिहहलाइ जितनु आसा कोमकुं. अवमैले जित्यां. निमिहहले हा यो भनि स
रवानले. अविहहू का आगमा चिरी कन. धाववाट थोरै थोरै. रगतनिका सिकन. कलस
माहात्या ॥ ताहा येक कोही गत्सम दनाम. आसरा थिया तिनी का पुत्र. संये जना थिया. पुत्री
मान्त्र थियेन. तेस आसरा ले आफना आसरा सीहीत भै ॥ इहिना भन्नु छोरि हवसु भनि. भ
गवान्. नारायण. का भजन गथ्या. हे परमेश्वर. लक्ष्मी इश्वरी जी छीन्. तिहा छी छोरि हव
सु भनि. येक. कलस स्या घना गरि. विधी पुर्वक कुशाग्रले. दुदरा विपुजा गथ्या. तेसै दिन
मा देव संजोगले. तेसै कलसमा. श्रीमहहू कोरगत. हालिकन. रावरागले. आफना लंका पु
रिहरबार मालगि मन्दो धरिका हातमा दिभन्छन्. हे प्रिये मन्दो धरि ॥ यो कलस गुप्तग
रि राख. कानभन्या. एसकलस भिन्न विषमन्दायनि. अधिक विगार. गन्या चिज रगत छ
अरु कसे लाई यनि दिनु छैन. भागुले यनि पानु छैन. अभक्ष्य. जसै थांछ तसै मन्या छ.

राम
२६

त्योअपिहुरूकोरगतहो. त्रैलोक्यजितनाकाअर्थ. अपिहुरूनाई. रोवात्रीकनल्यायाकोहो. ह
निआंकनरूवाउन्मा. हाभिलोक. रावराकुंभन्या. हेभारदाजमुनि. ताहाउप्रात. त्रिभुवनादि
त्रैलोक्यमा. रावराले. देवकन्याभयापनि. दानकन्याभयापनि. यक्षकन्याभयापनि. असरा
हुरू. राधिराधि. स्वाहिरुरू. विधवास्वाहीहुरू. समातिल्याउदे. भोग. गर्नलाग्यो. यत्र. तत्रजा
हाताहा. मंराउलपर्वतभयो. केलेसत्येपर्वतमा. केलेहिमालयपर्वतमा. केलेमेरूविन्हा
चरपर्वतमा. वसिभोग. गर्नलाग्यो. रमनिषवनभाभयो. जाहाजाहाफेरापाथ्यो. ताहाता
हाभोग. गथ्यो॥ तदनंतर. आफ्नाधसम. रावरालेछोदिराध्याकी. मनस्विनी. मन्दोधरिले
आफेले. आफुलाईधिकारगरिभन्दे॥ अवमेलेवाचनुछेत. क्यानभन्याहामि. स्त्रिजाति.
अनारिऊं. हाप्रोजतिजोवनकनवेथभयो. आफ्नाधसमलेछायापछि॥ मरनुवरुव
दियाछ. जिउनुनिकोछेतभनि. तेहिकलसका. रगतविष. भन्दापनिविषभयाकार
गतवाई. गतस्मात्तुलस्मिहरन. दुपैदयाकोकुनाले. निर्विषभयो. रमरेन. तेसेकाप्रभा

अ. ए.
२७

वले. उलेघरिमा. मन्दोधरिका गर्भाधान भयो ॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उग्रान्त. मन्दोधरि
लाई वदो आश्चर्य भयो र. मन्दे. म. मरुला भनि. रगत विष घायाथा. अव. आगोले पोल्या
जस्तो गरिपोल त्या गर्भ. भयो. असम भन्या छिनार भयाकार वरा. अरु कामिनी. जो छिन्ति
निरुह संग भोग. गर्वा. मकन. नछोसा को वर्य हीन भयो ॥ मभन्या प्रतिव्रता ऊं. विना भोग
ले गर्भिति भयो. अवख समकोर. पाच कामुव्यां जीमका भनुला ॥ भनि फिकी मानि वडा उ
दास भइर. तिर्थ जांनु भनि. छलेर. विमान मानव हि दुर्दा दुर्दा. कुरु क्षेत्रमा पुगिर. ताहा
आफना घेठ. आफेले चिरिकन. गर्भानि भयाका. निकासि. भैसा धनि. राधी. मायेले छोपि
कन ॥ सरस्वति नदी मानुहाई. प्रायेश्चिन्न गरि. आफना देशमा फर्किर वसि. त्यो येकात्त
को कर्म कसे लाई कहिन ॥ वदो गुप्त गरि रायिन् ॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उग्रान्त. किंचि
त्कालांतरमा. भनुवर्षि राजाले. यज्ञे गर्न लाई कुरु क्षेत्रमा पुकार. यज्ञे गर्नु मण्डप वना
उनुलाई. मुन. कारुलो जोला. तहिवाट येक. कन्या उठि आई कन. भैसा वसिन्. उलेछे.

र. म.

२७

नमा आकासवाट पुष्पवृष्टिभयोर त्वोदधीराजालेवडोआश्चर्यमानिहेरिरहा तत्तावे ।
लामा आकासवानीभयो हेमहराज तेस्कंन्यालाई लियेरपाल ज्वलनार्कआदित्ये तुल्यतेज
भयाकी तिघोदरवारमाटेरे कामफलेलोहा सवेडुनीओंकोक्षत्रहो तेस्कंन्यावाटतिमिलेवडु
तेजसपाउला विघ्नकतिहुन्याछैन तसअर्थधर्मपुत्रीगरिपालिराघ हलोवाटोउत्पत्तीभया
कीलाई सिताभनियोलाउनुभनि आकासवानीअंतरधानभैगया ताहापछिआकासवानी
कावचमुनिकन तीराजामहापुसिभै जज्ञगरिकन ब्राह्मणहूलाई भोजनगराईसांग्य
गया ताहाउआन तीसीतालाईवोलाई महारुखमानगरि ओक्ता राजधानीजनकपुरमाअवे
सगरिवस्ताभया हेभारदाजमुनि सीताकोजन्मकोकथाहाकहा जन्मनुथ्येले योसीताजन्मभ
याकाकथाहा सुन्ला तेसमनुष्येकन सर्वपापनासभैकनमुक्तिहुन्छ जनकराजाकाधर्मपुत्री
जोसीतामहात्म्येमुन्यापछि पुनफेर जन्महुन्याछैन मेरुत्वपुन्यवान् लक्ष्मीवान् अंतकालमा
मोक्षहुन्छभनीवाल्मीकभूषिले भारदाजमुनिप्रतिकहंदाभया सोकथाहानैमिथारन्यवन

अ. ए.
२८

मा सुत पौ रानीले सोन कादि अघी श्वर अतिक हंदा भया ॥ इति रामायणे नेवाली क अघि विर
वि हो अरु तो नर कारे सीता उत्पती नाम अस्तम सर्गः ॥ ८ ॥ ॥ फिरियाली क अघि आजा गछं न
हे भारदाज मुनि ताहा उवाच श्रीराम ले सीता कन विवाहा गरिकन राजा दसरथ भाई लक्ष्मन
आदि सीता समेत नाना वाजा सहित अजोध्या नगर मा आउदा अघि नन्दन जो प्रसुरा मरनुका
को छारा तिपनी राम ले सीता विवाह ग्या का समाचार मुनि रिस ले आउंदा वाट माति राम
कोर परशुराम को भेट भयो हे भारदाज मुनि ताहा उवाच तव राम आजा गछं न हे वि
येरु दासरा तिमी दुःख ल छोकी क्या अर्थ ले आउनु भयो मेले क्या गर्नु यमो भन्दा तव भार्गव
जो परशुराम भन्छन् हे राजेन्द्र राम चन्द्र क्या दुःख ल चाहिंछ छोत्री ये को काज जस्तो भया को मे
रा धधनु कसा तिमी लेता दो च हाई दिया तिमि राम हो वली या छो भनि भन्दा तव राम आजा ग
छं न ॥ हे भार्गव तपाजी वाहिक अरु कसे ले सक्या छैन परंतु तिमि दासरा गुरु हो राम सि
ध छोत्री कुं सिध ले गुरु कन जितनु अजो पोछ ॥ विशेष इच्छा कुल का वेंस हो हाथा वा कु काव

राम

२८

लले सवै कन जितनु सकन्या छो. तथा पिति मीरु कन. जितनु छे न भनि भन्दा. तव परशुराम
भन्धुन. हे राम ते ता कुराले कुदेन. ये सधनु माता दो चढा यो भन्दा. वलियार हा छो. सहि भनि भ
न्दा. तव राम रिमार्ड. तिनिका हात का धनु पो सि. ध्याले संग ये त्या जस्तो गरि. ता दो चढा इ दि
यार. टंकार ग्या. त्यो सव सुनि कुनि आसव. तत्पार. दजु पाठ भयो कि भन्दा. ता हा ध छी. राम अ
जागर्दुन. हे ब्रह्मरा. परशुराम. ता दो त चढा इ दिया. अर्को. काम क्या गर्नु पर्य. आशा गर्नु हवस
भनि भन्दा. तव जमदग्नि का पुत्र परशुराम ले. दिव्य भया का वान जो छ. सरदि कन. यो निर.
आकर्ना त. कान संम्रि कन सका देखी हो भन्दा. ये ति वचन सुनि राम लार्ड. रि सले दा हा भयो
र आजागर्दुन. हे ब्रह्मरा. मत सुनु. सरनु. सुन्या सरन्या पो कु. तिमित वडारि साहा. सरन. न
सकन्या र हां छी. परंतु तिमिले पनि क्षेत्री ये देखी. तेज पार्ड कन. स्वस्तिक ल्यान. पाया को हो. ये
क ब्रह्मा का प्रसाद ले. तिमिले. मलार्ड मिच्या को हो. नवन वरो वर मान्यो. अवड प्रा. न. तिम्रा आया
विस्तार गरि दिउ ला हेर. हा मो मुर्ति रूप हेनु हवस भनि. राम ले विश्व रूप कन दर्शन दीया.

अ. रा.
२९

ताहाउआत. परशुरामलेहेर्द. तेसरूपमाआकास रूप. पनीदेव्या. दाहनाआदित्येपनि. अ.
सुवसुपनि. रेकादशरूपपनी. आर्द्रगणा. देवगणा. त्रितलोक. अग्निभया. ओर. नक्षत्रभया. प्र
हगणा. गंधर्वलोक. राक्षसलोक. सर्वदेष्टाभया. अरुनादि. तिर्थ. सप्तसागर. वसिष्ठादिश्रुषि
रुह. ब्रह्मश्रुषि. सनातन. सम्पूर्णदेव. उपदेव. सांग. उपांग. वयस्कार. स्वाहाकार. स्वधाकार
जज्ञे. होम. सर्वे. आंग. भित्र. देष्टाभया. ओर. विजुली. मेधा. पानि. पन्थाकोदेष्टाभया. फेरिव
जुयाट. उल्कापाट. माहमेध. महासृष्टि. तिलासृष्टि. भुमिकंपमानभयो. तेस्तातेस्ता सर्वदे
ष्टीकन. दरलेकम्पी. मूर्च्छाभया. फेरि. दरलेमरनांतपनिभया. पद्धिति विश्वरूपले. छोड
दियार. रक्षाभयो. तवति परशुरामले. विश्वरूपकन. साष्टांग प्रणामगरि. त्रासमानिवस्था
हेभारदाजमुनि. ताहाउआत. तिविश्वरूपरामलेविदादियार. तवति परशुराम. महिनु
पर्वतमाया. ताहावसि. महाअघोर. तपस्यागन्या. कैलेभन्यादरमानिरत्या. कैलेभन्यादर
मानिन॥ ताहायेकवर्षपुण्यापद्धि. सर्वेतेजधवा. ताहापद्धि. महाविस्मातमानिवस्थाका.

राम
२९

धिया तस्ता समयमा पित्रिलोक आइ कन भन्छन् हे पुत्र परशुराम तेले साक्षात् विश्वरूप
को दर्शन पाइ कन नमस्कार गरेन सुरत विगन्या को हो यो भवरूपि संसार मा पुज्य मान भ
या का तिने ऐक मान्न कुं अव उ प्राप्त तिर्थ गर केरिते ज पाठ न्या छो जा हा जा हा ति श्री जिप्
वा ज्वा ले त प स्या ग न्या को छ ता हा ता हा त प स्या गर भ नि भ न्या त व परशुराम ले ते से ग न्या
र म हा ते ज पा या र ते ज स्वि भै व स्या जो न म नु ध्य ले यो उ न्न म र म च रित क था सु न ला त स्म
नु ध्य को सर्व त्र पा प ना स भै विष्णु लोक मा वा स हो ला ॥ हे भार द्वा ज मु नि ता हा उ प्रा त्त श्री राम
च न्द्र ले सी ता वि वा ह गरि आ ल रा ह रु ले वे द पा ठ अ स्तु ति ग रा ई भा ट ह रु ले क वि ष ण प्र
हा ई म ग ले वा जा ना च स्म र्त्त पु ष्य वृ ष्टि गरि दे व को ज ले अ स्तु ति ग रा ई उ न रा का स ला
यो अ यो ध्या न गरि मा पु कि व स्ता भ या भ नि ॥ वा ल्मी की ऋ षि ले भार द्वा ज मु नि क न क हं द भ
या सो हि क था ने वि या र ण व न मा सु त ना मा यो रा नि क ले सो न का दि ऋ षि प्र ति क हं द भ या
॥ ॥ इ ति रा मा य णो वा ल्मी कि ऋ षि वि र चिते अ न्न लो त को र डे ज म द ग्नि वि श्व रू प दर् स नो ना म

अ. रा.

३०

नवमसर्गः ॥९॥ ॥ वाली किं अवि आजा गर्दन हे भारदाज मुनि ताहा उवाच राम सी
ता लक्ष्मण केहिकार रामा वनवास भयार ताहा दण्डकारण्ये अरन्ये वनमा गोदावरिका ति
रमा यहा सा लावनाई किंचित्काल वस्ता भया ॥ ताहा मृग कासिकार खिलन लाग्या तेस्ता तर
हसंग सिकार खे लिरहंदा येक दिनमा माया रूप मृगले टाढा ले गयो र तेस्ता ओ सरयाइ
कन रावण आयार सिता लाई समा तिलं कामा ले गयो हे भारदाज मुनि ताहा उवाच राम
लक्ष्मण कर्कि आयार सीता लाई देखे नर सर्वत्र वनमा खोजि हियार पनियाये नर राम
रून लागिन् रुंदा रुंदा राम काने न्रवाट अक्र पाट भया का प्रवाह भत्री वेतर निना मन दी
भयो त्यो वेतर निनदी राम का आसुवाट भया कोही वितरं ते श्रुतो यस्मात् तस्य अर्थ वेतर
नि बोलायो हे मुनि केरि राम काने न्रवाट मन का दुःख वाट निस्वपा को ॥ वडा वडा पर्वत उ
त्पत्ति भयो ताहा उवाच भरिसध्ये धैर्य गरि सिता का प्रवर जादा भया ताहा देखि जांदा जांदा
अथे सुख पर्वत का समिप मायुग्यार ताहा वाली को दरले सुखिव तेहि अवि मुय पर्वत माव

राम

३०

स्थाकाधिया. तिनैसितमित्यारिगहूलाभनिजान्दाभया ॥ ताहावालिकादरलेवस्थाका. सुगिदना
मवानरकारजाले. राम. लक्ष्मणालाईदेव्यार. कस्ताभया. हातमाधनुलियाका. वडाविरभया
का. ऐस्तालाई. देवी. मन्त्रिमहितसुगिदले. वालिकापक्षेहोकिभनिठानि. दरलेहनुमानकन
पठाया. तिरनुमानपति. ब्रह्मचारिकाभेयगरि. रामछेड. जाड. विन्तिगछेन ॥ हेमहापुरुष
हो. तिमिरहूकोहो. भनिविन्तीगर्हा. रामलेआफनामूर्तिधारनागरि. देयाया. कस्तामूर्तिभया
चतुर्भुजभयाका. जटाकामकुट. धारनागन्याका ॥ संख. चक्र. गडा. यम. लियाका. वनेमाला
लेसोभीतभयाका. हृदयमाश्रीवत्सभयाका. पिताम्बरधारनागन्याका. अच्युतजोनारायण. वाम
तिरलक्ष्मी. दक्षीणतिर. सरस्वतिभयाका. अधिगणाले. अस्तुतिगन्याका. देवर्षि. ऋषिब्रह्मर्षि
पितृलोक. सिद्धि. विद्याधर. नागरहूले. सेवितगन्याका. महात्मा. कमलकापत्रजस्तोनेत्रभया
का. हज्जारसूर्यकाजस्तोनेत्रभयाका ॥ सयचन्द्रमाजस्तो. सुन्दरमुधारविन्दभयाका. केरि. रु
द्रारम्भनिधारनागन्याका. लक्ष्मण. पछिवाट. अन्नन्ननागकाछत्रभयाका. येसरूपगरि

अ. ए.
३१

हनुमान लाई देखायार ति हनुमान ले आश्चर्य मानि रखा ॥ किंमे नदती ॥ त्यो कहा हो भनि छे
रामान्न आयाचि मुलिक न ध्यान गरि वारंस्वार नमस्कार गरि हे महापुरुष तथा श्री को कु
नु कुंछ मतवानर काराजा सुप्रियका काजि हनुमान नामवानर मकुं ॥ राजा सुप्रियले तिउ
इजना हातमा धनु लिया का को कुं वहराई आउ भनि यथाया को हो अघित ति मिड वैजना
लेपनि हातमा धनु तिरलीया को देयो थ्यो अलेन अकैतर हृदे छु तथा श्री हरूले मला
ई सुनाउनु ह्वत् भनि नमस्कार गरि हात जोरि धडा भैरखा एस्ताचि नमाया कुल गरि ॥
क्या हो कसो हो काठ हरउं भनि दरलेका पिरखा को हनुमान लाई देयि मधुर वचन सि
त श्री रामले आज्ञा गर्न लाग्या भनि वाल्मीकि ऋषिले भारद्वाज नामा मुनि लाई कथा सोहि
कथा नै विचारये वनमा सुतनामा पौरानिकले सौनकादि ऋषि प्रतिकहे दाभसा ॥ ॥
इति रामायणे वाल्मीकी ऋषि विरचिते अरु तोत्तर कारणे श्री राम चतुर्भुज हनुमान दर्शनं
नाम दसम सर्ग ॥ १० ॥ ॥ तव वाल्मीकि ऋषि आज्ञा गर्छन् हे भारद्वाज मुनि ताहाउ

राम
३१

प्रातः रामले हनुमानलाई आशा गर्छन् हे सर्वे तिमिहरूमाथि पिशाचको हे हनुमान तिमि
मोक्षामिह मुरीवरजाले सोधनु यथायाकोम कहन्छु ॥ सावधान भै सुन परं त्यो अवाच्येछ
सबैलाई कहनु छैन मरुगुह्य जो सनातन सदा काल रहंन्या आफुले मान्नु वुरी राखुनु जो देव
ता भयो कसैले पनि थाह न पाउंन्या ॥ त्यो ज्ञान ज्ञान्या पछि संसार कत देखेन पहेन परा पुर्व
मा अस्मादि देवहरू तेमै ज्ञानले मुक्ति प्राप्ति संसार देखी छुटि पारलागी त्यो ज्ञान गुह्य देखि प
नि गुह्य छ ॥ जन्म सित गुप्त गन्या तिमि मेरा भक्त हो अस्मदादि भनिक कहन्छु हे हनुमान जो
आत्मा भन्याको केवल भुक्छ सनातन सदा रहंन्या छ सर्वत्र रहंछ साक्षात् चिन्मात्र ज्ञान
मान्नु तेमो गुन देखि परछ सोहि अन्तर जानि पुरुष छ तेहि प्राण पुरुष महेश्वर छ उहि
काला विरूप जो अव्यक्त छ तेहि वेद बोलाउंछ ॥ ते देखि विश्व संसार उत्पति हुन्छ उसेलि
न भयो जो माया विले माया बाट नाना प्रकार सित सरिर मुर्ति बनाया ॥ जो संसार बनाउ
न्यामा सृष्टि संसार कुन्दैन जो अभुछन् सोष्टृथि विपति होइन पानि पनि होइन आगो प

अ. रा.
३२

निहोइन. पवनपनिहोइन. आकासपनिहोइन. और आरामनपनिहोइन. विक्तअवेक्तभन्नुं
देन. सवद्रूप. गंधपनिहोइन. अहंकारपनिहोइन. नवचन. नहात. नयाउ. नवायुत्याग. नलिग
नमूत्रत्यागपनिहोइन. हेरनुमान. नकर्ता. नरुता. नभोक्ता. प्रकिर्तिपुरुषपनिहोइन. नमाया
न आरा. नचेतमे. जस्तो. जज्यालो. अंधाराका. सेवधछैन. तस्तेयकको संवधछैन. येकपंच
माया. येकधरमाता. जस्तो. धामका छायाभिन्न. भिन्न. तस्तेप्रपंचर. पुरुषभिन्नभयाकोछ. य
रमार्थज्ञानमाजस्तो. आत्मा लिनछ. अत्यस्थपनिहोइन. स्वभावविकारछ. तस्कोजन्मजन्मांतरले
पनिमुक्तिपाउंदैन. मूर्तिभयाका. मुनिरुलेपनि. आत्माकनदेछ. अहं कर्ताजो बुद्धिमान
पण्डितभन्छन्. जो प्रकिर्तिदेधिपरछ. सो देवतासाछि नित्ये दिन. स्वयं ज्योति. सर्वज्ञ पर
मपुरुष अहंकाररअविवेकले. कोहितिमिभंनु. हामिभंनु. कोही भनिदेषदैन. प्रधानपु
रुषकत बुद्धि. ब्रह्मवादिको. कारनबुद्धीकन. प्रपंचकनछोदि आत्माज्ञानज्ञानिकन. निर्माया
जोछ. सोपनि. निरंजनहो. आत्माकनअक्षर. ब्रह्मज्ञान भनिबुझ्ने. तस्कोदुःखदरेऊंछ. रागा

राम
३२

द्वेष इत्यादि दोष जो छु. तो सबै. भ्रमन देखी भया को हो (सो व्यक्त माया देखि) पाय पुन्य हो. जो अकृत
 स्थ छु. सोहि आत्मा दोष वर्जित हो. भेद जो छु सो व्यक्त माया देखि उत्पत्ति भया को छु. सर्व व्यक्त. पुरुष
 देखी भया को. अव्यक्त जसे आकास मा. मित्या को धूम अव्यक्त. एक रूप. अनेक को जो भाव. निर्मल
 छु. जसे स्फटिक का. स्वभावै ले निर्मल ऊं छु. तसे. मायान भया को. निर्मल ज्ञान जो छु. सो निर्मल
 ज्ञान भन्नु ॥ जो अज्ञान छु. अर्थ स्वरूप कन देखु. ऊषु द्विलेपनि. योनि माया. निर्गुन. सो चेतन्य ३
 आत्मा धांति दृष्टि जो छु न. इन हरुत. नाना भेद को. तरु देखिन्छु न ॥ तस्ता कारन मा. आत्मा क्षर
 भुङ्ग हो. मुक्ति इक्षा गर्ना ले आत्मा कन. उपासना गर्नु. जानु. मुनु. तसे मन मार त्या को. चेतन्य. सर्व
 न जाइ. सो भित्तु छु. ते सै योगि हरूपनि. व्यवहार सित. सर्व न हि थापनि. मुक्ति कन पाउंछु न ॥
 ध्यान दृष्टि ले पृथक् भूत भयो. पंच भूत पृथिवी. आप. तेज. वायु. आकास. सबै विंगारै हो. इ
 इ देखि. परमात्मा ले. ये कै भूत. केवल देखीन्छु. जो ना वयत. हृदय मार त्या का. काम. क्रोध. लो
 भादि. छादिन्छु न. उ सै वयत मा धरित ऊं छु न. आफै. अमृत. पाइ कन. कल्याण गराउंछु.

अ. ११.

२३

न. परमार्थज्ञानलेकेवल. आत्माज्ञानमारहि. सर्वेदुनित्रांमात्रहोभति. दुःखापछिपनिमुक्तिभरी. यो
जगत्संसारमा. जन्मकुतु. बुढाकुतु. मरनु. त्योसर्वको. ओषधि. ब्रह्मज्ञानहो. तस्सेसदाकात्याकुंछज
तेनहीकोर. नदकोमितायापछि. यकेपानिकुन्छ. तस्सेआत्मार. अधर. यकेकुंछ. तस्मात्.
ज्ञान. आत्माहो. विज्ञानप्रपंचहो. अज्ञानलेछोव्याकोदुनित्रां. विज्ञानलेमोहकुंछ्याछ. ज्ञानले
मुक्तिकुंछ. शानजोछ. निर्मलहो. सुखपनिहो. निर्विकल्प. अव्यक्त. सदादुनित्रांकोअज्ञान. तम
हास्योज्ञान. सत. यस्ताउत्तम. सांख्ययोगको. मत. ज्ञानकोभावनाकहियाकोहो. सर्ववेदान्तमाको.
सारथहिहो. जोगपनि. एकचित्तहो. जोगदेविज्ञानउत्पन्नकुन्छ. ज्ञानवाटयोगपाउंछ. योगर
ज्ञानलेमुक्तभयापछी. तस्सेनयायाकोकेहिछैन॥ एकसांख्यजोगकन. जस्लेदेष्टछ. उसकन. स
त्ववित्तभन्नु. अरुअैश्वर्यगर्वा. योगिहरूछन्॥ तिनिरु. उमेअैश्वर्यमालागिरहंछन्. मुक्तिकन
पाउंदैन. ज्ञानयोगलेमुक्तिकन. ऐश्वर्यपाउंछन्. योआत्माहामिहो. जोआत्माअव्यक्तछ. मायावि. पर
मेश्वरभनिरहाको. सर्वात्माजोछ. सोसर्वतोसुखहो. सर्वकामउहिहो. सर्वरसपनिउहिहो. सर्वगन्ध

राम

२३

अजस्रमरः अपानिपादः हातः गोडः नभयाकोः पतिउहिङ्गुन ॥ पाउतभैः सर्वत्रहिङ्गुन्याः हातनभैः
सर्वेथोककामगन्याः काननभैः सर्वेथोकसुन्याः नासिकानभैः सर्वेथोकधासनापाउंन्याः जिभानभ
याधनिः सर्वेथोकरसस्वादपाउंन्याः ॥ आद्यानभयाधनिः सर्वेथोकरेधंन्याः जान्याः ऐस्तामहापु
रुषः भन्याकामैङ्गुः भतिः नल्यज्ञानभच्छन्ः निर्गुणः निर्मलः येस्कोजोउत्तमः ऐश्वर्यकनः मेरो
मायालेखोपिराव्याकोः देवताहरुलेपनिः धारापाउंन्याः ॥ जत्किनमेरां विश्वरूपः मायालेखो
पेनोः तिनिरुलेः परमउत्तमः निर्वाणमुक्तिपाउंन्याः ॥ हेरनुमानः योग्यकथाकुपुत्रः सिध्द
कनः कुमार्गकाजोगिकनः कहनुछैनः कदाचित् पतित्योः ज्ञानकसेलाइदिनुछैनः योसांयोयो
गहोभनिः रामलेरनुमानलाइकथाभनिः वाल्मीकिनामः अधिलेः भारद्वाजमुनिलाइकथाः सोही
कथाः नेमीधारंयः अरुणवनमाः सुतनामापोरानीकलेः सौनकादिः अधिश्चरः प्रतिकहंदाभन्या
॥ ॥ इतिरामायणोवाल्मीकिः ऋषीः विरचितेः अश्वत्थामाचारकाण्डेः आदिकाव्ये सांध्ययोगोनाम
एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥ ॥ तववाल्मीकिः ऋषीः आज्ञागच्छन्ः हेभारद्वाजमुनिः पराशुर्वमा

अ. रा.

३४

रामने कथा को कथा म कहें छु मुन अवक्त देषि काल रूप जो प्रधान रहे पृथ उपनभया तस्मात् स
वै जगत्संसार भयो जो काल रूप सर्वत्र पानि पद ठेरे हात पाउछ चारै तरफ आधा पनि ठेरे सिर
मुख कान चारै तरफ सवै छोपिकन वस्त्राभया का सर्व इन्द्रिय को गुण संपूर्ण अनियेक इ
न्द्रिये पनि नभया का जो सर्वाधार निराधार पनि छन जो अवक्त अद्वितीय जो संबोधमा रहि
त जो प्रमाणातीत अगोचर जो निर्विकल्प निराभास जो अमित्र पनि मित्र को ठाउ पनि सा
थ त कुच पनि अव्यय पनी निर्गुण आकास रहे सो ज्ञान भनि परिउत रहूले जान्या को छ सव
भूत को उहित हो अस अभ्यंत्र उहि छ उ अको छन मेहुं सर्वत्र हिडन्या सांत्त ज्ञानात्मा परमे
श्वर पनि मेहुं सो सवै इनि जां संसार में ले विस्तार गन्या को छ जो अव्यक्त रूपि हामि त्यो पंच भू
त पनि वस्या को छ जस्ते एस्तो ज्ञान कन जां न्या को छ तस्कन वेद वित भंनु प्रधान पुरुष प्रकृ
ति माया त्यो इइ पनि अनाछिद फेर एक काल त्यो मुद्रातिन त्योतिन पनि अनाद्यत हो त्योति
न पनि महुं त्योतिन देषि अरु जो छ त्यो पनि मेहुं महादादि जो विसेय सो हामि देषी उत्पत्ति भ

राम

३४

याकोहो. जो प्रकृति माया छ. सो पनि मोहिनि हो. सबै प्रकृति पुरुष छ. सो प्रकृति गुण भोग गर्छ.
सो प्रकृत गुण आहार देषि. विज्ञे भै. पंचविं सतितत्व भयो ॥ पंचविं स. कारतत्व भयो. तेको जो आ
दिकारण प्रकृति पुरुष हो. सो महदात्मा भनि बोलाउछ. विज्ञान सक्ति देषि. अहंकार उत्पत्ति भ
यो. सोहि अहंकार. सजीव. अंत रात्मा भनि बोलाउछ. तेसै अंत रात्मा ले. सुष. दुःख उत्पत्ति भयो.
सोहि विज्ञानात्मा भनि बोलाउछ. अविवेकर. प्राकृति देषि. काल उत्पन्न भयो. तेसै काल ले. प्रजा
हंकर. संहार गयो. तिसवै दुनित्रां. काल काव समाछ. काल. कसे काव समाछे न. सोहि काल प
नि अंत रात्मा भनि बोलाइ बोलाउछन् ॥ भगवान् लाई. प्राण पुरुषोत्तम भनि बोलाउछ. भनि
अपि. परिउत हूले. यदु. इन्द्रिय को उत्तम. मन हो भनि बोलाउछ. सो मन. वाट. अहंकार. अ
हंकार वाट. महा पुरुष. महा पुरुष वाट. अव्यक्त पुरुष. तस्देषि. प्राण पुरुष. तस्देषि. सबै ज
गत्संसार. प्राण देवी. पर. भाकास. हो. तस्देषि. अग्नि हो. त्यो सबै मैकुं. सर्वत्र हि दुन्या. हल न्या.
ज्ञानात्मा. परमेश्वर पनि मै हो. तजान याया देषि. मुक्ति हुन्छन्. सदा काल. स्थावर. जंकुम. जोह

निजो संसारमाकुछन ॥ तिआकासमालिनकुंछ. त्योकोआसपनि. मेरै. सरूपहो. मेलेसवैहुनिजो
 को. मृष्टि. संहारगईछु. माई. माया. मयजोहामि. कालपुरुष. संगतभै. कालपुरुषलेधनि. हा
 मा. मुघ्यांजिवसिकन. मृष्टिगर्था. मेराकुकुमलेसंगसवैथोकगछन. भति. रामचन्द्रले. हनुमान
 लाई. कथाभनि. वाल्मिकी. अधिले. भारद्वाजमुनिलाइकथा. सोहिकथा. तेमिघारये. अरन्यवन.
 मा. सुतनामा. पौरानिकले. मोनकादि. अधिश्वरप्रतिकहंशभया ॥ ॥ इतिरामायणोवा
 लि. कि. अधिविरचिते अरु. तोनरकारेआदिकाव्येउपनिषत्कथं नाम द्वादश. सर्गः ॥ १२ ॥
 ॥ तव वाल्मिकि. अधिभाजागछन. हेभारद्वाजमुनि. ताहाउग्रान. फेरिरामआजागछ
 न. हेवायुपुत्र. हनुमान. सावधानभैमुन. जोनमुनिकन. मेरा रूपकाध्यानपाउंछ. त्योमकहं
 छु. नानातपले. नानायज्ञगरिकन. पुरुषरूपलेमकन. जां देन. दिनाभक्तिले. हामिसवै. स
 वैभावकोअंतर. भिन्नवस्थाकाछो. सवैश्राणिकाहृदयेमावसि. पापपुण्यकासाधि. भैरहंया
 मलाई. देखव. वाहिक. अरु. कसेलेजां देन ॥ अंतरोत्ता. सर्वात्मा. धाताविधाता. पनिमेहो. वा

हेतरफपुरवभयाको विश्वतोमूरवभयाकोपनिमैकुं मुनिहरू इन्द्रादिदेवताहरूले ब्रह्मादि
ले मनुष्यहरूलेपनि मकनजांदैनन् ॥ देष्टेनन्पनि मदेपिउत्पत्तिभयाकोवेदले मात्रपरमे
श्वरभनिजान्याकोछ कोहिब्राह्मणहरूले जय तप पूजागरि अग्निमात्रदेष्टछन् सोअग्निपः
निमैकुं कोहियोगिहरूभूताधिपनि श्रीमहादेवकाभक्तछन् सोहिपनिमैकुं ॥ सर्वयज्ञकाभो
क्ता फलदातापनिमैकुं सर्वदेवताकासरिरमा मूर्तिभै सर्वात्मा बोलाइवस्थाकोछन् कोहिभ
गितहरूले मकन थाहापनिपाउदैन ॥ तिमिहरूकामुष्मांजि म वस्थाकोछ जोब्राह्मणहरू
वैश्यहरू भक्तिले मेराउपासनागरिवस्थाकोछन् जस्तैभावले भक्तिले ध्यानगर्छन् तस्तैतिनि
हरूलाई पदविदिंछु मेराभक्तजनकेलेनासऊंदैन ॥ आश्रित मेराप्रतिज्ञा येस्तोछ मेराभक्तको
केलेनासनहवस् कसैले कोहिदेवताका निद्रागयापनि तेस्तै मेरानिद्रागयाकोहो ॥ योवाको
वा कसैले कोहिदेवता कोपुजागरूतपनि पत्र पुष्प फल मुल धूप दिप नैवेद्य चहाई पु
जागयाको त्यापनिमलाइ पुजागयाकोहो ब्रह्माकन चारवेद दिइकन कुनिओलाई सृष्टिग

अ. रा.
३६

गर्भलाग्वाकोपनिमैलेहो. सर्वयोगीरूको. अव्येयपनिमकुं. धर्मिरूकनयालन्यापनिमकुं. क
र्ता. रता. मंसुष्य. सर्वथोकपनिमकुं. मायावि. जोपुरुष. पनिमकुं. मायाभयुमेरीसक्तिहो. उनि
ओंकनयोहगर्वा. जोआशा. सोपनी. मेरि. शक्तिहो॥ तेस्लेगरिकन. योगिरूका. हृदयमार
हाकि. तिमायालाईछुटाइदिन्यापनिमकुं. सर्वसक्तिकनउठाउन्मा. धपाउंन्यापनिमैकुं॥ अ
मृतकोआर्धापनिमैकुं. येवमः सर्वत्रसक्तिभै. नानाप्रकार. जगत्संसार. वनाउदेछु. अनन्त
नारायेरा. जगन्नाथ. जगत्त्रयेपनिमकुं. फेरित्तियेसक्तिभै. सर्वजगत्संसारको. संहारगर्वा
पनिमैकुं. मलाई. तामसि. कालसक्तिरूडसक्ति. भनिबोलाउंछुन॥ कोहियोगिरूलेखा
नगरिकन. मलाईदेछुछुन. कसेलेभन्याज्ञानलेगरिकनदेछुछुन. कसेलेभन्याभक्तिले
गरिकनदेछुछुन॥ जोजोभक्तजनछुन. सोसोमेरापियाराछुन. ज्ञानलेविचारगरिकन. येक
को. तिनमुर्तिहो. तिनकोऐकमूर्तिहोभनि. जस्लेसेवागछुन॥ तिपनिमेराठाउमापुगछु.
योसंसार. सम्पूर्ण. उहियेकनारायेराले. व्यापितगयाकाछुन. भनिजोनुपछु. तस्कनअमृ

राम
३६

तमन्तु मये काले संयुक्तसंसारको भुत भविष्ये वर्तमान विचारगरि हेतु पद्य ॥ काल भनि
भगवान् भनि महायोग्येश्वर भनि योगि भनि मलाइवोला उछन् मायास्त साप निलेय्या को छ
योग प्राप्त भयो र योगि भनि र वोलाया ऐश्वर्य पायार भगवान् भनि वोलाया ॥ हुला देवता भ
यार महादेव भनि वोलाया महासक्य भयार प्रभू भनि वोलाया महत्तो पायार महेश्वर भ
नि वोलाया परत्व पायार परमेश्वर भनि वोलाया ब्रह्मत्व पायार ब्रह्म भनि जो जानला
सो अविकल्प योगले मेरा सायुज्य मुक्त कुंछ इति जो गुह्य ज्ञान सब वेदमा निश्चये ग
रि राख्या को छ त्यो ज्ञान जो प्रसन्न छ जो धर्मात्मा अग्नि होत्री छ तिनी हरू कन दिनु भनि
रामले हनुमान लाइ कथा भनि वाल्मीकि श्रियले भारद्वाज मुनि लाई कथा सोहि कथा
नेमि पार न्ये अरन्य वनमा सुतनामा पोरानिकले सोनकादि अविश्वर प्रतिक हंदा भ
या ॥ ॥ इति रामायणो वाल्मीकि अथ विरचिते अकृतोत्तरकाण्डे आदिव्ये भक्ति योगोना
मत्र मोदससर्गः ॥ १३ ॥ ॥ फेरि वाल्मीकि अथि भागो गर्छन् हे भारद्वाज मुनि ताहाउ

अ. रा.
३७

प्रातः राम आतागछुन. हे हनुमान. सर्व संसार को. शृष्टिगर्भ. धनि. पालनागर्भ. धनि. संहा
रगर्भ. धनि. मेहुं. येकात्मा धनि. सर्वात्मा धनि. सनातन धनि. सदैव रहंन्या धनि. मेहुं. सबै चिज
को अन्तर. ज्योति. जो भिन्न पद्व्या पिता भन्या धनि मेहुं ॥ मदाट उत्पत्ति भै. मेरा आत्मे मावसिक
न. मेरे सरिर मालिन जुंछ. त्यो सबै ति मिले अद्भुत मान्या को. मेरा समूय देषन पायोर. हेवत्त. हे
पियारा भयाका. हनुमान. मेरा. उसमा. मेरे माया लेवनाया को. तिमिला इ देवायां त्यो सर्व
भाव. तिमिछे उवस्यो. त्यो सब दुनिआं को. प्रेम. गन्या को. क्रियासक्तिको मत. हो. मेरा स्वभा
व देवि. मेले. दुनिआं कनचलाया को. उहि. मः काल स्वरूप भै. सम्पूर्ण संसार कन. शृष्टिग
र्भ. हे हनुमान. येक स्वरूप ले. शृष्टिगर्भ. येक स्वरूप ले संहार गर्भ. यस्तो. मेहुं. फेरि आ
दि भन्नु देवि धनि मुक्त भयाकोछ. फेरि माया प्रवे भै. शृष्टिको आदी उइ आटा प्रधान पुरुष क
न. अज्ञायाकोछ. त्यो इइ आद्य. मिलिकन. मेरा तेजले. प्रकास भयाका. मरुदादि जोछुन. सो
क्रमसित उत्पत्ति भयाको. त्यो धनि मेहुं ॥ हिरण्यगर्भ जो ब्रह्मछ. त्यो धनि मेरा देह वाट भया.

राम
३७

कोहो तेसवाट चतुरान्मनु जोचारसुखभयाको ब्रह्माउत्पत्तिभयार तिब्रह्मालाईदिव्यज्ञान
दिव्यऔस्वर्ग्य चारवेददियाकोछ मेराकुकुमलेभृष्टिकर्ताभया तिब्रह्मापनिमेरासरिरहो
॥ केरिब्रह्मालेभृष्टिगन्पाकोइनिभोंकन अनननारायणलेपाल्याभन्छ तिपनिमेकुं ॥ तिरु
उभंनु कालाग्नि सवयंचभूत प्राणिको संहारगर्ग्य तिपनिमेरासक्तिहुं ॥ जोबानु
चिज भात तिहुन आदिनपाकाको पाकगर्ग्य अग्नित्वरूपभगवान् तिपनिमेरेस्वरूपहुं
॥ जोनवरिदेवता सबैकापंचभूतभिन्नपेटमावसि सरिरधारनागर्ग्य तिपनिमेरासरि
रहो ॥ जोमानिसहरुकन जियाउंन्यापनि अताकरभनुचन्द्रमा जस्लेसारा संसारउज्यालो
गछन् तिचन्द्रमापनिमेकुं ॥ जोसुर्वरमेघसंगभइ पानिवर्साउंन्यापनिमेकुं ॥ नेतिसकोटि
देवताकाराजा जज्ञभोग गर्ग्यतिपनिमेकुं ॥ जोअसाधुदुष्टजनको सासनागर्ग्य यमरा
जाछन् तिपनिमेकुं ॥ जोसवधनकामालिक कुवेरपनिमेकुं ॥ जोराक्षसकाअसम त
पस्विजकनफूलदिन्यातिदेवतापनिमेकुं ॥ वेतालगरा भूतगराको असम इसानकोना

अ. रा.
३८

मावह्या इश्वर जो छनू तिपनि मेरुं ॥ जो पुज्य विघ्न निवारक श्री विनायक गणेश जो छनू तिपनि मेरा सरिर हो ॥ जो देव सेनापती कुमार कार्तिक स्वामि स्वयंभू भनि बोलाया को तिपनि मेरे सरूप हो ॥ जो प्रजापति हरू मरिचि आदि मरुचि हरू अनेक प्रकार को लोक धृष्टिगर्भ तिनि हरूपनि मेरा आज्ञा माछनू ॥ जो लक्ष्मि सवहुनि आंकन धन दोल्य दिन्ना जो नारायण का बा मांगि तिपनि मेरा कपाले भया की छनू जो सरस्वति देवी लेहुनि आंलाइ बोला सिकाउं न्या तिपनि इश्वर सक्ति छनू ॥ जो नारकिय जन लाई न करे देवि तारि दिन्ना सो सो विविपनि इश्वर का आज्ञा माछनू ॥ जो प्रविर्ति परमा देवि ब्रह्म विद्या दिन्ना तिपनी इश्वर का आज्ञा माछनू ॥ जो अनन्त सेय नाग ले सम्पूर्ण देवता प्रभू जो सिर माराधि पृथिवि धार नागर्भोपनि इश्वर का ऊं कुममार स्था का छनू ॥ जो वदवानर भोजन सोधन गरि रक्षा का संवर्तक अग्नितिय नि इश्वर का आज्ञा माछनू ॥ जो द्वादस आदित्य अष्टवसु येकादश रुद्र वायु गण अश्वि निकुमार अरु देवता हरू सबै मेरे आज्ञा माछनू ॥ गंधर्व गरुड राक्षस सिद्धि साधे किन्नर यक्ष

राम

३८

पिसाच. त्रिपति सवै मेरा आज्ञा माछन् ॥ मेरा आसमा रखा का. कला. काष्ठा निमेध. मुकुर्त. दि
न. क्षत्र. भतु. पक्ष. मास. योपति मेरा मुख देधि भया का. चार युग. सत्य. त्रेता. द्वापर. कलि.
पर. पराई. काल. भेद. अंराज. श्वेतज. जलायुज. औष. पाइक. त्यो चतुर्योनि. स्थावर. जंग
म. इनि हरु सवै. परमात्मा इश्वर का आज्ञा ले रखा काछन् ॥ हेरनुमान. ताहा उपान्त. पत
न. जो देस. सवै भूवन. जो चौधराउ. ब्रह्माण्ड. जति छ. तिसवै मेरा आज्ञा माच स्वाकाछन् ॥
भूमि. जल. अग्नि. पवन. आकास. मन. बुद्धि. जो भूतादि. जो आदि. प्रकृति. तिसवै मेरे आ
ज्ञा माछन् ॥ जो असेष भंनु. इनियो लाइ मोहगर्वा. मोहिनि. जो माया वि. रूप. ति इइ रूपनि
इश्वरि जोग माया छिन् ॥ तिमोह माया. जाल बाट छुटाई. इश्वर पद. देखाउन्पा. एस्ता विशा
पति मेरा सरिर माछ ॥ हेवायु पुत्र. ठेरे बोलाउनु का अर्थ. क्या प्रयोजन छ. त्यो जगत संसार.
मेरा सत्तात्म कहो ॥ मेले विस्तार गथा को सवै मे. छे उलिन कुंछ ॥ भगवान् इश्वर. स्वयं जो
तिसनातन. परमात्मा. परं ब्रह्म. त्योपनि सवै म. कुं ॥ मदेधि अर्को. कोहि छैन. हेरनुमान

अ. रा.

३९

इति परमज्ञानको. कथातिमिलाइ कथा ॥ यो ज्ञानपासाय छि. संसारका जन्म देधि. मुक्त कुंछ. हे
वायु पुत्र. माया मायसि. दसरथराजाका. दर्वारमा जन्म भयाका. राम. मकुं ॥ यो लक्ष्मण. यो स
नुष. यो भरत. भनि. एकाको. चार भुक्ति भयाका हो. हे हनुमान. मायाको कथा सबै कथा ॥ यो स
वेहृदय मायावि. न विस्वास. मेरा रति सा संवाद भयाको कथा. जस्मनु व्येले वाचला. वचाउ
ला. यो स्तकको. संग्रह गरि राखला ॥ तस्मनु व्ये का पाय देधि मुक्त भै जिवन मुक्ति कुंछ. जस्ले
शुद्ध ब्रह्म कन सुनाउछ. सो पछी न ब्रह्म लोक मा पुकि उन्मकुंछ ॥ तस्कार न ले. यो कथाको
संग्रह गरि राखनु भनि श्री राम ले. हनुमान लाइ कथा भनि. वाल्मिकि ऋषिले. भारद्वाज मु
नि प्रतिक हंदा भया. लोहिकथानै मिथार भेदन मा. सुत नामा. घोरानिकले. लौनकादि ऋषि
धर प्रतिक हंदा भया ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मिकि ऋषि विरचिते आदिकाव्ये अरुनोत्तर
काण्डे भगवान् हनुमान संवादे चतुर्दश सर्ग ॥ १४ ॥ ॥ तब वाल्मिकि ऋषि आजागर्छन्. हे
भारद्वाज मुनि. ताहा उजात. वायु पुत्र भयाका. हनुमान ले. हात जोरि ॐ कार उच्चारना गरि

राम

३९

अगभिन्नः हृदये जोगो क्वावमाख्या जो धरमात्मा रामको स्मरणागरि मुनन्द प्रमुख मुनिह
रूले अस्तुतिगयाका श्रीरामचन्द्रकन मेरा प्रनामछ ॥ हे राम तथा श्री कस्ता हो भन्या पुराण
पुरुष भयाका प्राणेश्वर अनेन योग भयाका ऐस्तारामकन मेरा प्रनामछ ॥ हे राम के
रि तथा ई कस्ता हो भन्या सव प्राणिका हृदयमा वरूण भनुजल सरूप भैव दया अस्तमय
ज्ञान भयाका मुनिजन हरूले अस्तजोनि भनि अस्तुतिगयाका ऐस्तारामकन मेरा प्रनामछ
॥ हे वासुदेव तथा श्री कस्ता हो भन्या दान्त भयाका पनि सान्त भयाका पनि मुनि हरूले सेवाग
याका ॥ सवै प्राणिका आत्मा भयाका अनुदेवि अनुपर मानुभइ महापुष्प रूप भयाका दु
लादेवि पनि दुला सरूप भै विश्वरूप भयाका संसार सवै आफना घेठ मारवि हिरण्ये गभ
भयाका तेस अस्तरा उवाट चतुर्मुख भयाका ब्रह्मालाई उत्पत्तिगराई जगत्संसार सृष्टिग
र्न लावैया माया विरूप धर पनि भयाका ऐस्ता दुनि जाका प्रभु भयाका रामकन मेरा प्रना
मछ हे नारायण तिमि कस्ता हो भन्या ॐ कार विज भयाका मुक्ति विज पनि भयाका प्रकि

अ. रा.

४०

निमायनि गुह्यरूपभयाका अक्षरूप पतिभयाका ॥ सर्वदेवता अपि हरूले प्रणामगत्याका
ऐस्ता स्वयंभु कन मेरा प्रणाम छ फेरित यात्री कस्ता हो भन्या साता ता भयाका लाई सत्ये व्रत
गरिरहं न्या लाई आफना सरिर मालिनगरा इ मुक्ति दिन्ना येक वेदवाढ देरे जगावना उन्ना
येके रूपभयाका आफना पिछायन्याका प्राणि हरू कन सदा काले रक्षा गर्ना भयाका एस्ता
राम नारायण कन मेरा प्रणाम छ ॥ फेरित यात्री कस्ता हो भन्या भवानि पति महादेव प
नि यमराज पति आदित्य पति सव संसार का उत्पत्ति गर्ना ब्रह्मा पति उत्पत्ति भयाका प्रा
णि पति तिमि हो फेरि ब्रह्म रूप भै जगत्संसार वृष्टि गर्ना फेरि विष्णु रूप भै सव दुनि आ
वाल्ना गर्ना ॥ फेरि प्रलयै कालमा रुद्र मरूप भै संसार गर्ना ऐस्ता महाविकाच रण कम
लमान मस्कार प्रणाम छ फेरि कस्ता भन्या परम राम भन्ना पति प्राण भन्ना पति महापुरु
ष भन्ना पति हरि भन्ना पति मृत्यु भन्ना पति अचल भन्ना पति धाता भन्ना पति अदित्य भ
न्ना पति अनेक रूप भयाका भन्ना पति तिमि हो फेरि कस्ता हो भन्या परम धर्म अर सो पति

राम

४०

भयाका. उत्तमवानि. कैलेतनासिन्धु. धर्मगोप्ताभयाका॥ सनातनपुरुष. पुरुषोत्तम. भया.
का. ब्रह्मा. विष्णु. महेश्वर. भयाका. भगवान्पनि. ईश्वरपनि. विश्वनाभिपनि. प्रकृतिमाया
पनि. प्रतिष्ठापनि. सर्वेश्वरपनि. परमेश्वरपनि. तमदेविपर. रहंयापनि. चित्तमयेसरि
र. अव्यक्त. ठहरायापनि. ठहराउनु. नमस्किन्हा. तपाईहो॥ हेराम. आकासपनि. शून्यब्रह्म
पनि. प्रकिर्ति. निर्गुण. सर्गुनपनि. भयाका. तपात्रिकासरिभीत्र. योचराचर. सर्वेसोभित
छ. यो. निर्मलयेकरूप. तपात्रिकाअचिंत्य. रूपदेवि. तत्त्वसरूपभयाका. जोगेश्वर. अनंत
सक्तिपरायण. ब्रह्मसरिर. पवित्र. भयाका॥ एस्ताप्रभुरामकन. अणामछ. हेभूताधिपते
मनसावाचा. कर्मनाले. निआचरणकमलमा. मेरानमस्कारछ. तपात्रीदेविसंसारउत्पन्न
भयाका. ब्रह्मधरूपकन. नमस्कारछ॥ फेरिआफेलेसंहारगर्भा. एस्ताकंदर्परूपकन. अ
णामछ. हेपरमेश्वर. अवजोअधिकोरूपहो॥ सोरूपकन. दर्शनदिनुह्वम्. भनिवित्तिगर्श.
तवरासले. लक्ष्मणसमेत. आफना. रामसरूपधारनागरिदेवायार॥ रामआजागछन्. हेहनु

अ. रा.

४१

मानः जस्मनु व्येले यो असुतिगर्ला तस्मनु व्ये हू उ त्तमगतिशान्नु कंछ ॥ हेवायु पुत्र अव तिमी
पनि चिरं जीविमयासु अवयलसित कामगर्नु ययो भनि हनुमान लोइ रामले आज्ञा भयो भ
नि वाल्मिकी ऋषिले भारद्वाज मुनि प्रतिक हंदा भया मोहिकथाने मिथार न्येवनमा सत्तना
मा यो रानिकले शौनकादि ऋषि श्वर प्रतिक हंदा भया ॥ ॥ इति रामायणे वाल्मिकी ऋषी
विरचिते आदि काव्ये अक्रुतोत्तर काण्डे हनुमानस्तव राज नाम धेंचदससर्गः ॥ १५ ॥ ॥
तव वाल्मिकि ऋषि आज्ञा गर्छन् हे भारद्वाज मुनि ताह उ प्राप्ता हसि मुख गरि राम आज्ञा
गर्छन् हे हनुमान मुन मेरी वामांगीसिता कन रावण ले चोरिले गयो ॥ तस्कारन मुग्रिव
संग मित्र भाव गरा इहे उ भनि भन्दा तव हासिकन हनुमान विन्ति गर्छन् ॥ हे महाभाग त
यात्री कासिता रावण नामा राक्षस ले हरत गरिले गया पनि हनुमरले तस्मात्कलि पनि फि
कि मांनु पदेना भनि हनुमानले राम लक्ष्मण लाई मुग्रिव संग भेट गरा इदियार तवर
मुग्रिवले राम लक्ष्मण लाइ देयार भन्छन् अव भन्या वाली लाई मैले जित्या भनि मुनि

राम

४१

भयार. ताहायछि. देवसंजोगले. रामकोर. सुप्रिवकोमित्यारिगयार. ताहाउग्रान्त. हेभारहा
जमुनि. रामलेवालिलाइमारिकन. किक्कि. धातामनगरकारज्ये. अभिसेषसुप्रिवलाईदिइ
॥ अनेकदेसका. बानरहरू. बोलाइ. सबैवाहुलोगरि. अनेकसंन्यवनाई. हनुमान. अंगडाआ
दिगरिजान्दाजान्दा. समुडकातिरमायुकार. सुप्रिवसहितभै. रामआज्ञागछेन्. ॥ हेसुप्रिव
आदिविरहो. लंकाभन्याको. योसमुडपारछ. तेसैलंकामासितावस्थाकिछिन्. ॥ योसमुड
भन्याअपारछभनि. रामआज्ञागछेन्. हेभाईलक्ष्मणजस्तातरहले. योवांनरफौज. समुड
पारगरि. लंकासुक्छ. ॥ तेसैजलगरभनिभन्यार. तवलक्ष्मणलेहवैसभनिगयार. समुड
लाईआज्ञागछेन्. ॥ हेसमुड. तिमिले. योवानरसैन्यपार. नकुंज्याल. थिरभैदिनुपयो. भनि
सुनायार. समुडलेमानेनर. तिलक्ष्मण. मक्रोधगरि. समुडकाजलभिन्नपसि. क्रोधरूपजग्नि
ज्वालाले. समुडकाजलसुकायार. सकरआदिजलजंतुसबैपाया. वगरमापरिरह्या. हेभार.
हाजमुनि. ताहाउग्रान्त. देवताहरूसबैडरलेत्राहित्राहिभै. दिसादिसामाभागिगयो. ॥ त्योदे

अ. रा.

४२

षिकनवानरसैन्येलेआश्चर्यमानिरह्या. योचराचर. सवप्रानिरहू. होहोकारगर्नलाग्या. न
धिरहूलेस्वस्ति. स्वस्तिभनि. रामरक्षमणकन. आसिर्वादिदिंदाभया॥ तवसमआज्ञागर्हन्
हेभाइलक्ष्मण. तिमिलेवडोपराक्रमगयो. अजोपेत. गर्नुछेन॥ अवसिताकाविरहवाट. भ
योकाआसुहृषजललेभरिदेउभन्दा. तवलक्ष्मणलेहवसुभनि. समुडलाइजस्ताकोतस्तोग
रिदियार॥ तवसमुडमहापुसिभयार. ताहापछि. सेतुवन्धगरिकन. वानरकोफौज. समे
तलंकापुकि॥ रावण. मारिकन. पुष्यकविमानमा. सितालाइराधि. विभिधेन. सहायेपाई
सुगिव. हनुमान. अंगड. सितासमेत. अयोध्यानगरमापुक्का॥ ताहाउप्रातः. रामलक्ष्मणदु.
इभाईले. आफता. मात्रिजन. वन्धुजन. इष्टमित्रसितवसि. सवप्रजाप्राणिका. पालनागरि. रा
मलेरजाईगर्दाभया. तिराचन्द्रले. रजात्रीगर्दा. सदाकालआकासमा. देवताहूलेवाजावजा.
ईपुष्यराहि. काल. कालकोजलवृष्टिगराई॥ सवप्राणिहूलाई. महासुखदिइ. अकालमृ
त्युपनिकटेवाटभयनभनि. वाल्मिकि. नृपिले. भारद्वाजमुनिप्रतिकहंदाभया. सीहिक

राम

४२

थाने मिथार न्येवनसा सुत पोरानिकले शोनकादि अविश्वर प्रतिकरुंदाभसा ॥ ॥ इति रा
मायणे वाल्मिकि अविबिरचिते आदिकाव्ये अङ्गुली नरकारणे रामराज्ये पालन नाम धोद सो
सर्गः ॥ १६ ॥ ॥ तव वाल्मिकि अवि आज्ञा गर्हन् हे भारद्वाज मुनि ताहा उवाच सवरा
क्षे सकोनासगरि आफ्ना राज्ये मावस्था काथिया ॥ तेस्ता समयमा श्रीरामचन्द्रा इ आसिर्वाद्
दिनु भनि मुनि हरू आया ॥ कोको मुनि हरू भन्या विश्वामित्र मुनि यवक्रीत मुनि रेभ्य व्यन
क राव मुनि इति पुर्वदी सा मावस्था का मुनि ॥ स्वस्ति आत्रेय नमुचि मुच भगस्त इति दशि
रादिसा मावस्था का मुनि ॥ उद्यम कमचि धूम रोडाथ इति पञ्चिमदि सा मावस्था का मुनि
॥ तिसवै मिलि आचार रामको प्रणाम गरि आसन मावस्था तव राम सिता लक्ष्मणा मन्त्री
प्रजा सहित भै यथायोग्ये सित अवि हरू लाइ पुजा गन्या ॥ तव भग एगु व्यभै मुनि हरू ले
स्वस्ति स्वस्ति कल्याण हव सुभनि आसिर्वाद् दीकन रामचन्द्र का महिमा गर्न लाग्या ॥ हेवता
का देवता भसा का हेज गेताथ तथा श्रीले इति या का उयकार गयो तथा श्रीकनक ल्यान रुव

अ. रा.

४३

स॥ फेरित पात्री कस्तूरी भूषण परियारि मंत्रि सहित गरि दस वदन रावणाला इमारिकन॥
आशि हरु कारखगारि दियो हे महावा हो यो हुनि आजो संसार पुन जन्म पाया को जस्तो भयो॥
रावण देखि दुःख दिन्या अको कोहि थियन त्यो दसस्य रावणाले दस दिसा मा दसे काम अ
जाया का थिया॥ दस प्रकार को दुःख दिमा को थियो तेस्ता कुराखा दुष्ट दसस्य रावणाला इमा
रि आशि हरु कत उच्चारगर्वा सेला राम चन्द्र का जये जये हृदय॥ हे नारायण पुण पूर्वमा
जन्माले रावण मान्य भनि विनिग्या का थियार नस्कारन इच्छा कु कुल मा जन्म भयो र राम
अवतार भयो॥ हे पुण्डरीकाक्ष कमल का पत्र जस्तो नेत्र भयाका हे स्या मवर्ण भयाका महावा
हो त पात्री का रूपाले हामि हरु सवै सुसि भन्थे॥ अवत पात्री का प्रसादले वनमा आफ्ना आफ्
ना आश्रममा वसि आनन्द संगत प्रयाग रूला॥ परं नुसिता देवीले मरुतुः खपाया को समु
द्रिकन हामि हरु को छाति फाटि आउंछ भनि मुनि हरु ले भन्दा॥ हे भारद्वाज मुनि तारा उवा
स जो प्रतिव्रता जनक नन्दिनी सिताले दुःख को उद्धार गरि आज्ञा गर्छन्॥ हे मुनि हो मुनुरुह

राम

४३

वसुधैवि कुटुम्बकम् । जो दसस्य रावरावधगया को चर्चा गरि । रामचन्द्र को वर्णनागयो । सो मेरा मु-
ख्याजित । उपहास जस्तो लाग्य ॥ परंतु । सो रावरा । उरात्ता दसवदन निश्चय हो । दसै वदन देवन
पनि दर लाग्यो थियो ॥ तर । तेस्ता किंचित् दसवदन । रावरा । कावधगर्नाले । तेलि को वर्णन गर्ना ।
को उचित होइन ॥ भनि भन्दा । सिता कावच मुनि । अविहकले । आश्चर्य मानि । मुखा मुख गरि भन्नु
न ॥ यो सिता । अयोनि संभवा । जो निवाट जन्मा की होइन । काकुस्य । वंसमावस्था कि कुन भनि भ-
न्दा ॥ फेरि । सिता देविले । मुनि हकन । नमस्कार गरि भन्नु । हे मुनि श्वर हो । साधु जन छे ।
उभयोवा । दर्जन छे उभयोवा । मेलै कसै छे उ । असत्ये बोल्या को छैन । त्यो सत्ये कुरा कहुं भन्दा । म-
कहं छु भनि भन्दा ॥ तब । अगष्ट्र मुख । मुनि हकले । सिता कावचन मुनि कहनु हवै सु । भनि
विनिगन्यार ॥ तब सिता देवी । आता गछे न । हे अविश्वर हो । बाला अवस्था मा । म । बाबा का ध-
रमावस्था । येक दिन । अतिथि । ऐक ब्राह्मण पाउला गुभयार । ति ब्राह्मण ले भन्दा । हे महारा
ज । जनक । तपाई काद्वारमा । मचार वर्ष । चार महिना वसौ सार । तिघाट हल गरुंला । मेरा

अ. रा.

४४

पारनागरभन्धार ॥ हासावावाआसराकाभक्तधियार. तवतिनिलेतथास्तुहवसुभनि. ति
धाहिधालीराधा ॥ धर्मकाअर्थले. तिनिकोटहलगर्नमलाइरधिदिया ॥ ताहाउपान. ति
वाहएले. ज्याज्याअहउथा. सोसोकासगरि. तिआसरागलाइसुसिगराया. तिआसरासेण
उठाउमानिथपनिठेरैगयाकाधिया ॥ मलाइकथापनिसुनाउंथा. टहललेसुसिभया
र. तिआसरासेकहाकोकुरा. मकहंछुसुनहयस ॥ हे. अविश्वरहो. एकदिन. मवेरैवि
हानउठिकन. हेसिता. भनिमलाइबोलाइकन. कहनुभयो ॥ हेकमलकापुत्रजस्तोनेत्र
भयाका. हेसिता. मैलेआश्चर्यमानिआयाको. तिमिलाइकहंछुसुनभनि. आजगया ॥ दधि
समुद्रदेधियार. तेपरिहृतभयाको. धूस्करदिपछ. त्योमण्डकोलहो. तेहिधूस्करदिपभा
धूस्करवर्षधियो ॥ महावह्निकाज्वालालेउज्यालोभयाकोजस्तो. उज्यालोभयाको. ताहादस
हजार. असाकापरमआसनधियो. तेसधूस्करदिप. परधूस्करवर्षकामाऊमा. मानसो
नरनामदेसधियो ॥ जोविश्वकर्माने. आफैलाइभनि. वेसगरिवनायाकोधिया. ताहासु

राम

४४

भारिनामगन्याको राक्षसवस्याका थियो ॥ तेसका छोडि कै कसिनामगन्याकी थियो ॥ तेसका
स्वामिब्रह्माकानाति ॥ पुलस्त्यका छोरा विभ्रवानाममपि थियो ॥ तिनेका विर्ये बाट ॥ कै क
सिले दुइ पुत्र पाई ॥ कस्ता पुत्र पाइ भन्या ॥ येक सहस्रवदन ॥ हजार मुख भन्याको ॥ एक
भन्या ॥ दसवदन ॥ दस मुख भन्याको ॥ येस्ता छोरा जसै जन्म्याका थिया तसे लग्नमा रक्त कोट
हि भयो ॥ ति दुइ जनाले इति ओलाई ॥ दुःख दिन्नाछ ॥ तस्कारन ॥ इनी हरूकानाउ ॥ रावण भ
निश्रयान्न होला ॥ कालो दसमुख रावण हो ॥ तेस्ले महादेवकानथप्या गरि ॥ महादेवका
प्रसादले ॥ लंका मारजाइ गरि ॥ ऊवेर लेवनाया कालं कामावस्यो ॥ फेरि ब्रह्माकावलले ॥ ति
न त्रिलोक पनि ॥ धातिर ॥ राव्येन ॥ येस्ता दसमुख रावण थियो ॥ तेस दसमुख रावण भन्दा
पनि ॥ हजार मुख रावण वलियो थियो ॥ जसै मुठटेरै थियो ॥ तसे वलियो पनि थियो ॥ ते
स्लेटेरै प्राणिलाइ दुःख दिन्थ्यो ॥ आफ्नो भावैले ॥ पुत्करदिपमा वसिरनाइ गरि वस्याका
थियो ॥ कसे देवताको सेवा गरिया याको होइन् ॥ आफ्नै सोभावका वलले ॥ कसे देवता लाइ

अ. ए.

४५

मां दे नथ्यो ॥ हजार मुख भयाका. रावहाले. चन्द्रसूर्यलाइ. समातिल्याघोर. मानसोत्तरय
र्वतमारग्या ॥ दसदिग्पाल. ज्याज्या अपूर्वचिज. वस्तुधियो. सोयनि. वलाकारसंगल्याइ राय
न्या. एसा प्रकारसित. मातामहकराजो. राक्षस. संगयेलिवस्याकोछ ॥ ताहाइ नुपुरि. पनि व
नायाकोछ. इन्द्रपुरिमा. ज्याज्या. चिज वस्तुधियो. आफनाकाजिहल्लाइ दिराया ॥ विशेष इन्द्र
पुरिभन्दायनि. रासोगरिराख्यो. संसारमा जति भयाको सारछ. त्योसवैल्याइ वनायाको अस्थ
नमण्डलहो. ताहांचंपक वृक्ष. असोक वृक्ष. मण्डारका वृक्ष. पारिजातका वृक्ष. कदलिका वृ
क्ष. निम्का वृक्ष. अर्जुन वृक्ष. पाटल. जम्बू. विदार. कटहर. साल. ताल. तमाल. देवदारु. व
कुल. इत्यादि. वृक्षले सोभित भयाका ॥ एसा ॥ वक्रतेवधेचा भयाको. छ. षडमृतुका फल
पनि. रितु. रितुमा फलन्या. कल्पवृक्ष पनि भयाका. नन्दनवन. भन्दा. पनि. रासो भयाका ॥
अमर. कोकिल. नानावर्ण. भयाका. पछिले सोभित भयाका. मनि कोघाट. वनायाका. फटि
कको भिला वनायाको. कमल. कुसुन्द. निलकण्ठ. अदिक फलफलिरायाको ॥ चक्रवाक भन्नु

राम

४५

राजहंस. इत्यादि जलपक्षिले सोभायमान भयाको. जाहा. ताहा. वनदेस. वृक्षे. फल. फूल. म
शिल. मण्डप. पर्वत. गोफा इत्यादि जो छ. त्यो सवै वना इराव्या को छ ॥ जगा जगा मा. चित्रवि.
चित्रगरि. देवल वना इया को छ. येस्ता मान सो नर मा. सहस्रवदन. रावण राजा. कहलाइ व
स्या को थियो ॥ त्याले संग जगत संसार. आफना कावु मारा थिकन. इन्द्र आदि. देवता हरू. गन्ध
र्व. विशाधर. दानव हरू लाई. बाधिल्या इकन. आफना केटा केटिलाइ. धिलाउ न्या तुल्याइ.
राख्छन् ॥ जस रावणाले. सुमेरु पर्वत पनि. तिन वरोवर मानि. मेक अंगुलाले उठाउनु
सक्या ॥ येस्ता रावणाले आशि हरू लाइ दुःख दिहा. पितामह. जो ब्रह्मा. पुलस्त्ये. विश्व
वाम. पि हरू आइकन. अवसर हेरि कन. भन्छन् ॥ हेवत्स भनि विज्ञिगर्थी. एस्ता ब्रका
हले. मरु विर. सहस्रवदन. रावण पुष्कर द्विपमा वसिराहा को छ. हे जान कि सित। त
त्कारनइ. दसमुख रावण. लंका मा वस्या को छ भनि. एस्ता विचित्र कथा कहि कन. तिअ
तिथ ब्राह्मणाले. चार वर्ष. चार महीना. वित्यापछि. मेरा बावालाइ. मलाइ ज येस वृदि

अ. रा.
४६

इकन ॥ विदामागितिर्धजात्रागर्नगया. सितादेविले. अविश्वरहूलाइसुनायाभनिवा
लिमिकि. अविश्वरले. भारदाजमुनिप्रतिकहंदाभया. सोहिकथानेमिधारस्यवनमा. सुत.
नामायोरानिकलेबौतकादि. अविश्वरप्रतिकहंदाभया ॥ ॥ इतिरामायणेवाल्मीकि. अ.
धिविरचिते आदिकाव्ये अकूतोत्तरकाण्डे सिताभाषनं नाम सप्तदश सर्गः ॥ १७ ॥ ॥ वा
लिमिकि. अविआज्ञागच्छन्. हेभारदाजमुनि. ताहाउआन. फेरि. सितादेविआज्ञागच्छन्. ॥ हेअ
विश्वर. यस्ता. सहश्रवदन. रावणछभनि. तिआसलेकखाकोसुनि. आश्वर्य्यमानिरथा. अ
जयनिमैलेसभयाकेछ. मेरायसम्. रामचन्द्रले. मोहसेवदन. रावणालाई. आफनावा
ऊकावलले. मारिदिमा ॥ कुम्भकर्ण. इन्द्रजीतसमेत. काजिरहू. फेरि. दुष्ट. दुष्टराक्षस
हूमारि. लंकाभाअगिलेजलाइ. समुद्रमासेतबन्धगरि. पुलवाधी. फौजपारगराया. सु
पिव. हनुमान. इत्यादि. साहायेगरि ॥ रावणमारि. सबआणिहूकन. आनन्दगरायाहे
अविश्वरहो. तेताथोरिकामहोभनि. महोत्पाकोहुं ॥ अवमेरा. उपरछेमागनुवस. जलनी

राम
४६

धमाभन्तु अग्निकाजस्तोजाज्वलेतेजभयाकाअविश्वरहो॥ तसुलाईमायाकोत मैलेहुलोमा
निनत्योसहअवदन रावणलाइमायायो मैलेआश्चर्यमानुला॥ सवप्राणिकारक्षाघनि हो
ला महाकिर्तिपनिहोला भनिमैलेहास्याको एसकारनहो॥ त्योसवैमाफगनुहवस् तयात्री
हकस्ताकुनु ऊछभया ज्वलनो धमाभन्तु अग्निजस्ताभयाका अघिहकलेक्षमागनुहवस्
भनिभन्दीभइन्॥ इतिसितादेविकावचनमुनि अघिहकलेसाधुसाधु स्यायास् हेसितादे
विभनि सितालाइअणामगया॥ हेभारदाजमुनि लाहाउप्रात राधव रामचन्द्रले सिता
कावचनमुनि जोपराक्रमवछाउमा ऐला वचनमुनिकन आफैलेसिंहनादगरि॥ रुंभो
सहअवदन रावण मारेंलाभनि सवै फौजकनअहायार आजागरुन् हेअविश्वरहो
॥ आजैसहअवदन रावणलाइमानजोछु हेतक्षमा भरत सत्रुघ्न मित्रसुयिब हनुमा
न आदिसेनाहो॥ आफना आक्रना हात हतियार सि तयारहोभनि कन पुण्यकविमा
नलाइसमुझयार तक्षनमाआइपुग्यो र तेसविवानमा रामअमरवंगरिसवैचक्रा

अ. रा.
४७

यहिले रामचंद्रा. ताहा पछीलक्ष्मणा. भरत. सत्रुघ्न. भाइ सवै चंद्रा ॥ ताहा पछि. सुग्रीव. हनुमान. इत्यादि. वानर हरू चंद्रा. ताहा पछि जुद्धमा कुशलभया कावीर विरका सोभा हरू ॥
न्या. विभिषेण. आदि सवै राक्षस हरू चंद्रा ॥ जानकि जो सिता देविले पनि. रामको कार्ये निमित्त. कसेलेथाहानयाई न्यागरि. विमानमा चंद्रा नगइन्. रामजी का झुझुझुमा तिसे. विमानमा चंद्रा. फेरि सत्रुघ्न आदि मन्त्री हरू पनि. अघि हरूले. पुष्यक विमानमा वसि कन. येकै सो रगारि ॥ हंभो हंभो. आज सहस्रवदन रावण लाई. मारी ला भनि. सिंहनाद गन्या. तिसिंहनाद गन्या का सवले. भूमिकम्प पनि भयो. सव पर्वत पनि डोलन ग्यो ॥ आकास देवि ग्रह तारा पनि धस्यो. नदी पर्वत. सवै सुक्यो. समुद्र का तरंग चढ्यो. कं पित भयो ॥ फेरि सुग्रीव. हनुमान. निल. नर. जाम्बवान. इन हरूले. वडा वडा भयंकर मूर्ति भयार. मुखेले. सहस्रवदन रावण लाई. निलोलाभ न्याज स्तो गरि. रूपधार नाग यार ॥ राम. सिता. संग. विमानमा वसि. महाहर्षमान संग जादा भया. हे भारद्वाज मुनि. ताहा उवाच. रामचंद्र का आज्ञाले. तिसुष्यक विमा

राम.
४७

नमावसि आकासमार्गगरि वृत्करदिपमा मानसोत्तरनाम देसमा पुकार ताहा पुका पछी ॥
ताहाका तमासा देखि सवैजना आश्रय्ये मानिरह्य राम प्रभुतिसवैले हंभो ॥ सह स्रवदन रा
वरा मारोला भनि सिंहनाद गरि तमासा हेरिरह्य धनुका टंकार सिंहनाद गन्धाको श्वर स
र्वत्र स्वर्ग मर्त्य पाताल व्याप्त भयो तेसै सदले सह प्रवदन रावरा उथ्यो उठिकन यो क्या हो क
ख हो भनि हेरि बुझी सोधन लाग्यो ॥ ताहा वडा वडा राक्षस हरू आचार भन्छन् अहो क्या आश्र
य्य भयो काहा वाट यो सद उथ्यो ॥ कस्तै गर्जमान गन्धाको हो भनि राक्षस काराजा भयाका सह
प्रवदन रावरा ले महा महा वलिष्ट राक्षस हरू तिलीत गरि देस वाट निस्कन लाग्यो ॥ क
स्तै रावरा भयादा दस आदित्य काजस्तो तेज भयाका हज्जार मुख भयाको इड हज्जार हात भ
याको इड हज्जार आघा भयाको महामेघ जस्तो कालो वरुण भयाको वडवानल अग्नि जस्तो ते
ज भयाको ॥ सयै जो जन विस्तार भयाका विमानमा वसि नाना मन्त्र अस्त्र परिध पास तोमर
मुङ्गर भूसुरिड परशु घण्टा लोह चक्र त्रिशूल खड्ग तरवार तिर कमान अरु जात जात

अ. रा.

४८

काठेरै. हातहतियार. तयारगरि. इंडूहजार. आवालाल. लालगरि. दातलेवठ. व्यापि. आधिभोजो
रि. हजारमुख. हजारै. दवलगरि. लडाइगर्वाठाउमा. आइयुग्यो. लोसिहनादगर्न. आउन्याको
होभनि. आवामुखवाट. रुडरुवाट. अग्निकाजस्तो. ज्वाला. निकासिभन्छन्॥ मेराजोरितको
हिथियेन. इन्द्रादि. दसदिग्पाल. देवतासवै मेराचाकर. भयाकाछन्॥ मेरादयाकृपाले मान्न
योवाच्याकाछन्॥ तस्कारन. पाताल. स्वर्ग. गर्न. स्वर्गकन. पातालतुल्याउनु. मेरासामर्थछ. फे
रिमनुष्येलाइ. देवतातुल्याउनु. देवतालाइ. मनुष्येतुल्याउनु. पनिमसकछु॥ ऐस्तानरह
संग. उल्टो. पुल्टो. गर्नपनि. मेरासामर्थछ. फेरियोपृथिवि. येकाहातमाराधि. येकाहातका
नछले. कमलकापातचिन्याजस्तो. गरि. धराउधराउ. गर्नसामर्थछ. फेरि. परापुर्वमा. पिता.
महभन्नु. ब्रह्माले. वारंभारहातजोरि. प्रियेवचनसित. विनिगथ्या॥ तिनिकावचनमुनिक
न. सवैइनिआकारक्षागन्यायनिथियन. आजसहस्रवदन. रावरागलाइ. मारोलाभनि. सिं
हनादगरि. वडाअहंकारसंग. गर्जमानगर्वा॥ तकोहोसुभनि. वडागर्जमागेनरि. रामकास

राम

४८

नमुयजोदाभया॥ राक्षसगनका-भारादार-तियाहि-कौजभाइयुका-कोहिभन्या-रथमाच
हि-कोहिभन्या-घोडामाचहि-कोहिभन्या-हात्तिमाचहि-नाताप्रकारकाहतिथार-लियाका-व
शवडा-भयानकमूर्तिभयाका-हजारौ-राक्षसहरूआइयुका-तिकौजमा-कोहिकोहि-सर्द
रकानाउंकहंछु-भनि-वाल्मीकि-अपिआज्ञागछन्॥ हेभारदाजमुनि-ताहाउप्राप्त-पहिले
कोटिसभन्याको-केरमनसामा-पूर्ण-नामा-सहलयात-हतिमलपि-छल-कौनपचक्र-क
लकेस-प्रकालण-हिरण्यवाऊ-सरण-कक्षक-कालदत्त-पुछण-पिंगसेक्ताआरभ्यधा
सा-हिरण्येवाऊ-उच्छिक-सरभ-मूड-वितयंता-विरोहन-सिसिरलंक-मुक-सुकुमार-धुर
धेन-मुझर-ससरोमा-वसुरोमा-महारुनु-पारवत-पारिषात्र-पारउर-हरिन-रुस-विहंग
दंभ-अमोद-सहतापन-एकर-कुडर-रोपणीक-कुमारक-वाऊक-संघवेग-धूर्तक-पाप-अ
तक-संझकर्ण-पिठका-भैरव-मुण्डवेदांग-पुवग-उलुपालक-अधभ-वेगवान्-राम-पि
ण्ड-रक-महारुनु-रक्तांग-सर्वसागर-समुद्र-पट-विसक-वराहक-वुनाक-सुमित्र-चित्त

अ. रा.
४९

वेग पाए सर तरुनिक मनिरकध अरुन इति त्रिहृत्तर ७३ ॥ जनासर्दार कुं सवैयुद्धमाकि
तिवडाठुन्या कुं न ॥ गुंथविस्तार होला भनिसवैविस्तार कहिन लडाइगर्न आठुन्यासर्दार ह
रुको संख्यागर्नसंक्रियेन ॥ कतिनीलवर्णभयाका कतिसेतावर्णभयाका कतिस्यामवर्ण
भयाका कतिपितवर्णभयाका ॥ अघोर भयांकर भयाका वडावडासरिरभका महाम
हावलियाका कतिकाभन्या सातसरभयाका कतिभन्यापाचसरभयाका कतिभन्यानव
सरभयाका कतिभन्यायेका रुसरभयाका ॥ एस्तातरहसित दूइसये चारसये हजार
सर संमभयाका कतिकाभन्या अग्नितुल्यभयाका कतिकाभन्याधर्चतसमानभयाको
कतिभन्याचारको स संमउचोभयाका ॥ कतिभन्यादुइको स उच्चोभयाका कतिभन्या स
नुष्येकारूप कतिभन्या मायारूप कतिभन्याविश्वरूप कतिकाभन्या दिव्यसत्त्व लिया
का हेभारदाजमुनि अवउप्रात फौजकासर्दार हरुकानाम कहंछु ॥ सेकुकर्ण निकुम्भप
न कुमुद अनन्त दादसभुज कल उपरुल्ल ग्राणश्रवा कपिस्केध कोचनाक्षे जलंधम अ

राम
४९

क्षमनर्दन. कुनदीक. तमोभूक. एकाएकाक्षे. द्वादसमाक्ष. येकजटा. सहस्रवाङ्ग. विकट. व्याघ्रास्य
क्षितिकेस्यन. पुन्यनाम. अनु. सद्यक्त. प्रियेदर्शन. परिश्रित. कोकनदप्रिय. मास्य. अनुलेपन. अ
जोदर. अस्कंधाक्षे. सतलोचन. ज्वालाजिह्वाकराल. सितिकेस. जयोदर. चतुर्दन्त. ओष्ठजिह्व. मे
घनाद. सधुव. विधुताक्ष. धनुविक्रम. जठर. मारुतासन. उदराक्षे. रथाक्षे. वज्रनाभ. समुद्रवेगसे
लकस्य. वृषभेय. प्रवाह. नन्द. उपनन्द. धुंसु. श्वेतकलिंग. सिद्धार्थ. वरद. प्रियेक. एलनन्द. गो
नन्द. प्रतापवान्. आनन्द. प्रमोद. त्वस्तिक. ध्रुवक. क्षमवाह. सुवाह. सिद्धपात्र. गोवज्र. कनका
पिण्ड. गायन. दान. यङ्ग. विर्यवान्. वेताली. गतितालि. कथयानिक. हंसज. पंकदिग्धाग. समु
द्रोत्सादन. हरनोत्कराठ. प्रहास. श्वेत. सिद्ध. नन्दकण्ठ इति छयासी फौजदारले. तानात्मस्व. अ
स्यलि. रामलाङ्ग. मारुभनि. महासिंहनादगरि. भाङ्गपुष्पाभनि. वाल्मीकि. अविश्वरले. भारद्वाजमु
नि. प्रतिकहंदाभया. सोहिकथा. नेमिधारयेवनमा. मुतनामा पौरानिकले. सोनकादि. अविश्वर
प्रतिकहंदाभया॥ ॥ इति रामायणे गोवाल्मीकि. अविश्वरचिते आदिकाव्ये. अङ्गुत्तोरकारे रावण

अ. रा.
५०

मेनेनिर्यातं नाम अष्टादश सर्गः ॥ १८ ॥ ॥ ताहापछि केरिवात्मिकि अषिआजागईन्.
हेभारदाजमुनि. ताहाउआतं. सहअवदन. रावरा. काओरस. पुत्रराक्षस. माथेहभयाका
॥ इतिहल्लयनि. नानामस्त्र. अस्त्रारिकेन. तयारभै. रामदा. सम्मुखमा. भाइयुका. इतिहल्लकाना
उसुन ॥ कालकंराउ १ प्रभाष २ कुम्भाउक ३ कालकक्ष ४ सित ५ भूतलोमथन ६ यज्ञवाकु ७ प्रभा
कु ८ देवयाजि ९ सोमया १० मंआरल ११ महातेजा १२ सक्तकाय १३ वसुवत १४ तुहर १५ तुहार १६ वि
त्रदेव १७ विर्यवान् १८ मधू १९ सुप्रदेसो २० किरिटि २१ महावल २२ वसन २३ मधूवरा २४ करसो
दर २५ धर्मद २६ मन्मथकर २७ सुचिवक्र २८ श्वेतवक्र २९ सुवक्र ३० चारुवक्र ३१ पाण्डव ३२
दण्डवाकु ३३ रजकोकिल ३४ भचर ३५ कालकाक्ष ३६ वानेस ३७ वातेभक्षक ३८ उग्र ३९ सवान
न ४० कोकन ४१ गृध्रपक्ष ४२ जम्बुक ४३ लोहाजवक्र ४४ कुम्भवक्र ४५ कुम्भक ४६ मूण्डगिव ४७
उध्मोजा ४८ हंसवक्र ४९ कुंजल ५० येतिरावराकाछोरा. महावल. पराक्रमभयाका. राक्षसहर.
ले. हस्तगलगरि. महासिंहनादगरि. रामचन्द्रलाइ. येकैहातले. येकैचोटमा. कुटिमाहुला. भ

राम
५०

निआइपुण्या इतिरुका कौजडुइहः जारथिया ॥ येक कौजमा हः जार अर्बुदसिया हिथिया ति
सिया हिरु नानातरहका हात हतियार सियाका ॥ नानातरहका मुखभयाको कलो कलो मु
खभया कुर्ममुख कुकुठमुख दिर्घमुख त्वालमुख वाघमुख सिंहमुख बलमुख उस्तमुख वा
नरमुख मनुष्यमुख विशलमुख सतमुख नकुलमुख उलुकमुख काकमुख सुकमुख मयुर
मुख मत्स्यमुख अजंगरमुख महिषमुख भालमुख तालडुलमुख हस्तिमुख मकरमुख म
त्स्यमुख भंजमुख गरुडमुख रुध्रमुख कसे कसे काभन्या तिनमुख तिनै प्रकारकाभयाको
पाचमुखभयाका पाचै जाति येला प्रकारका सयैमुखको सयै जातभयाका ॥ हाति घोडा व्याघ्र
सिंह मृग इत्यादि सयै जातको मुखभयाको कसे काभन्या घेर छादि पाठुमा भाषाभयाको
कसे काभन्या हजारभाषाभयाका कोहिभन्या इर्मुख पराडमुख तिर्यङ्मुख अमुख मुमु
ख चन्द्रमाजस्तो रघोमुख नाना प्रकारका वस्त्रलायाका कोहिभन्या नागा निर्वस्त्रभयाका कसे
काभन्या घेरहुलाभयाका कतिभन्या इर्वलभयाका कटिकाभन्या घेरहुलो आंगइर्वलो कटि

अ. ए.

५१

भन्याधिचाँदोटी. कानलामोभयाका. कटिभन्या. सर्वमुखभयाका. कतिलेभन्या. हात्रिकासु
गको. वाघकोछाला. सूर्यइत्यादिकोछालावखाको. कतिकोभन्या. गर्जनसामुखभयाको. क
तिकोभन्या. पेटसामुखभयाको. कतिकोभन्या. पिठसामुखभयाको॥ कतिकोभन्या. जंघामा
मुखभयाको. कतिकाभन्या. जानुसामुखभयाका. कतिकाभन्या. पार्श्वसामुखभयाका॥ येसौ
तरहसित. ठाउठाउसामुखभयाको. जतिपशु. पक्षि. किटयतंगकादेहमुखछ. ततिजा
तकामुखभयाको. कतिभन्या. टेरैहातभयाका. कतिभन्या. टेरैसिरभयाका. कतिभन्या. टे
रैसिर. हात. दूइभयाका. ऐस्ताऐस्ता. रक्षसहरुले. नानातरहका माला. लायाका. नानातर
हका. चन्दनलायाका. नानातरहका. गहनापैहनगयाका. नानाछालावखाको॥ फेरिकति
लेभन्या. पगरिगुत्पाका. कतिलेभन्या. दोपिलायाका. कतिलेभन्या. जटाकोमकुटवाध्याका॥
कतिकोभन्या. संयजस्तोगलाभयाका. कतिकोभन्या. सुयाजस्तो. केसभयाको. कतिकोभन्या. दू
इशिखाभयाको. कतिकोभन्या. त्रिशिखाभयाको. कतिकोभन्या. पंचशिखाभयाको. कतिको

राम

५१

भन्या सप्तत्रिंशद्भन्याको ॥ कतिकोभन्या मुष्टितभन्याको कतिकोभन्या जतिलभन्याको कतिको
भन्या रोमरोममा आखाभन्याको कोहीभन्या देवताकोज सकलनासगर्वा ॥ कोहीभन्या आग
मा मासुनभन्याको कालामुष्टभन्याको कोहिभन्या सूर्यकाजस्तोविस्तारभन्याका कतिकाभन्या
पिठनभन्याका कालामुष्टभन्याका कटिकाभन्या पिठनभन्याको कोहिभन्या मुरभुजा भ
न्याका कतिभन्या सोहभुजा सोहैगान्नभन्याका कोहिभन्या वामनभन्याका कोहिभन्या
सोहकर्णभन्याका कतिभन्या हात्तिकास्वडजस्तोनासिकाभन्याका ॥ कोहिभन्या कुर्मका व
ष्टभनासिकाभन्याका कोहिपिंगाक्षभन्याको हारुले संकुकवेरि भावले आउयाहारुलाइ स
मात सासनागर कुट पिठ हात भनिकराइ संमुखजाइ यथाभनि वाल्मीकिअधिले भा
रदाजमुनि प्रतिकहंदाभन्या सोहिकथानैमिथारयेवनमा सुतनामा यौरानिके शौनका
दिअधिविभ्वरप्रतिकहंदाभन्या ॥ ॥ इतिरामायणे वाल्मिकिअधिविरचिते आदिकाव्ये अ
रुभोत्तरकाण्डे रावणपुत्रनिर्यातनाम उनविसति सर्गः ॥ १९ ॥ ॥ फेरिवाल्मिकिअ

अ. रा.
५२

विआज्ञागच्छन् हेभारदाजमुनि ताहाउद्यान निवैश्रवणानुज रावणाले रामकासंमु
धवसि धनुहातमालि त्योकोही कानजायो कानभनआयो कानसकलाभतिथान्ध भनि
मनमाचिताइरह्यो तस्तासमयेमा आकासवानिभै आग्योगच्छन् हेविर रावण तिआइव
स्याका रामकुं जोरामअयोध्यानगरिकाराजा साक्षात्धर्मात्मास्वरूपभयाका तिनिले
लंका मायस्याकातेराभाइ दशमुख रावण लाईमारि आउण्याऊन् ॥ कानमायाभन्या आफ
ना भस्विजोसिता लाइचोरिलेगयोर तस्कारनमा माया अव तलाइमार्नभनि आइरहाछ
न् विभिधेनसमेत विर विर राक्षसहरू आयाकाछन् ॥ भाइलक्ष्मण भरत सनुध सि
ता आफना मित्र सुग्रिव राजासहित वडावडाविर हनुमान अंगत जायुवान् नरनिल
समेत आयाकाछन् ॥ अरुसवै विरविरहरूले तलाइमार्नभनि आइरहाकाऊन् भनि आ
कासवानिका आज्ञासुनि सहश्रवदन रावणको इंदुगुणरिसउथोर मनमाचित्तनागछ
न् ॥ तेस्लेम लाईकागर्नसक्ता मुकुं राक्षस त्योहीमनुष्येजात तितराक्षसको आहारहो ति

राम
५२

देविमलाइकतिपनिदरछैन जेलेमलाइभोकलाग्या उमेवेलाभावाउला फेरिसंसारडुनि ओं
लाइ जितिवह्यामकुं ॥ येस्तामसंगजुङ्गगंलाभनि वेरिभावगरि आउंन्यालाई हान्न पर्छ भ
नि भाकुनाफेजलाई भन्छन् ॥ हेफेजहो तेसमानिसलाई हंमेता हान्न हान्न भनि आयुलेपनि
कमानचढाई पहिले पुष्यकविमानमा तिनचोतहाम्यो ताहायछि राक्षसीकोदले पनि वानर
भालु सेनामा तिरले हान्यार कतिलाई घाइत पतिदिया तवसायामृगीजो वानर सेना मानुषिसेना
विभिन्न सेनालेपनि जो विर विर राक्षस सेनालाई पनि पर्वतलेहान्यो त्यो राक्षस सेतार मानु
षिसेनाको परस्पर जुद्धभयो कोहिभन्यामया कोहिभन्यामुर्छभयो ॥ राक्षसको वानर मनु
ष्यको महाअघोर संग्रामभयो ताहाउप्रातः हेभारद्वाजमुनि महावाकुरामको फेरभरत स
नुघ लक्ष्मण ओर विरहनुमान सुग्रीव जाम्बवान नरनिल आदिवानर ओर विभिन्न
आदि राक्षसको महाअघोर जुद्धभयो विर विर राक्षसहरूले कवचलाई कन ध्याल गन्या
जस्तो गरि जुद्धगर्नलाग्या ॥ ताहाकटमानफर्कन्या महाविरजो दाहाहरू तिसवै आन्दन ग

अ. रा.
५३

रि. लक्ष्मणगर्भलाग्या. ताहा. हाहाकार. सद्य हस्तताल. सद्य. दंतकट. कदायमानसद्य. सिंहनादस
द्युत्थो. त्योसद्यले. सातेद्विष. नवधरा. मृत्थिविमा. भूमिकंपभयो॥ आकासमापनिव्याप्तमान
भयो. रावरा. राक्षस. सेनाले. महारु. र्वमानसंगमुद्रगर्भलाग्या॥ वनरसेनालेपनिवडा. वडाठु
गा. वडावडाचुष्टोउठाई. रावरा. सेनालाइ. हांनलाग्या॥ तवरावरा. सेनालेपनि. त्योहान्या.
कोषातिरेमानेननूर. त्योदेवि. फेरियानरसेनाले. उद्याउद्यापर्वतउठाईहान्या. तवरावरा
सेनालेपनि. सस्त्रअस्त्रलेहान्या. फेरियानरसेनाले. कुडिकुडिगड. दातले. टोकी. काटि. राक्ष
सहुरूलोइ. मारिदिया. पर्वतजलोत्पथधारनागरि. मुष्टिलेप्रहारगरि. आघानिकासि. मा
रिदिया. हाति. घोडा. रथ. पायकले. वाटोपनिधाउंन्याभयननूर॥ ताहा. आकासवाट. कुडि
कुडिगड. हातिकासवार. घोडाकासवार. रथमाचहिवस्याका. राक्षसहुरूधेरैमारिदिया॥ फे
रिराक्षसहुरूका. पिठमा मुष्टिलेप्रहारगरि. रगतवसनगराउनुलाग्या. कंम्यभै. ओह. ओह
हेविरविरभनि. कराइ. राक्षसहुरूदाया॥ हेभारकाजमुनि. ताहाउप्राज. ऐमातरहसित. प

राम
५३

रस्पर महाजघोर युद्धभयोर रगतवहनलाग्यो ॥ हानि पठायका पर्वत दृष्टो ले वाटो सवै
धुनियो स्वसेना परसेना भनिथा हान भै ॥ परस्पर युद्धभयो कत्ता तरह संग युद्धभयो भव्या ॥
वानर संग वानरै को राक्षस संग राक्षसै को युद्धभयो ॥ फेरि राक्षस सेना ले वानर सेना लाइ मि
लाइ छि गरि आदिस सत्र जो थियो ते सै ले यनि प्रहार गयार वानर सेना लाइ दाहा भयोर पर
स्पर सिंह नाद गरि लडाइ भयो ॥ ताहा पछि वानर सेना ले राक्षस सेना लाई छारमा तरवार
ले हानि तिरले हानि कवच दाट ले व्याति चिथोरि दियार जसे गरि पर्वत वाट नदी वहंछु न
से गरि रगत कानदी वहन लाग्यो रथ ले रथिक न राक्षस ले राक्षसै कन घोडा ले सवार लाइ
हानि राक्षस हरु का संहार गयो ॥ रक्ता तरह सित लडाइ कुन लाग्योर रावण का राजधानि मा
वडो कोलाहल सव भयो नाना उपद्रव उल्का पाट पनि भयो राक्षस सेना को हा भै रयो वानर से
ना जित भयो मनुष्य सेना ले सिंह नाद गयो भनि वाल्मीकि भिले भारद्वाज मुनि लाइ कथा सोही
कथा नेमि धार न्येवनमा सुत नामा पौराणिक ले जो नकादि भविष्यर प्रतिक हे दा भयो ॥ ॥

अ. ए.

५४

इतिरामायणेवाल्मीकिअपि विरचिते आदिकाव्ये भङ्गोत्तरकारणे संकुल सुद्धनाम विंशति सर्गः ॥ २० ॥ ॥ फेरिवाल्मीकिअपि आजगच्छन् हेभारदा जमुनि ताहाउ प्रातः सहस्रवदन रावणाले वायुवेगभयाकोरथमाचहि अति तिदणभयाको सक्ति लिइकन आयो कस्ता रावणभन्या अतिदरलाग्यो जस्का प्रतापलाइ कसे ले जितन न वाकन्या ॥ गृध्र अतुका म ध्याइ कालका सूर्यका जस्तो तेजभयाको तेस्का ताप कोहि सहनु सकै न थ्या ॥ ये सारवण ले जस्तै गरि समुद्रका तरंग भित्र माछापस्छ तस्तै गरि सेनाका फौज मा आयो हेभारदा जमुनि ताहाउ प्रातः इन्द्रकारि पुभयाका सहस्रवदन रावणाले त्यो वानर सेनार मानुषि सेना विभिघेण सेना सदैय कै छिन्ना यकै चोत ले मार्छु भनि हान्न तयार भयो फेरि तिवान रसेना देषि मनमा चिन्तना गछन् ॥ तिस वैछु इजाति तेना लाइ कान मारु इनि हरु ले धन दो लथ प्राण छाडि कन मसित सुद्ध गर्न भनि द्विप द्विपान्त देषि आयाका कुन ॥ नरजाति भन्या न्याको हा मो भक्षे हो वानरजाति पनि तस्तै हो राक्षे सभन्या आफना जात कुदुस्व हरु कुन ॥ तस

राम

५४

अर्थ खुआरुलाइ भानुछे नभनि पशित हरु भन्दे छन् तरुनी हरुलाइ आहार वनु छे न
तस्कार न इनि हरुलाइ आफना आफना देस देसान्तर मा पठाइ दिनु पयो भनि मनमा चीता
इ वाये व्यास्र तयार गरि हान्यो जसै वाये व्यास्र प्रहार गयो तसै वाये व्यास्र बाट महावायु उ
द्यो र सवै फौज लाइ उडाइ दियो ॥ जाहा जाहा आफना देश घर थियो तही तहि पुग्नाइ दि
यो तिनि हरु वाहिर निस्कन जसै लाग्यो तसै गल हठालाइ भित्र पुग्नाइ दिन्थ्यो ॥ जसै गरि
कुल घाना मार खाका वधुवालाइ पहरा वस्पा चौकि दार ले गल हठा लाइ भित्रै पठाइ दि
न्थे तसै गरि तिनि हरुलाइ वायु ले अधिति र बाट गल हठा लाइ आफना आफना दरबार
घर भित्र पुग्नाइ दियो ॥ तव तिसवै आश्चर्य मानि भन्न लाग्यो काये स्तो आश्चर्य भयो काहा
वस्था का थिअरु हा मि हरु काहा आइ पुक्छु ॥ काहो स्वप्न पोहो कि भनि भन्दा फेरि समझार भ
न्थे प्रलयै कोलका वायु जस्तो वेग भयाको ॥ वायु व्यास्र ले यस्तो गरि दियाको रहे छ भनि हा
सि मुख गरि वसिरहा फेरि भरत सत्रुघ्न लक्ष्मण हनुमान सुग्रीव नर निल आदि वानर

अ. ए.
५५

हूँ जासुवान आदिभालुहूँ और विभिषेण आदि विर विर भयाकाराक्षेसहस्र
वै अयोध्यानगरमापुकिवस्था कसेका आंगमा वस्त्रनभयाको देखि वायेवैसस्त्रलाइ प्र
नामगरिवस्था ॥ परंतु रामर सितालाई न देखि भन्छन् क्या भयो कसो भयो रामर सिता
देखि नदेन भनि महासोक गरिवस्था ॥ हे भारदाज मुनि ताहाउ प्रात तिरामर सितालाई वा
येवै सस्त्रले उठाउन सकेन र तिहुइजना पनि पुष्यक विमानमा वसिरह्या ॥ कस्तो तरह
सितवस्था काथिया भन्या कमलका फूल भित्र पस्याका भ्रमरा जस्तो भै वतास आउदा अ
लि अलि कापिकन वस्था काथिया ॥ अघि हूँ पनि तहिवस्था काथिया तिनि हूँ ले पनि आ
श्चर्य मानी रामर सिता बाहिक अरू कसै लाइ देखेन ॥ महाभागि यो सिताले रामका फौज
सवै गंधर्वनगर भन्नु आकासमा मेघवनायाका फौद वतासले उडाइ दिया जस्तो गरि वाय
व्यसस्त्रले उडाइ दियो भनि अलि अलि हासि मुख गरि रामका मुख हेरि रहिन् ॥ तब अघि
श्वरले स्वस्ति स्वस्ति कध्यान हवस् ताति हवस् भनि आसिर्वा ददियो वस्था ॥ ताहा पछि

राम
५५

आकासमावह्या देवता हरूलेपनि. हाहाकार गरि भन्छन्. ते सरावणाले. आगन्यो. पूरा पुर्चमा.
पनि विछुले गरूडमा. चक्रि. देवलोक सहित भै. ते सरावणालाई. मारु भनि आउंदा. जसै आइ पुग्य
थ्या. ते सै. ते सरावणाले. विछुलाइ. दाहिना हातले. समाति. लवनसमुद्रमा फालि दिया. बाउ हातले
समाति. देवता हरूलाई. फालि दियो॥ ते स दिन देखि. देव. गन्धर्व. किन्नर. मनुष्ये लेपनि. ते सरा
वणका. गंधपनि. सहनु सक्तैन॥ आज उने. विछुले. दशरथ राजाका पुत्र भै. हामि हरू काउ.
कार गर्न आयाका. रामलाई. ते स्तो गरि दियो भनि. परस्पर. कु रा गरि हेरि रखा॥ तब सह आ
छे. जो इन्द्रले. रावणलाई छुवा मानि कन. सिंहनाद गन्या. रामलेपनि. ते संसित युद्ध गर्नु गा
हो मानि. आश्चर्य मानि रखाका थिया॥ ते स्तावेला मा. राक्षस. सेनाले. किलि किला सद. रुध्र मान
गरि. रखा. हे भारवाज मुनि. ताहाउ प्राप्त. राघव जो. राम. पद्मपत्र जस्तो. नेत्र भकाले. वैरि मारु
भनि क्रोधले. लाल नेत्र गरि वर्याका रामलाई. मोहिनी जो सित दिवीले. छाडि दिइन् भनि. वा
लि कि अघिले. भारवाज मुनि. अति कहंदा भया॥ सोहि कथाने सिधारं न्ये. वनमा. सुतना मा पोर

अ. ए.
५६

निकले सौतकादिअधिश्वरअतिकहंशभया॥ ॥ इति रामायणे वासिकिअधिविरचिते आ
दिकाव्ये अकृतोत्तरकाण्डे रामसेने विक्षयनंतामरेकविंशति सर्गः ॥ २१ ॥ ॥ वाल्मीकिः
विआज्ञागच्छन् हेभारद्वाजमुनि ताहाउआन रामसेना उडिभागि गयाकोदेधि रावणाले सिं
हनादगयो रामचन्द्रलेयो सिंहनादगयाको मुनि महाक्रोधगरि धनुमाता दोचटाई राक्षस
कामर्ममर्म ताकिहानि तिलप्रमान धराउ धराउ गरि संहारगर्नलाग्या ॥ कस्तातरह संगमान
लाग्याभन्या रामले धनुमा सर लायाको छोडाको कसेले चाल पाउन्याभयन ॥ हेभारादार
सर्दार सिंघाहि हो तिमीहरुले हेरिमात्र रऊ मयकलेले त्योअकस्मात विनाकारनेले वैरि
भेजायाका मानिस लाइमाछु तिनि लाइमाया पछि सुवेमानिसको संहारगर्नलार पृथिविमा
निर्मानगरुला ॥ जस्तै गरि स्वर्गतमा निर्देवगया तस्तै गरुला फेरिसात समुंद्रपनि मुकाइदि
उला ॥ सातपर्वतपनि चुरागरि दिउला सातग्रहलाइ पनि पाताल पुग्दाइ दिउला भनि ॥ प्र
तिज्ञा गरि रामचन्द्र संग युद्धगर्नलाग्यो हेभारद्वाजमुनि ताहाउआन रामचन्द्र रावणको क

तेस्रोचोदे गरि सरवृद्धिगन्यार रुडले पशुगन मान्या जस्तो गरि रामले वडुते राक्षसहरुला

इमादिदिता रामले तेस्रोउगुठसर्गमाकोदेधि रावणभन्थे ॥ ६

राम
५६

स्तोत्रभयोभन्या वलिकार इन्द्रकायुद्धभयाजस्तोभयो रावणसंगयुद्धगर्नपायार रामधनि
 महायुधिभयार महाअकृतयुद्धभयो ॥ उदैकारोमांचपनिभयोर रावणले गंधवास्त्रप्रयो
 गरि प्रहारगयो रामलेपनि गंधवास्त्रनिवारनगया ॥ फेरिरावणले दिव्यास्त्रप्रहारगयो रा
 मलेपनि दिव्यास्त्रले निवारनगया ॥ रावणको जावन्न सस्त्रधियो त्योसवे रामलेयेथ गरिदि
 या राक्षसका राजा रावणले फेरिपरमयुद्धभारंभगयोर रावणले सुवर्णपंचलाग्याक
 वानप्रहारगरिदियोर रामकासरिरमालाग्यो जसेलाग्योतसे महाविद्यभयाका सव्यभैवि
 द्यउ फेरिदियोर रामलाइदाहाभयो ॥ फेरितेसे सव्यलेमुखआंगरि अग्निउकेलिदियोर अ
 ग्निवृष्टिभयो फेरितेसे सव्यवासुकिजस्तो महाविद्यभयाको दुलोकभैनियाको ॥ सव्यरुड
 त्यनिभयोर दिगा विदिमायाधमानभयो तेसासव्यदेविकन रामलेपनि सौधर्ण सस्त्रप्रयो
 ग गरियदाया ॥ तिसुवर्णपंचजोवान कस्तोभयोभन्या सूवर्णजस्तोवर्णभैगयो तेसवानको
 गरुडभयो त्यागलाइपिदानले तिसव्यरूपिदानलाइ नासगरिदिया ॥ त्योसव्यस्त्रनास

म. ए.
५७

भयापदि. सह प्रवदन रावणले. फेरिवातवर्षागरिदियोर. त्योवाणवर्षाको हज्जारवान. रामका
सरिरमा. लाग्यो. हज्जारैघावभयो. फेरि रावणले. रामका. वाणसवैनासगरिदियोर. त्योदेखिकन.
देव. गन्धर्व. किन्नर. पित्रिलोक. सिद्ध. ऋषिहूत. सवैलेफिक्रिमान्या. घावलाग्याकारामकोमुख॥
राकुलेप्रस्तपान्याकाचन्द्रमाजस्तो. मलिनभैवस्याका. रामकानिमित्ये. फिक्रिमानिरह्यो॥हिभार
दाजमुनि. ताहाउप्रात. प्रजापत्यक्षत्रमा. बुधले. चन्द्रमा. अस्त्रि. रोहिणिलाइ. आकाशगरि. दु.
नित्रा. कोअहितनिमित्य. वसिरहेथ्यो॥आगोवास्याको. धुवाले. छोपिदियाजस्तो. सागरअग्नि.
लेजलायाजस्तोभयो. उहिसागरकाक्रोधले. लालभै. सूर्यउदयेभयातेजहिनभयाकोसूर्यज
स्तो. फेरि. सह प्रवदन. रावणकासरिमाथी. आकासमाधुमुकेतुउदयेभयो. फेरि. रामलेआधि
भो. जोरि. रिसले. लाल. लाल. नेत्रगरि. राक्षस. सब. भस्म. गर्न. भन्याजस्तो. गरि. सबरो. रोवाटअ
ग्निकाज्वालाजस्तोक्रोधभयाका. रामकामुखदेखिकन. पंचभूतश्राणि. सबथर्कमानभया. भूमि
पनिकम्यमानभयो॥सिंह. साल. दुल. वछ्या. वडा. वडा. पर्वतमा. आगोलाग्याजस्तोभयोर॥सवै

राम
५७

कामन लाग्या. पूर्यामाकादिन. कासमुडजस्तो. भालु. ज. मूक. उत्पानगरि. वडावडासोरगरि. धु
मिधुमिकराउनलाग्या. हेभारदाजमुनि. ताहाउवा. रामचन्द्रले. लंकाभा. रावणवधगमानि
मित्रे. जोनवाणतयारगयाथा. उहिवातसमात्पा. कस्तोवाणभन्या. दसवदनरावण. दाहामाज
ल्याकाअग्निजस्तो. विष. स्वासलेमत्रभयाको॥ कालसर्पजस्तो. वानेलिया. फेरि. रामले. अर्कोवा
णलिया. कस्तोवाण. भन्या. पुरापुर्वमा. ब्रह्मालेहिइराध्याका. ब्रह्मास्त्रवान. ब्रह्मालेवनाई. प
हिले. इन्द्रलाइदियार. त्रैलोक्यकनजित्या॥ जोनवानका. अंगमा. वायुदेवता. साक्षात्. वस्या
काछन्॥ फेरिवाणकाइइफनामाअग्निर. सूर्यवस्याकाछन्. फेरिजुनवाण. मेरुपर्वतजति
कोगकोछ. पर्वत. पर्वतमा. लोकपालवस्याकाछन्॥ तेसेवानमा. वरुण. कुवेर. समुद्र. यमरा
जवस्याकाछन्. फेरि. सुवर्ण. पंचलेसोभितमानभयाको॥ सवैतेजस्विरुको. तेजसमेतहि
इ. सूर्यकातेजलेवनायाको. कालाग्निजस्तोभयाको॥ रथ. हात्ति. घोडा. पायक. सवै. भेदगर्वा
हजार. हजार. परिध. हजार. पर्वतकनभेदगर्वा. कालजस्तो. महासद्यभयाको. सत्रुहस्ता.

म. रा.
५८

इ भयेक न दिव्या. पौष भया काग रुड जस्तो. काग. रु. वक. त्याल. कुकुर. राक्षस लाइ भय कन
दिव्या राक्षेस को संहार गन्या ॥ येस्ता ब्रह्म दत्त. वाण लाई. जो महा भुज. राम ले. वेद. विधान ले. क
मान. कु राउ लाकार. जस्तो. ताजे चहाई. ब्रह्म दत्त वाण. अहार गन्या. ति वाण आकास मा उडन.
लाग्यो. आकास मा धुवां उथ्यो ॥ इन्द्र ले वज्र पात. गर्द. चट्का. जस्तो चट्कि कसेले. मिचनु
न सकन्या. यम राज जस्तो. वाण. नजिक मा आया को देवि. सह अ वदन. रावण. सह सुवाहु
भया काले कुंकार गरिकन. वाम हात ले. समाति. जाधले. घिच्चा. व्यापि. सराउ धराउ गरि दि
यो. त्यो वाण सह सुवदन. रावण ले. भाचि दिया को. देविकन. राम ले. वज्र ते फि क्रि मानि उधो
मुख गरि वस्था ॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहाउ प्रात. सह सुवदन नो रावण ले. धुर अवाण ले.
वडा वेग सित. अहार गन्यो. ते सवाण ले. राम का छाति कोरि. भूमि पनिको रिकन पाताल.
भिन्न पथ्यो ॥ तव महा तेजस्वि. राम ले. तेस्का वान अहार सहन. न सकि. मूर्खा भयार. पुष्पक
विमान मा परिरह्यो ॥ ताहाउ प्रात. देवता हरु ले हां हां कार गन्या. भूमि पनिक मय मान भया

राम
५८

वशवश पर्वत पनिकम्पमान भयो॥ अघिहरूले पनि हा हा म हा हा म भनि होहोकार गरि
वत्सा तव सहस्राक्षे भन्नुः सहस्रवदन भयाका रावणले सन्तु कन जिति आनन्द सित फेरित
डाइगर्नतयार भैरखो॥ आकासमा उल्का पाट झुन लाग्यो नाना प्रकारका भये पनि भयो प्र
लय कालका समये जस्तो भयो भनि वाल्मिकि अघिले भारद्वाज मुनि प्रतिक हंदा भया सोहि
कठाने मिथारं न्य अरन्ये वनमा सुतनामा यो रानिकले सौनकादि अघि श्वर प्रतिक हंदा भया
॥ ॥ इति रामायणे वाल्मीकि अघि विरचिने आदिकाव्ये अङ्ग नोत्तर काण्डे राम स्वप्नायितं
नाम द्वाविं सति सर्गः ॥ २२ ॥ ॥ फेरि वाल्मिकी अघि आग्या गर्छन् हे भारद्वाज मुनि ताहा उ
प्राप्त मूर्धा भैरखाका रामलाई देपि अघिहरू दरले कम्पित भै होहोकार गरि कसैले वेद पा
ठ गरि सात्री गर्न लाग्यो कसैले ओषधि लाई दियार वसिष्ठ प्रमुख अघिहरूले विन्नि गर्छन्॥
हे सिते तपात्रीले राम कत सहस्रवदन रावण छ भनिकान आजा गरि सुनाउनु भयो॥
हे जनक नन्दीनि अवक स्वगर्भ क्या गर्छ एस्तो घोर विषदायन्यो विर विर भाई पनि कता ग

अ. रा.
५९

या ऐक्यनिष्ठेन नृ॥ वानरसेनापनिकतागया. मन्त्रीरूपनिकतागया. जों हाभन्या राम
को येस्तो. अवस्थापयो भनि भन्दा. तव जनक नन्दीनि. जो सितादेवीले. अपि हरूको वचन मुनि
अस्त्रिजे. धनुषबाण. अश्लेषगरिरत्नाका. रामलाइ देषिकन. रामलाइ आलिंगन गरि. म.
हावल पराक्रमी. गर्जमान भै. लडाइ गर्न तयार. भयाको. सहस्रवदन रावणलाइ. देषी.
कन. कमलका. पत्रजस्तो सुन्दर नेत्र लाल गरि. अटहास. सद्गति. कराइ कन. जनकन.
न्दीनि. सिताले आफ्ना सिताका रूप छाडि. महाविकट रूप धारना गरि. निधांन रमा. रावण
कारथमा कुडिगइ नर॥ सहस्रवदन. रावणको सिरकाटन लागि नृ. कस्तूरूप धारना गरि
नभन्या॥ घोटनित्र पस्याकि. इवल भयाकी. आधाभन्या भित्र पस्याकी. नेत्र घुमाई. घुमाई हे
र्या भयाकी॥ लामुला मुजंघायाकी. वडासद्गुन्या. मुराडमाला. हालमाला धारना गन्याकी॥ अ.
तिहरलादि. महावेग भयाकी. महाविकराल मुख भयाकी. चारभुजा भयाकी॥ हुलो मुख भ
याकी. सिरानाडी भयाकी. मूखवाट. जिभानिका सिरत्थाकि. जरापनिलामो भयाकी. सुयाज

राम
५९

स्तो. रोमभयाकि ॥ प्रलयकालकामेधजस्तो. कालोवर्णभयाकि. घण्टार. पास. हातमालियाकि.
खड्ग. धपह. धारनागन्याकी ॥ सेस्तासरूपधारनागन्याकि. सितादेविजो. जनकनन्दितीले. राव
राका. रथमाचहि. घालेलोगरि. रावराकाहजारसिरयेकछिनेमा. काठिदिइन् ॥ फेरअरुजो
जोविरराक्षसधिया. तिनीहरूकासिर. नथेलछिनी. मंठाछिजालि. धराउ. धराउगरिमारिदिइ
न् ॥ फेरिमहाक्रोधसित. अरुदेत्यहरूकासिर. सहित. सरिरतिलप्रमान. चूर्णचूर्णगरिदिइ
न्. कसैकोपेट. नथलेचिरि. कसैलाइ. धडलेहानि. कसैलाइपावले. हानि. कसैलाइहातले.
हानि. कसैकोभन्या. ठाडभांछि. कसैकाभन्या. पेटचिरि. ओंडाझिकीमालांलाइ. कसैकोसिरमाटे
कि. तालमिलाइ. नाचनलागिन् ॥ कसैलाइभन्या. चथेठलेहानिचूर्णगरिन्. कसैलाइभन्या. वायु
उठाइ. वरासलेउडाइन् ॥ कसैलाइभन्या. अग्निउठाइभस्मगरिदिइन् ॥ कसैलाइभन्या. दातले
रोकि. कसैलाइभन्या. नगलेचिरिमारिन्. कसैलाइभन्या. अटहास. सोरलेउडाइदिइन्. कसै
कोभन्या. पिठमा मुष्टिप्रहारगरिइधराउ. विधराउगरिदिइन् ॥ कसैकाभन्या. केस. समातिभै.

अ. रा.

६०

माधछारिदिया रथसहीतरथिलाइ. हात्रिसहीत. माकृतलाई. घोडासहित. सवारलाई समाति.
समुद्रमाफालिदिइन्. कसैलाई भन्या. झुंकारैमा. मारिन्. कसैलाई भन्या. हास्याकास्वरैले गरि
मारिन् ॥ यस्ता प्रकारले. प्रत्येकान्कारुद्रजस्तोभै. सिताकंकालिले. सवराक्षसलाई मारिदिइ
न् ॥ हेभारदाजमुनि. ताहाउग्रान्त. तिकालिरूप. सिताले. ओंझकामाला. लाइकन. रावराका. काद्या
कारुआरै. सिर. बाहुलोगरि. खेलनुमनसुवागरि ॥ तेसैवेलाभा. तिजनकनन्दिनी. सिताका. रो. रो
वाट. भाइरु. बहिनीरु. उत्पन्नगरि खेलनुलागिन् ॥ कस्तातरहसित. खेलनलागिन् भन्याक
सैले भन्यातालवजाइ. कसैले भन्यागीतगाइ. कसैले नाचि. कसैले भन्याहासि. कोहि भन्याभान्या
पिउंन्या. गर्नलाग्या ॥ हेभारदाजमुनि. इतिरुमाकसे. कसैकानामे कहंछु. जोनयोगिनीगराले
चैराचैर. जगतसंसारव्याप्त भयाकाछन् ॥ प्रथम. भावतियोगिनी १ विसालाखी २ वासित ३ गो
नसि ४ श्रीमति ५ वंरुणा ६ वंरुपुत्रिका ७ गोपालि ८ वृहदावालि ९ जयावति १० मालतिका ११ ध्रु
वरत्ना १२ भयंकरि १३ वंसुदामा १४ सुदामा १५ विशोका १६ नन्दीनि १७ येकचुडा १८ महाचुडा १९ चक्र

राम

६०

नेमि २० चटी २१ अजयेनी २२ जया २३ सेना २४ कमलाक्षी २५ सोभना २६ सत्रजया २७ क्रोधना २८ सल
भी २९ धरि ३० माधवी ३१ भवस्त्री ३२ तिर्थसदा ३३ चटोज्वला ३४ गीतप्रिया ३५ कल्याणि ३६ कङ्करी
मा ३७ जितासना ३८ मेघस्वना ३९ भोगवति ४० स्रु ४१ कनकावति ४२ अलोलाहि ४३ वेगवति ४४ वि
द्युजिह्वा ४५ भरति ४६ पद्मावति ४७ सुनेत्रा ४८ गन्धरा ४९ वक्रजो जना ५० सत्रालिका ५१ महाताहि
५२ कमला ५३ महावला ५४ सुदामा ५५ वक्रदामा ५६ स्रुभा ५७ यमसिनी ५८ नृत्यपट्या ५९ पश
नन्दा ६० सतोल् ६१ यत्नमेयला ६२ सरदरादा ६३ सनानन्दा ६४ चरनिधि ६५ वसूधति ६६ चन्द्रसिता ६७
चन्द्रकालि ६८ चन्द्रजोला ६९ सघटमला ७० कुंकालिका ७१ निष्कुटिका ७२ रामा ७३ चत्वरवासिनी
७४ सुमंगला ७५ स्वस्थमति ७६ वृद्धिकामा ७७ जयेप्रिया ७८ धनदा ७९ स्रुसादा ८० भवदा ८१ ज
नेश्वरि ८२ इडा ८३ भेडी ८४ सभेडी ८५ वेतालजननी ८६ कुराउलि ८७ करारुका ८८ देवमित्रा ८९ सुदेवी
का ९० लम्बास्या ९१ केमकी ९२ चित्रसेना ९३ चला ९४ अचला ९५ कुंकुटिका ९६ सरवका ९७ सकुलि
का ९८ हरा ९९ कौटालिका १०० काकलिका १०१ कालिका १०२ कुम्भिका १०३ सतोदरि १०४ जैविना १०५

अ. रा.
६१

महोवेगा १०६ कंकणा १०७ मनोजवा १०८ कटंकिनि १०९ अयसा ११० पूतना १११ खरासा ११२ तंशिउपा ११३
क्रोधना ११४ नंडित्प्रभा ११५ मंदोदरि ११६ तुशिउ ११७ कोटरा ११८ मेघवाहिनी ११९ सुभगा १२० लम्बीनि १
२१ लम्बा १२२ वक्रस्युला १२३ विकथिनी १२४ उर्ध्ववेगि १२५ धरा १२६ पिंगाक्षे १२७ लोहमेघला १२८ पृथु
वक्ता १२९ मधुलिका १३० मधुकुम्भा १३१ यक्षात्मिका १३२ मृगुति १३३ कालायु १३४ जर्जरात्मिका १३५ पृ
ता १३६ दरुदरा १३७ धर्मधमा १३८ चरउधरा १३९ पृथुओरि १४० दूषणा १४१ मनिकुदिमा १४२
अमोचा १४३ लम्बा १४४ पयोधरा १४५ विणाधरा १४६ वेराधरा १४७ मसोलुकमुषा १४८ हस्ता १
४९ धरजंघा १५० महाजला १५१ तिसुमार सुषि १५२ श्वेता १५३ लोहिताक्षि १५४ विभिद्यना १५५
जटात्मिका १५६ सामवलि १५७ दिर्घजिह्वा १५८ वलोत्कटा १५९ कोलाहिका १६० वामालि मकुटा १६१
मकुटेभरि १६२ लोहिताक्षि १६३ महाकाया १६४ हरिप्रिया १६५ पिडिका १६६ यकत्वचा १६७ सुकुमा
ला १६८ लम्बा १६९ कर्णिका १७० कर्णिका १७१ सुवर्णि १७२ चतुर्कर्णि १७३ कर्णप्रावरणा १७४ वनुपथ
निकेता १७५ गोकर्णि १७६ महिषानना १७७ पर्वर्णि १७८ महाकरणि १७९ भेरिस्वना १८० महा १८१

राम
६१

महा१८१ संखकुंभस्वना१८२ चतुर्वेधरथा१८३ मन्दा१८४ महावला१८५ गरगा१८६ वसुग
ना१८६ भिमा१८७ कामदा१८८ चतुर्वेधरथा१८९ भूतंति१९० नगेश्वरा१९१ पशुदा१९२ विभू
१९३ सुषदा१९४ महाजग्पा१९५ जयेदा१९६ गोमहिषदा१९७ सविताला१९८ चतुभाजा१९९ प्र
तिष्ठा२०० सुप्रतिष्ठा२०१ रोचमाला२०२ सुलोचना२०३ तौकर्णा२०४ सुषकर्णा२०५ विताला२०६
मथिनि२०७ मेकवक्रा२०८ मेघरवा२०९ मेघनामा२१० विलोचना२११ तिप्रसुषगरि अरु को
टिकोटि योगिनीगरा मातृकागरा उत्पत्तिभै जनकनन्दिनी सिता योगमायासंग नाना
तरुसितमेलनलाग्या ॥ तिनीरुक्कस्ताभन्या वडावडा छातिभयाका दातपनिला मातामा
भयाका ॥ भाषापनि वडावडा भयाका कतिकाभन्या आषागहिरोभयाका कतिभन्या तरु
नि कतिभन्या बुढिभयाकि कटिभन्या केरा केटि टेरै टेरै महिमाभयाका कतिभन्या इवति
आगमा मासुनभयाकि कतिभन्या मोटिभयाकि ॥ कतिभन्या सेतावर्णभयाकि कतिभन्या पित
वर्णभयाकि कतिभन्या रक्तवर्णभयाकि कतिभन्या नीलवर्णभयाकि कतिभन्या लामवर्णभया

अ. रा.
६२

कि. कतिभन्याकपिलवर्णभयाकि. कतिभन्याधुप्रवर्णभयाकि. कतिभन्यालासुलासुकेसभयाकि.
कतिभन्यामुक्तकेसिभयाकि॥ कतिभन्यालम्बोदरा. कतिभन्या. लम्बस्तना. कतिभन्याताग्रनेत्रभ
याकि. कतिभन्याकेलोनेत्रभयाकि॥ एस्ता एस्तायोगिनीगणाले. एर्धसहस्रकासिरमाधी. जन.
कनन्दिनी. सितासंगधेननलागिन्॥ रनभुमिमा. गिद्ध. काक. जम्बुसहितभै. सासु. रगत. वो
सो. लेखाप्तमानभयाकाठाउमा॥ योगिनीगणालेसहिभैकन. जनकनन्दिनी. सितानाचनलागि
न्॥ हेभारदाजमुनि. नाहाउप्राप्त. योष्टिखिवीउल्लो. पल्लोगर्नन्भन्याजस्तोगरि. जोटिकोटियो
गिनी. नाचनलागिन्. सदनन्तर. तस्तासमयमा. समुद्रमा. वतासले. नाचनलायाजस्तो. गरि.
भूमिकंठ. पनिभयो॥ सवेधर्वतसहित. समुद्रपनिकंठितभयो. देवलोकको. विमानपनि
आकासवातस्यसनलाग्यो॥ सूर्यकारथमा. सातघोडातर्षिकन. डेरिछितातिभागिगयो. पृ
थिवीले. सिताका. पदन्यास. सहन. नसकी. भागिपातालमाजाना कनतयारभइन्॥ जनकनन्
दिनी. सितामाइकोर. योगिनीगनकोगर्जमानेकुंकारगन्याकोसदमुनि॥ सवप्राणिहरूले. प्रन

राम
६२

ये कालभयो किमनि-त्राहि त्राहि मानभैरव्या ॥ पृथिवी-पातालमा-जानतयारभया कादेविकन
देवता हरुदराइ-महादेवसंगविनिगच्छन् ॥ हेभारदाजमुनि-ताहाउग्रान्त-महादेवरत्नभूमि
माआइकन-सर्वभूत-अतरूपधारि-पृथिवीथामनानिमित्ते-आत्माकन-सितापदव्यासकोत
ल-पृथिवीमाधिवसिकन-महादेवले-वेतालरूपधारणागरिधाम्या-पृथिवीचलनसक्षेप-स
सवे-आकासमापन्या-तथापि ॥ सिता-कालिका-पदसदृशंकारसदृशेउद्धसासले-भूर्भुवादि
भुवन-ठहरासकेनन् ॥ सितामाइले-भूमीमावसि-नृत्यगयाको-देविकन-अपिश्वरहरुले
सितामाताको-जये-जये-भनिवसिरव्या-इत्यादिदेवताहरुले-योचतुर्दशभूवन-सवभंगरो
लाभनित्राहि त्राहिभैरव्याभनि-वाल्मिकिअपिले-भारदाजमुनिलाइकव्या-सौहिकथानैमिषा
रन्यअरन्य-वनमासुतनामा-पौराणिकले-सौनकादिअपिश्वरअतिकहंदाभया ॥ ॥ इतिरा
मायरोवाल्मिकिअपिविरचिते-आदिकाव्ये-अङ्गनोत्तरकाण्डे-सहस्रवदन-रावरावधनासत्र
योविंसनिमर्गः ॥ २३ ॥ ॥ हेभारदाजमुनि-ताहाउग्रान्त-ऐसाप्रकारसित-सितादेवी-को

अ. रा.

६३

धभया को देखिकन अलाहि लोकपाल इन्द्रादिदेवता अषिरुआदि पित्रीलोक सर्वेमिलीआ
इकन हात जोरि जानकी सिताजो कालिको अस्तुतिगर्न लाग्यो ॥ हे जनक नदिनी तया जीकस्ता
हो भया माहे श्वरि सक्तिभया कि फेरि जान रूपले अतिचंचल भया कि ॥ अतिपुण्यादि निष्क
लाभया कि तत्वमापनि रामका अतिपीयारि भया कि सक्तिपनि भया कि मूलसक्तिभया कि ते
जसक्तिभया कि सूर्यसक्तिपनि भया की ॥ अमरसक्तिभया किले सब प्राणीकारक्षागर फेरित
या जीकस्ता हो भया येक निमिले ठरे सक्तिभया कि पनि फेरि वडा वाडा संग्राममा वेस्तु विसर
क्तिभेग को पले रणभूमिमा घेलन्या रामका हजुरमा सुन्दर रूपले घेलन्या ॥ एस्ता सितादेविले
तिकोपकारु पछाडि सुन्दर रूप भै रामचन्द्रका समुषजाइ राजगर्नु हवस ॥ ताहा पछि इनिआ
को कामगर्नु जाज्याछ सो सर्वै गरिव कतनु हवस ॥ हेगदिश्वरि इनिआको संहारगर्नु छैन ॥ इ
श्वरका कार्यपनि तेति कहो ॥ हे सितादेवि महादेवका सक्ति जो चारुछन् सो आफना रूपसि
तवस्थाका छन् ॥ तिघारे सक्ति तया जीका सरूपे हो रामका सक्तिपनि तया जीहो ॥ फेरि रतिविश्या

ज ३

राम

६३

सक्तिपनि अतिशय सक्ति भया किपनी निवृत्ति सक्ति भया किपनि दितता सक्ति भया किपनि इति
चारै सक्ति वाहु लोगरिव रया काला इ ॥ देव परमेश्वर भनि बोलाया को छु ति नै पनि चार सक्ति सहि
त भै परमेश्वर आत्मा नन्द ले सुध पाइ विराजमान भया का छु ॥ ते स्ता सक्ति का ऐ स्वर्ग्य भनु
स्य छ आदि जन्तु छैन ॥ ते स्तो सक्ति भया की तयात्री का संवन्ध पाइ केन परमात्मा राम ले महा
सुध पाया का छु ॥ ये स्ति सर्वेश्वर सक्ति ले हाथार सागर तदनंतरं कस्ति हो भन्या मंच भुत
को मृष्टि गन्या ॥ ए स्ता सिता देवी जो जनक नन्दी नि संगवसि पुरुषोत्तम राम ले माया वि अव
तार भै रया ॥ सो हि मायात्मिक सक्ति सर्वाकार सनात जस्ते विश्वरूप प्रकास गन्या ॥ ओर ये
क सक्ति सिव सक्ति प्राण सक्ति छु ॥ तोति न सक्ति जो ये क सक्ति सो श्रीव हो तोति नै सक्ति शि
व राम कुन भनि तत्व वादिले विसेष पुरानादि माले व्या को छु ॥ विश्वेश्वर सक्ति भोग गन्य जो स
क्ति सोर पुनम पतिव्रता तिसिता ले हि भोग सक्ति ति मि हो भोक्ता भगवान् राम जो स्व सिव ऊ
न सिता र राम इ इ मिली केन ॥ ये क त्व भै कूटस्थ जो अवल स्थिर सक्षम पनि सर्व व्यापि भया कि

अ. रा.
६४

लाई. योगेश्वर हरू ले योगे ले मात्र देखू न॥ त पात्री का उन्नम पदकन. को देखू न. सो पदभ
नन. भ चल केवल वल निश्चल छ. ये स्ता पर मे श्वरिले. संसार का पाप छुटाइ॥ इनि आकापाल
नागर्तु हवस. संहार गर्तु. जो गे छैन. हे माहेश्वरि. सहश्रवदन. एवण सहित. राक्षस हरू मारि
॥ सव इनि आलाइ. सुयदिनु भयो. अव इनि आमा धि दया. राषि नाचन. छाडि दिनु हवस भनि
॥ ब्रह्मादि. देवता हरू ले विनिगया. हे भारद्वाज मुनि. ताहा उग्रान्न. विमालाक्षि. जोसिता देवी ले
मधुर वानि गरि आजागछू न॥ हे ब्रह्मादि. देवता हो. मेरा धसम. पुण्डरिकाक्ष. राम. सोरा
मका. छाति माधुर प्रवाह. दान. लागेर. मृतक जस्तो भै. पुष्पक विमान मा. परि. रक्षा छन. मे
रा धसमका. तेस्तो अवस्था पयामा. इनि आंको रक्षा कसो गरि गरुं॥ हे देवता हो. यो चराचर इ
नि आंसवै. एकै प्रास लेयाइ. निति दिउला भनिरा॥ ते स्ता क्रोध का वचन मुनि. देवता हरू ले. हाहा
कार गरि वसिरछा॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा पछी. देवता सहित. ब्रह्मा. पुष्पक विमान मा गया
रु श्री राम कन. हाते ले समाति. उठानु भयो॥ तव महावाक्य भयो का राम. ब्रह्मा का हात ले छोनु वि

राम
६४

तिकै चेत भयोर उठिकन आसागछनारे मरुदुष्ट रावरा तका हाक सजेले मेरादा नले हा
निकन तलाइ यम राजा का मुख देवाउनु पठाउछु भनि ॥ धनुर्बान लिइ हेर्दा देवता हरु लामान
देखा परंतु सिताई देखेन न ॥ जो सिता आरासमान भया किलाइ देखेन नर फेरि बले परहेर्दा रण
भूमिमा देखा ॥ कस्ति सिता देखा भया चतुर्भुजा भया कि जिला लप्लप गरि रखा की ॥ खड्ग धम
र समाया कि मवरूप महादेव का छातिमा चहिना चतलाया कि ॥ डिगंभर भै रगत पिइ मा
सूयाइ उभत भया कि मरुभयंकर मूर्ति भया कि ॥ गहिराने च भया कि भोकले इनि आंस वंश
सगर्भतयार भया की वडा दरला दो मुण्ड माता वारनाग या कि ॥ योगिनी गण सहित रनभूमिमा
धेती रखा कि फेरि सहश्रवदन रावरा का हजारे सिर भकुण तुल्य देखे सि रखा की ॥ वडा सिंह
नाह भया कि हतमा धइलिया कि त्वोरगत कवच नाइ राक्षस लाइ भुत भेते विसाच कनपुवा
इ रखा कि ॥ फेरि काक गृध्र नमुक लाइ पनि मासु पुवाइ रखा कि एस्ति सिता देवी लाइ देखा
फेरि रथ घोडा हानि सव वण्ड वण्ड भया का देखिकन यम पुंरिजस्तो माया फेरि सिता कानि

अ. रा.
६५

ले. मातृका. गण सहित. उन्नत भैना. आको देधि ॥ राम का हात बाट दरले धनुष निक्षेप सा. हे भार.
दाज मुनि. ताहा उग्र. कमल का पत्र जस्तो नेत्र भया का राम ने. आश्चर्य मानि रखा ॥ ते स्ता वेला भाव
स्त्रा आगा गर्दन. हे राम तपात्री लाइवा लागि. पुष्प कवि माने सा. रिखा को देधि. फेरि सह अवद
न. रावण ले. सिंह नाग. आ. को देधि ॥ जनक नन्दिनी. सिता देधि. भति क्रोध भै इन्द्र. रावण का रथ
मा कुटिग इन्द्र. कालि मूर्ति भै. रुद्रा रै सि. एके धन सा. का तिदि इन्द्र ॥ सर्व सेना हरु लाइना ना
उपडव गरि. नाना तरह संग. काटि. मारि. कुटि पीटि. चोपटु धारि. संहार गरि ॥ ताहा पछी
आफै. गरि का. रोम. रोम बाट. योगिनी गण. मातृका गण. उत्पति गरि. महा आनन्द सित. प्रलय
काल काय मराज. जस्तो भै. घेलन लागि रहि छिन् ॥ हे राम. इ योग माया. सिता. संग वसि. सृष्टि
स्थिति संहार को रक्षा गर. ति. सिता शक्ति. विना तपात्री ले. केहि कार्य. काम न गन्या ॥ हे राम. त
पात्री लाइ बुझाउनु निमित्त. सिता लेये स्तो. पराक्रम गरि. देया इन्द्र. हेरि वक्तु नुह वस ॥ हे राम.
हे भगवान्. दराउनु पदै नन्. सिता शक्ति कुन्. तिमिता का शक्ति. निर्गुण पति. सर्गुन पति. साक्ष

राम
६५

तु सत असत व्यक्त अव्यक्त संवैती नि सिता कुन भनि ब्रह्माले भन्या का वचन सुनि ॥ रामले आ
वा का नेत्र उधारि सितालाई हेया भनि वाल्मिकि अधिले भारद्वाज मुनि लाई कहंदा भया ॥ सोही
कथाने मीधार येवन मा सुत नामा पौराणी कले सोन कादि अधिवर प्रतिकहंदा भया ॥ ॥
इति रामायणे वाल्मीकि अधि विरचिते आदी काव्ये अकृतोत्तर काण्डे रामस्वासायनं नाम चतुर्थ
सर्गः ॥ २४ ॥ ॥ फेरि वाल्मिकी अधि आजा गर्छन् हे भारद्वाज मुनि ताहा उवाच ब्रह्मा
का वचन सुनि ॥ कमल का पत्र जस्तो नेत्र भया का रामले सुस्त सुस्त नेत्र उवालि दूथ तू कं पित भै
॥ जो महा राज राम चन्द्रले भै मासिर लेटे की प्रणाम गरि सीता का तेजले विहल भै दण्ड हात जो
रि विन्ती गर्छन् ॥ हे देवी हे विसा एधि तिमी को हो चन्द्रमा जस्तो को मल सरि भया की पद्म का पत्र
जस्तो नेत्र भया की ॥ आज महा भयानक मुर्ति भया की छेउ सोध लागीन हे महा देवी तिमी ला
ई भैले ठहराउन मकीयेन ॥ आफैले कहनु हवस् भनि विन्ती गर्दा राम का वचन सुनि सिता आ
फे आजा गर्छन् ॥ हे रघु व्याघ्र राम संवै जोगिनी लाई वर दिपाकुं परम सक्ति भनि जानु हवस्

अ. रा.
६६

महेश्वरसित वसिरहं न्यामकुं ॥ फेरिम देखी अर्को को हि छैन अवेत्त के ले पनित नाति न्याकुं फेरि
मुक्ति कुन्या रहले मात्र मलाई एत्ति छ भनि जा दछन ॥ सब भाव को आत्मा मे छु सर्वात्मा पति सी
वात्मा पति मे कुं मेरा संव्यगनु कसे कासा मर्थ छैन ॥ सरस्वति मूर्ति पति मे कुं ॥ सर्व विजे का सर्व
मूर्ति पति मे कुं अनंत भंनु पति मे कुं मेरा संव्यगनु कसे कासा मर्थ छैन ॥ फेरि अनंत महि
मा पति मे कुं यो संसार का नाउं भै तारि दिन्या तारिती भंन्या को पति मे कुं ॥ हे राम तया श्री ला
ई म दिव्ये चक्षु गरि दिखु तेहि चक्षु ले मेरो रूप पर परमेश्वर का रूप लाई हेतु हव सुभनि ॥
दिव्ये चक्षु गरि दिइनु ॥ तव राम ले येक छिन विश्राम गरि हेर्दा येक आश्चर्य का मूर्ति देखा क
स्तो मूर्ति भन्या कोटि सुर्य का तेज भया की ॥ त्रिभुवन लाई तेज ले छो प्या की निराकुल हजार ज्व
लाले भरि पुरा भया की ॥ काल सर्प जस्तो जरा भया की दंडा क राल भया की कसे ले मिचन न
सक्य कि ॥ त्रिशूल हात मा लिया को अति भयंकर घोर रूप भया की ॥ फेरि मान रूप पति भया
की कमल वदन अनंत शैश्वर्य भया की चंद्रमा जस्तो कोमल अंग भया की ॥ चंद्र कोटि सुन्द

राम
६६

रसीतरु मकुटभयाकी केरिगडा हात माहि याकी ॥ हात दाउ ठाउं ठाउं मानु पुरजोग रुना ला
या की दिव्यमाला पमि पहि या की दिव्य वस्त्र लाया की ॥ दिव्य नाना सुगंध भया की ले घन ला या
की शंख चक्र धारण गया की ॥ त्रिनेत्र भया की बाध का हातिका छा ला ला या की भिन्न वाहिर
सब दुनित्रा कर उया रुना भया की ॥ सर्वशक्ति मय भया की सनातन ब्रह्म विद्यु रुद्र इन्द्र
योगिन्द्र योगी गन ले प्रनाम गया की ॥ चारै तरफ पाउ नेत्र भया की सीर मुकुट रे भया की ति
न भुवन छो पीर ला की ॥ ऐसा परमेश्वर विश्वरूप देधी कन सम ले व डो ह ध मान सित परमा
त्मा आत्म कमने रोपि कन ॥ ॐ कार उच्चार भा गरि सीता जोग माया को अस्तुति सहस्र हजार
र आठ नाम अस्तुति गर्न ला ग्या ॥ ॥ ॐ सिता मा परमाशक्ति रतता निष्कलामला ॥ शांता
माहेश्वरि नित्याशाश्वति परमाक्षरा ॥ ॥ अचिन्त्या केवलानंता शिवात्मा परमात्मिका ॥ अना
दिरव्यया शुद्धा देवात्मा सर्वगोचरा ॥ ॥ एकानेच विभागस्थ माया सीता हरि निर्मला ॥ महा माह
श्वरि शक्ता महा देवि निरंजना ॥ ॥ कां भा सर्वांतर स्याच्च विदुक्ति रति लारसा ॥ जान कि मिथित

अ. ए.
६७

नन्दा एकात्मना विसंस्थिता ॥४॥ रावणं तं करि रम्यारामवक्षस्थला लया ॥ उमा स वात्मका विशा
ज्योतिरूपा युता हरि ॥५॥ शान्तिप्रतिष्ठा सर्वेषां निवृत्तिरमितप्रदा ॥ योममूर्तिर्योममयि योमधा
रा च्छता लया ॥६॥ अदिनिधना योवा कारणत्मा कलाकुला ॥ मदग्रमधज्वालाभिरमृतत्पांतरांश
या ॥७॥ प्राणेश्वरप्रिया माता महाविधप्रणाशिनी ॥ प्रणेश्वरि प्राणरूपा प्रधानपुरुषेश्वरी ॥८॥
सर्वशक्तिकलाकांक्षज्योस्तेदिरिहीमास्पदा ॥ सर्वकार्यनियंत्री च सर्वभुतेश्वरीश्वरी ॥९॥ अना
दीरव्यक्तगुणा मनन्दसना तनी ॥ आकाशयोनिर्योगस्यामहायोगेश्वरी ॥१०॥ माहा माया सुन्दुःपु
रामूलप्रकृतिरीश्वरी ॥ संसारयोनिः सकला सर्वशक्तिसमुद्भवा ॥११॥ संसारसारदुर्बाराः दुर्निरि
षादुरासदा ॥ प्राणशक्तिः प्राणरूपा योगिनी परमात्मीका ॥१२॥ महाविभूतिदुर्द्धर्मलक्षणप्रकृति
संभवा ॥ अनाद्यानंतविभवा परमात्मा पुरुषावलि ॥१३॥ सर्गस्थित्यंतकरणी मुकुटाया दुर्त्य
या ॥ शब्दयोः शब्दमपित शब्दानादविग्रहा ॥१४॥ प्रधानपुरुषातीता घनाना पुरुषात्मिका ॥ पुरा
णी विप्रयी पुंसा मादिपुरुषरूपिणी ॥१५॥ भूतान्तरात्मा हृदस्यामहापुरुषसंगका ॥ जन्ममृत्यु

रम
६७

जरातितासर्वशक्तिसमन्विता॥१६॥ व्यापिनिचान्नवच्छिन्नाप्रधानासुप्रतिष्ठिता॥ क्षेत्रज्ञाशक्तिर
व्येगालक्ष्मणमूलविजिता॥१७॥ अनादिमायासंभिन्नात्रितत्त्वप्रकिर्तिगुणा॥ महामायासमुपनता
मसीपोरुषध्रुवा॥१८॥ व्यक्ताव्यक्तान्तिकाक्षरक्ताक्षरक्ताध्रुमूतिका॥ स्वकार्यकार्यजननीब्रह्मास्या
ब्रह्मसंक्षया॥१९॥ व्यक्ताप्रथमजाब्रह्मीमहतीज्ञानरूपिणी॥ वैराग्यश्रव्यधर्मात्माब्रह्ममूर्तिरुदि
स्थिता॥२०॥ अप्रायोनिस्वयंभूतिःमानसितत्रसंभवा॥ ईश्वरिणीचसर्वाणीसंकटाक्षःशरिरी
णी॥२१॥ भवानिचैवद्रुडाणीमहालक्ष्मीरथांविका॥ माहेश्वरिसमूह्यन्नाभुक्तिमुक्तिफलप्रदा॥
२२॥ सर्वेश्वरीसर्वदत्तांनित्यामुदितमानसा॥ ब्रह्मेन्दोपेन्द्रनमितात्रोकरेष्वांनुवर्तिनी॥२३॥ ईश्व
राक्षसनागतारघुन्नमपतिवृता॥ संलुद्धिभाविनीसर्वासमुद्रपरिपोषिणी॥२४॥ पार्वतीहिम
वत्पुत्रीपरमानन्ददायिनी॥ गुणज्ञायोगदायोग्याज्ञानमूर्तिविकाशिनी॥२५॥ सरस्वतिसर्ववि
द्याजगद्धुलासुमंगला॥ वासावीवरदावाच्याकिर्तीसर्वार्थसाधिका॥२६॥ वागेश्वरीसर्वविद्याम
हाविद्यासुशोभना॥ गुह्यविद्यात्मविद्यावसर्वविद्यात्मभाविता॥२७॥ स्वाहाविश्वंभरासिद्धिःस्वधामे

अ. ए.
६८

धाधृतिः श्रुतिः॥ नाभिः सुनाभिः प्रकृतिमाधविनरवाहना॥ २८॥ पूज्याविभावरीसोम्याभागीनिदो गदा
धिनी॥ स्वभावसंकरिजोला मालिनी परमेहिनी॥ २९॥ त्रैलोक्यसुन्दरिरंस्या सुन्दरिका मन्दारिणी॥
महानुभावमध्यस्थामहमहिषमर्दिनी॥ ३०॥ पद्ममालापापवलीविचित्रमकुटानना॥ कान्तादि
नाम्वरधरादिव्याभरणभूषिता॥ ३१॥ हंसाख्याव्योमनिलया जगत्सृष्टीविवर्द्धिनी॥ यक्षोमन्त्रावाह
नस्थानन्दिनी भद्रकालिका॥ ३२॥ आदित्यवर्णकौमारि मयूरवरवाहना॥ वृषासनगतागोरि म
हाकाली सुरार्चिता॥ ३३॥ अदितिर्नियतारो डिपद्मगर्भाविवाहना॥ विरूपाक्षिलेखिहना नानासु
रविनाशिनी॥ ३४॥ निरूपाचसुरूपाचभीमाचमोक्षेदायिनी॥ भक्तार्तिनाशिनी भव्याभवभाववि
नाशिनी॥ ३५॥ महाफलानमशङ्गी कामरूपाखिलाचरि॥ विचित्ररत्नमकुटाग्रगतर्द्धिविवर्द्धिनी॥
३६॥ कौशिकिकर्षिणी रात्रीस्त्रिदसार्तिविनाशिनी॥ निर्गुणनित्यविवभानिः सारानिरपत्रया॥ ३७॥ य
शस्विनी सुमेधाङ्गी भवाङ्गानिलया लया॥ दिक्षाविश्वधरिविद्यामहेतुविनिशायिनी॥ ३८॥ सर्वातिरा
यिनी विशा सर्वशक्तिप्रदायिनी॥ सर्वेश्वरप्रियाताथी समुद्रातरयाशिनी॥ ३९॥ अकलंका निराधारा

एभ
६८

नित्यसिद्धानिरामया ॥ कामधेनुर्वदगर्भाधीमतिमोहनामिनी ॥ निःसंकल्पानिरातंकाज्ञानेनवि-
लयप्रदा ॥ ज्वालाभातामहस्ताधादेवदेवीमनोमयी ॥ ४१ ॥ महाभगवतिभाग्यावासुदेवसमुद्र-
दा ॥ महेन्द्रोद्रेकभगिनीभक्तिगम्यापरायणा ॥ ४२ ॥ जानन्नमाज्जरासीतावेदान्तविषयापतिः ॥ द-
क्षिणारुहनाञ्जनासर्वभूतनमस्कृताः ॥ ४३ ॥ योगमायाविभावतामहामाया महियसि ॥ सत्ताम-
र्वःसमुकृतिब्रह्मवृक्षाश्रयामति ॥ ४४ ॥ विजांकुलसमुद्भूतिमहाशक्तिर्महामति ॥ रत्नातिः श्री-
तिप्रदासंवीमहाभोगेन्द्रकायिनी ॥ ४५ ॥ विकिर्तिः शोकरीशोत्थीगंधर्वयक्षसेवीतां ॥ वैश्वानरीम-
हाशालादेवसेनाग्रहप्रिया ॥ ४६ ॥ महारात्रिः शिवानन्दाश्रयिदुःखघ्ननाशिनी ॥ पुण्यापुण्याजग-
दात्रिदुर्विनेयस्वरूपिणी ॥ ४७ ॥ गुरुंविभागुहोत्पत्तिमहापीडामरुतुता ॥ हृद्यबाहंतारागार्भीह-
व्यबाहंसमुद्भवा ॥ ४८ ॥ जगद्योनिर्जगत्माताजगत्सृष्टुर्जरातिगा ॥ बुद्धिमाताबुद्धिमतिपुरुषात्त-
रवाहिनी ॥ ४९ ॥ तपस्विनीसमाधिस्यात्रिनेत्रदेवसंस्थिता ॥ सर्वेन्द्रोपमनामातासर्वभूतरुदि-
स्थिता ॥ ५० ॥ संसारतारनीविद्याब्रह्मवादिमनोतया ॥ ब्रह्मणीवहतिब्राह्मिब्रह्मभुताभयाव

अ. रा.

६९

ति ॥ ५१ ॥ हिरण्यपि महासंवि संसारपरिवर्तिकाः ॥ सुमारिनी सुरूपा चतारिणी भाविनी प्रभा
॥ ५२ ॥ उन्मातिनी सर्वसहसर्वप्रत्यक्षसाक्षिनी ॥ सुसौम्या च उर्वदना तान्द्रवांशकमानसा ॥ ५३
॥ सत्वमुद्रिकरिभुद्रिर्मलत्रयविनाशिनी ॥ जगत्प्रिया जगत्सुतिस्त्रिमुक्तिरमला अया ॥ ५४ ॥ नि
राश्रयानिराहारानिकुरंशरणी जवा ॥ चक्रहस्ता विचित्रांगि सुखिनी पद्मधारिणी ॥ ५५ ॥ परा
रविधानज्ञा मरुपुरुषश्वजा ॥ विश्वेश्वरप्रिया विश्वाविशुजिह्वावति अया ॥ ५६ ॥ दिशामयी
सहस्राक्षि सहसुश्रवणनता ॥ मरुसुरस्मि सश्रव्या महेश्वरपरश्रया ॥ ५७ ॥ ज्वालिनी सप्रव्या
ज्ञानी तेजसी प्रप्ररोधिका ॥ मयामोत्रश्रया याम्या महादेवमतोरमा ॥ ५८ ॥ व्योमलुदिमसिंहर
थाद्ये किता न्यमितप्रभा ॥ विश्वेश्वरी विमानस्था विश्वाकाशकनाशिनी ॥ ५९ ॥ अनाहता कु
राडलिनी नली निपश्रवा सिनी ॥ शांतानन्दासदाकिर्तिः सर्वभूताशयस्थिता ॥ ६० ॥ वाग्देवता
ब्रह्मकला कामलयेकवति ॥ ब्रह्मर्षिब्रह्महृदया ब्रह्मविद्युशिवप्रिया ॥ ६१ ॥ व्योमशक्ति क्रिय
सक्तिजनशक्ति परांगति ॥ क्षोभकारविकारकभेशाभेशविवर्जिता ॥ ६२ ॥ अभिन्नभिन्नसंस्थ

राम

६९

नवासिनीवंसतारिणी॥गुह्यशक्तिगुनातीसर्वरीसर्वतोमुखी॥६३॥भगिनीभवत्पतिं स
कलाकालकारिणी॥सर्ववित्सर्वतोभद्रागुह्यातितागुहावती॥६४॥क्रियायोगरतामायागंधा
विश्वेश्वरेश्वरी॥कमिलकपिलाकांताकनककामसंगता॥६५॥पुष्पापुष्करिणीभोक्तापुरंदर
परंगति॥पोषिणीपरमेश्वर्यभूतिदाभूतदायिनी॥६६॥पंचवल्गुसमुत्पत्तिःपरमात्मान्म
विग्रहो॥नर्मोदयाभानुमतियोगिजेयामनोजवा॥६७॥मनोहरिमनोयक्षीतामसीवेदरूपिणी
वेदशक्तिर्वेदमातावेदविशाप्रकासिनी॥६८॥योगेश्वरेश्वरारितामहाशक्तिमनोमपि॥
विस्थावस्थाचीत्वांसाविविष्णुमालाविहासिनी॥६९॥कौवेरिसुरभिविशानन्दिनीदेववध्वभा
॥भारतीपरमानन्दापरापरविभेदिका॥७०॥सर्वप्रहरणीपेताकाम्याकामेश्वरेश्वरी॥अचि
त्ताविभयाहित्वाहर्लषाकनकप्रभा॥७१॥कुम्भारणधनरत्नाढेसुगंधागंधदायिनी॥त्रिविक्र
मपदोपेताधनुषाणिःशिवोदया॥७२॥सुदुर्ध्वभाधनाधेष्टाधेष्टाप्रिङ्गललोचना॥भ्रान्तिप्रभा
वातेदिप्ताप्रह्लायतलोचना॥७३॥आद्याकल्कमलोकूतापरासातारणाप्रिया॥शक्तिशक्तिगिरि

अ. रा.
७०

जाभुद्धि नित्यपुष्पा निरंतर ॥ ७४ ॥ दुर्गा कान्ता यनी चण्डी चर्चिका शो न विग्रहा ॥ हिरण्यवर्षार
जनी जगत्त्रयवर्तिका ॥ ७५ ॥ मंदरादि निवासा चण्डी दरा स्वर्णमा सिती ॥ रत्नमालारत्नगभा मृ
थिविध्वप्रमाथिनी ॥ ७६ ॥ पद्मासना पद्मनिभा चिन्नाक्षुता मृतोद्भवाः ॥ वहति दुष्पका वाचं मूर्ख
माना दृष्टती ॥ ७७ ॥ महेन्द्र भगिनी सा या परा न्यावर दर्पिता ॥ कल्याणी कमलारामा पंचभूता व
लप्रदा ॥ ७८ ॥ कलारापि गलकरा सामवेदामहानदा ॥ तपस्विनी यशोदा च यथावत्परिवर्तिनी
॥ ७९ ॥ शोचिनी पद्मी नि संख्या सांख्ययोग पवर्तिका ॥ चैत्री संवत्सररूढा जगत्संपूरणी ॥ ८०
॥ शुभारिखे चरि शुद्धा कंबुग्रीवा कलिप्रिया ॥ खरश्च जा खररूढा परार्द्धा परमा सिनी ॥ ८१ ॥ ऐ
श्वर्य रत्न नित्या विरक्ता गरुडासना ॥ जयंति ह्युहारं म्या सत्ववेगा ग्रणा ग्रणी ॥ ८२ ॥ कला सिद्धा
सौम्यरथा सर्वदा ज्ञानदायिनी ॥ कलिकला यहेत्री च गुह्योपनिय दुन्नमा ॥ ८३ ॥ नित्यमृष्टिः स्मृति
व्याप्तिः पुष्टिः क्लृप्तिरुयावति ॥ विश्वा महेश्वरे ज्ञाना भुक्ति मुक्ति दिव्य मृता ॥ ८४ ॥ लोहिता सर्व
माता च भीषणा मुराडमा सिनी ॥ अननसय नाना शानरनारयणोद्भवा ॥ ८५ ॥ नृसिंहदेव्ये म

राम
७०

धनीशंखचक्रगदाधरा॥ संकर्षणसमुत्पतिरंवि का पात संश्रया॥ ८६॥ महाज्वाला महासु
र्तिः सुसुर्तिसर्वकामधुक॥ सुप्रभासुतरागौरिधर्मकामार्थमोक्षादा॥ ८७॥ क्रमधेनितमामूर्ध
प्रधानपुरुषावलि॥ महाविभूभिदामध्यासरोजनयनासना॥ ८८॥ अष्टादशभुजानर्शानितोत्प
लदलप्रभा॥ सर्वशक्तिसमारूढाधर्मधर्मानुवर्जिता॥ ८९॥ वैराग्यज्ञाननिरतानिरालोकानिरा
क्रिया॥ विचित्रगमनाधीराशाश्वतस्यानवासिनी॥ ९०॥ स्यानेश्वरिनिरानन्दात्रिशूलचलाधा
रिणी॥ असेखदेवतामूर्तिदेवतापरदेवता॥ ९१॥ गणाक्षिकागिरेषुत्रिनिशुंभविनीयातिनि
॥ अवर्णावर्गरहिता निवर्णाविजसंभवा॥ ९२॥ अनन्तवर्गनम्यस्था संकरीसांनमानसा॥ अ
गोत्रगोमतीगोत्रीगुह्यरूपागुणान्तरा॥ ९३॥ गोः श्रीगव्याश्रियागौरिगणेश्वरनेमस्कृता॥ सत्यमा
मात्रासत्यसंधात्रिसंध्यासंधिवर्जिता॥ ९४॥ सर्वबादात्रयासांध्यासांख्ययोगसमुद्भवा॥ असंख्य
प्रमेयाख्याभुव्याश्रुद्धुक्तोद्भवा॥ ९५॥ विन्दुनादसमुत्पत्तिः शंभुवामाससिप्रभा॥ विन्दुनादस
मुत्पत्तिः शंभुवामाससिप्रभा॥ ९६॥ विसंगाभेदरहितामनज्ञामधुदधिनी॥ ९७॥ महाश्रीः श्रीसमुत्प

अ. ए.
७१

आसाभापरप्रतिदिता॥ त्रितत्त्वमात्राचत्रिधासुसूक्ष्मपदसंश्रया॥ ८७॥ शांत्पातीतामलाती-
तानिर्विकाराणिश्रया॥ शिवाख्याचित्रनिलयाशिवज्ञानस्वरूपिणी॥ ८८॥ देवदातवनिर्मर्था
कश्यपिकालकर्णिका॥ शास्त्रयोगः क्रियामूर्तिश्चतुर्वर्गप्रदर्शिका॥ ८९॥ नारायेणीनवोद्भूताकोमु-
दिलिंगधारिणी॥ मनश्चिनिमन्यमानामहापुन्यसमुद्भवा॥ ९०॥ हिरण्यारजतीहेमीहेमाभरण-
भूषिता॥ विधाजमानादूर्जयाज्योतिष्णेमफलप्रदा॥ ९१॥ अमृतसूदासताख्याहापुरुकृतापुरु-
नुता॥ अशोषामिन्नविषयाहिरण्यारजतप्रिया॥ ९२॥ महानिद्रासमुद्भूतिवलिनीसत्येदेवता॥
दीर्घाककुक्षितोहृद्याशान्तिदायांतिवर्द्धिनी॥ ९३॥ लक्ष्म्यादिशक्तिजननीशक्तिचक्रप्रवर्तिका॥ त्रिश-
क्तिजननीजन्याः षडभिर्परिवर्जिता॥ ९४॥ स्वभाचकर्मकरिणीयुगांतदलनात्मिका॥ मेकर्मणं
जगद्भात्रिकामयोनिःकिरिदिनी॥ ९५॥ ऐन्द्रीत्रैलोक्यनमितावैष्णविपरमेश्वरी॥ प्रथुमदयिता
दातायुग्मदृष्टिप्रलोचना॥ ९६॥ महोत्कटहंसगतिः प्रचराञ्चरुद्विक्रमा॥ वृषावैष्णवियन्मा-
त्राविधेयवर्तवाहिनी॥ ९७॥ यानुरहंश्रीतनयातीतज्ञाकामरूपिणी॥ वेदविद्यायुतमुद्राधर्म

राम
७१

शिला निरासना ॥ ८ ॥ अयोध्या निलया वीर महाकाल सुमुकुटा ॥ विद्याधर प्रिया सिद्धाधर वि
राज्यती ॥ ९ ॥ आय्या यंति वरुंति च पावनी मायनी खिला ॥ मातृ काम नथो क्रूरा वारिजा वाहन
प्रिया ॥ १० ॥ क रीली च सुधावाणी विणा वारणे न तत्परा ॥ सेवीता सेवका सेवा सिर्निवासी गुरु म
ति ॥ ११ ॥ अरुंधति हिरण्य शि मणिदा श्रीवसु प्रिया ॥ श्रीधरि श्रीकण्ठता श्रीधर इन्द्रा वीरणी
॥ १२ ॥ अननद हिरण्यु डाधानी साधन दा प्रिया ॥ निहंति दैत्य सिंहनां सिंहका सिंहवाहिणी ॥ १३ ॥
सुसेना चन्द्रनिलया सु कीर्ति कि न संक्षया ॥ वलजा वरदा वामालेति हाना मृतं श्रवा ॥ १४ ॥ नि
त्या छि त्या स्वयं ज्योतिरूत्से काम त जीवनी ॥ वज्रदण्ड वज्र जिह्वा वैदेहि वज्र विग्रहा ॥ १५ ॥ मंग
ल्य मंगला माता मतिना मत हरिणी ॥ गंधर्वा गान्डी चारिणु कंवला श्वेत र प्रिया ॥ १६ ॥ सोमि
त्री च जनानन्द भूकुटी कुटिलानना ॥ कली का र क र कथा कंस प्राणा प्रहारिणी ॥ १७ ॥ सुगंध
वायुगावर्ता त्रिसंध्या हर्षवर्द्धिनी ॥ प्रत्यक्ष देवता दिव्या दिव्य गंधा दिवा परा ॥ १८ ॥ वाक्ता शन
गदा शक्ति साधिनारी संवासना ॥ ईश्वरि शिष्टा शिष्टे शिष्टा शिष्टा शिष्टा प्रपुजिता ॥ १९ ॥ दातरूपा

अ. रा.
७२

शतावर्तादिनितासुरभीसुरा॥सुरेन्द्रमातासुधुशसुर्येमातासमस्थिता॥२०॥समिभाचसत्प्र
तिहानिवृत्तिज्ञानपालगा॥धर्मशास्त्रार्थकुलांशधर्मज्ञाधर्मवाहता॥२१॥धेर्माधर्मविनिर्मात्री
धार्मिकानांशिवप्रदा॥धर्मशक्तिधर्मवति॥विधर्माविश्वधर्मिणी॥२२॥धर्मतिराधर्ममध्याध
र्मपूर्वाधनप्रिया॥धर्मोपदेशाधर्मात्माधर्मलभ्याधराधरा॥२३॥कपालीशांकरिमूर्तिःकला
कलिनविग्रहा॥सर्वशक्तिविनिर्मुक्तासर्वशक्त्याश्रयाश्रया॥२४॥सर्वासर्वेश्वरिश्रद्धाज्ञानज्ञा
नरूपिणी॥प्रधानपुरुषेशानामहरपुरुषसाक्षिणी॥२५॥सदाशिवाविद्यन्मूर्तिदेवमूर्तिर
मूर्तिका॥एवंनामासहस्रेनतुष्टावरचुनन्दन॥२६॥कृतांगलिपुष्टोभूत्वासीतांरुष्टतनुरूहा॥
भारद्वाजमहभागयज्ञतत्त्वोन्नतमं॥२७॥पठेवापाठेयेद्यापिसमातिपरमंपदं॥ब्रह्मक्षेत्री
पवितयोब्रह्मआप्नोतिशाश्वतं॥२८॥मुद्रःसंगतिमाप्नोतिधनधान्यविभूतयः॥भवतिसौत्रमः
हात्मात्परस्वल्पयनमरुत्॥२९॥मारिभयेराजभयेतथादौरातिजेभयो॥वाधिनांप्रभवेघोरेरा
त्रुस्यानेचसंकटे॥३०॥अनादृष्टिभयेविप्रसर्वशांतिकरपरा॥यशदिष्टतमयस्यतत्सर्वलोत्र

राम
७२

नो भवेत् ॥ ३ ॥ यत्रैतत्पथे संस्पृक्षुः सीतानामसहस्रकं ॥ रामेण सहिता देवी तत्र तिष्ठत्यसंवायः ॥
महापापानि पापानि विलयं यांति सुव्रता ॥ ३३ ॥ ॥ पुनर्वाल्मीकिः अघि आजागच्छन् ह्यभारद
जमुनिः रामनेयेस्तां प्रकारसंगः सीताका सहस्रनामं अस्तुतिगन् ॥ जो नमनुष्ये लोयो सहस्रनाम
पाठगर्लाः पाठगरा उला ति निरुहूने परममदपाठच्छन् ॥ ब्राह्मणः क्षेत्रीः वैश्यः लेगः पात्रसंज्ञान
पाठच्छन् सुदनेयः कामतातिकनपाठच्छन् ॥ ससः सहस्रनामका अभ्यासे धनधान्यैः स्वयं
लाभकृच्छन् ॥ कल्पानपनि कृच्छन् मारिभये राजभये चोरभये अग्निभये रोगभये सत्रु
भये अनाद्युष्टिभयः कदैवाटहंवेन ॥ ज्यामनेल चिता इयो सहस्रनाम पाठगर्लाः सोमनुष्यको
सोमनवांछा पूर्ण होला ॥ जाहा सीता सहस्रनाम पाठगर्ला नाहा राम सीतावासगच्छन् महापा
तकः पतिनास भई जाच्छन् भनि ॥ वाल्मीकिनाम अघिले भारदाजमुनिला इकहंदा भया सोहि क
थाने पि पारव्यवनमा सुतनामा पौरानिकले जो नकादि अघि श्वरपति कहंदा भया ॥ ॥
इति श्रीरामायणे वाल्मीकिः अघि विरचिते आदीकाव्ये अरुत्तोत्तरकाण्डे सीता सहस्रनाम अष्टौ

अ. र.
७३

भरुपंक्षविंसतिसर्गः ॥ २५ ॥ ॥ तव वाल्मीकि त्रिषिभा जागर्हन् हे भारद्वाज मुनिसुत ॥ ॥
एवं नागसुहृद्रेण सुखासौ रघुनन्दन ॥ भूयः प्रणम्य पीताम्बा प्रोवाचे दक्षतां जली ॥ १ ॥ ॥ एस्ता
महसुनामते अस्तुति गरिकन रघुनन्दन जो रामते सितालाई हात जोरि वारंवार अनाम गरिवि
त्रिगर्हन् ॥ ॥ पदेत देश्वरं रूपं घोरते परमेश्वर रिगमितोस्त्रिंसां प्रतंदेविरूपमस्य प्रदर्शय
॥ २ ॥ हे परमेश्वरित्योऽस्य रूपं महाभयंकरं रूपं देविकन मेरु सरिरु दस्ते कं पितभयो
तस्कारन तेसरूप छोडिकन आफना रूपकन देखाउनु हवस् भनि विन्तिगर्दभया ॥ ॥
एवमुक्ताथ सा देवितेन रामेण मेथलि ॥ संहृत्य दर्शयामास स्वरूपं परमं पुनः ॥ ३ ॥ तव रामका
वचन सुनिकन मेथलि जो सितालेति घोररूप छोडिकन आफना सुन्दरप सीताकारूप देखा
इन् ॥ ॥ कांचनां वरुहपुष्पं पद्मोत्पलसुगंधिकं ॥ सुमेवं द्विभुजं सौम्यलीलाकलविभूषितं ॥
॥ सुवर्णाकापं भजस्तोवर्णभयाकी पद्मउत्पलकाजस्तो सुगंधभयाकी अतिरामो नेत्रभया
की उद्दहातभयाकी अतिसोभायमान अलयभयाकी ॥ ॥ रक्तपादां वुजतल सुरक्त करव

राम
७३

धनं भा॥ श्रीमद्विशालसहस्रललाटफलकाञ्चलं॥ ५॥ इन्द्रपाउभन्या लालकमलजस्तोवर्गभया
की दुइहातभन्यारक्तकमलजस्तोवर्गभयाकी ललाटपनिवडाविस्तारभयाकी॥ ॥ भयितं च
रुसर्वांगभूषणेश्वरुशोभितं॥ दधानुमुरसोमालां विवालां हेमनिर्मितां॥ ६॥ सर्वांगसरिररा
श्री देवैर्गहनालायाकी गलामाअति सुन्दरमाला लायाकी सुवर्णजस्तोराश्रीमूर्तिभयाकी
॥ ॥ इयमित्तसुविंशो हनू पुरा एव संयुतं॥ प्रसन्नवदनं दिव्यमनंतमहिमास्पदं॥ ७॥
थोरैरासिमुखभयाकी सूर्यकाविम्बजस्तोवंठभयाकी नूपुरजूकारमानभयाकी प्रसन्नमु
खठेरैमहिमाभयाकी॥ ॥ तदीदृशं शमालोक्य रूपं रघुकुलोत्तमं॥ भीतिसत्यं प्रहृष्टताव
भाषे परमेश्वरि॥ ८॥ एतादिव्यसुन्दरिरूपदेविकन रघुकुलोत्तममनुजो रामलेखवभय
छादिकन नदराइभनलाग्या॥ ॥ अद्यमेसफलं जन्म अद्यमेसफलं तयः॥ यन्मेसाक्षात्त्वम
वक्ता प्रसन्नादृष्टिगोचरा॥ ९॥ रामआज्ञागच्छन् आजकादिन मेराजन्मभयाकी साफलेभयो तय
स्याग्याकी पनिसाफलेभयो कथार्थलेभया तिमिलेजोअवक्त साक्षात् पुसिभै मेरादृष्टिगोच

अ. ए.
७४

रभयो॥ ॥ त्वया सृष्टं जगत्सर्वं प्रधानं यत्त्वयि स्थितं ॥ त्वमेव लिख्यते देवी त्वमेव च परं ग
ति ॥ १० ॥ प्रधान आदि जो जगत्सार ति मिले सृष्टि गयो फेरि स्थिति पति गयो प्रलय काल मा
ति मिछे उलिन पति रुच्छु न उत मगति पति तिमी छे ॥ ॥ वदंति केचि प्रकृति त्वमेव वि
कृति परा ॥ अपरे परमात्मज्ञा शिवेति शिव संश्रये ॥ ॥ हे सिते कोहि मुनि रुह लेति मिला
ई प्रकृति भन्छु न कोहि मुनि ले वि कृति पति भन्छु न कोहि आत्मा ज्ञान पति भन्छु न कोहि शि
वात्मा पति भन्छु न ॥ ॥ त्वयि प्रधानं पुरुषो महां ब्रह्मा त्वेश्वरः ॥ अविद्या नियति माया का
लाद्या शत शोध्य सि ॥ १२ ॥ हे सीता तिमी कसी हो भन्या प्रधान पुरुष साथ मावस्था कि फेरि क
सि भन्या ब्रह्मा भया की पति मरु रुड भया कि पति अविद्या ति पति माया पति भया की फेरि
कालादि संयं रुज्जार संवेति मि हो ॥ ॥ त्वहि सा परमाशक्ति रेवति परमाहि नी ॥ सर्व भे
द विनि मुक्ता त्वमेवानन्ददायिनी ॥ १३ ॥ हे जनक नन्दिनी तिमी कसी हो भन्या परमाशक्ति भया
की परमाशक्ति भया की सर्व भेद छाडि आनन्ददायेनि भया की ॥ ॥ त्वमेव परमं व्योम म

ए म
७४

हा ज्योतिर्निरंजनं ॥ दिवं सर्वगतं सुक्ष्मं परं ब्रह्म सनातनं ॥ १४ ॥ हे सीता फेरिकस्ति हो भन्या ६
आकाशरूपः पद्मिनी ज्योतिरूपः पद्मिनी निरंजनकेश्या नरूपः पद्मिनी सुक्ष्मभन्तु सा नरूपः पद्मिनी स्थि
ररूपः पद्मिनी सर्वेति मीछे उहो ॥ ॥ तं सक्तः सर्वदेवानां ब्रह्म ब्रह्म विदमपि ॥ वायु बलवता देवी
कुमारो योगिना मपि ॥ १५ ॥ हे देवी फेरिकस्ति हो भन्या देवताकारा जा भन्या का इन्द्र पद्मिनीति मी हो ॥ आ
ललाका ब्रह्म ज्ञान पद्मिनीति मीछे उ ॥ बलवत वायु पद्मिनीति मीछे उ ॥ योगी मध्ये कुमार पद्मिनीति मी हो ॥ ॥
अपि शां च वशिष्ठस्त्वं रामश्चापभृता मपि ॥ साख्यानां कपिलो देवा रुद्राणां मति संकरः ॥ १६ ॥
हे सीते फेरिति मी कस्ती हो भन्या ॥ अपि मध्ये वसिष्ठ भन्तु पद्मिनीति मी हो ॥ धनुर्धारि मध्ये राम भन्तु
पद्मिनीति मीछे उ ॥ सांध्ये मध्ये कपिल मुनि पद्मिनीति मी हो ॥ एकादशरूद्र मध्ये संकर पद्मिनीति मी हो ॥
॥ ॥ आदीत्यानां मुपेन्द्रस्त्वं वसुनां चैव पावक ॥ वेदानां साम वेदास्त्वं गायत्री छंद सामपि ॥ १७ ॥
सूर्यमाको उत्तम पद्मिनीति मी हो ॥ वसुमाको पावक पद्मिनीति मीछे ॥ वेदमाको साम वेदका छन्द पद्मि
ति मीछे ॥ गायत्रीमाको छन्द पद्मिनीति मीछे ॥ ॥ अभ्यात्म विश्वविशनां गतिनां परमां गति ॥ माया

अ. रा.
७५

त्वं सर्वशक्तिनां कालकलयतामपि ॥१८॥ विश्वमध्ये अध्यामाविद्यापनितिमिच्छेत् गतिमापनिपर
मगतिमितिमिच्छेत् शक्तिमध्ये मायाशक्तिपनितिमिच्छेत् ॥ ॥ ॐ कारः सर्वगुणानां वर्णानां च द्विः
जोत्तमं ॥ आश्रमाणां गृहस्थत्वं श्रीश्रवणानां महेश्वर ॥१९॥ गुह्यमध्ये ॐ कारपनितिमिच्छेत् चार
वर्णमध्ये वास्मणावर्णपनितिमिच्छेत् आश्रममध्ये मागृहेस्त आश्रमपनीतिमिच्छेत् इश्वर
मध्ये महेश्वरपनितिमिच्छेत् ॥ ॥ पुंसात्वमेकः पुरुषः सर्वभूतहृदि स्थिता ॥ सर्वोपनिषदां देवी
गुप्तोपनिषदुच्यते ॥२०॥ पुरुषमध्ये को महापुरुष भन्नुपनीतिमिच्छेत् सर्वप्राणिकारुदयमा
पंचभूतभैवासगर्वापनितिमिहो सवत्पनिषतमध्ये गुप्त उपनिषदमध्ये पनितिमिच्छेत्
॥ ॥ ईशानवासिकयानां जुगानां कृतमेव च ॥ आदित्यः सर्वमार्गाणां वाचा देवी सरस्वती ॥२१॥ कं
म्यमध्ये शशानपनितिमिच्छेत् युगमध्ये सत्येयुगपनितिमिच्छेत् मार्गमध्ये आदित्यपनितिमी
च्छेत् वचनमध्ये सरस्वती पनितिमिच्छेत् ॥ ॥ त्वं लक्ष्मी चारू रूपानां विद्युमायाविनामपि ॥
अरुद्रतिसतिना त्वं सुपर्णाः पततामपि ॥२२॥ सुन्दररूपमध्ये लक्ष्मीरूप पनितिमिच्छेत् सा

राम
७५

यामध्ये विष्णुमायापनितिमिहोऽसतिमध्ये अरुधतियनितिमिहोऽयं छिमध्ये गरुडपनिति
मीहो॥ ॥ शुक्लानां पौरुषं सुक्तं जेहं सामवसामसु॥ सावित्रीत्वसिजप्यानां ययुषोऽततुडिपे
२३॥ हेमितः सूक्तमध्ये पुरुषसुक्तभन्नुपनितिमिहोऽसाममध्ये जेहं सामभन्नुपनितिमिहोऽ
जममध्ये सावित्रीजपभन्नुपनितिमीहोऽनजुरमध्ये सततुडभन्नुपनितिमिहो॥ ॥ पर्वता
नां महामेहरनंतः फलीनामसि॥ सर्वथां त्वं मरुत्तत्त्वमहि सर्वमेव हि॥ २४॥ हेमितेऽपर्व
तमध्ये मेरुपर्वतभन्नुपनितिमीहोऽनागमध्ये अनन्तनागभन्नुपनितिमिहोऽसर्वमध्ये प
रवृत्तभन्नुपनितिमिहोऽसवदूनित्रांमध्ये पृथिविभन्नुपनितिमीहो॥ ॥ रूपं तवाशेष
कलाविहितं मगोचरं निर्मलमेकरूपं॥ अनादिमध्यान्तमनंतमाद्यं नमामि सत्यं तपरस्ता
त्॥ २५॥ हे जनकनन्दानितप्रोरूपअसिषकलाहितं अगोचरनिर्मलएकरूपं आदिमध्ये
अनन्तरहितं तमदेवि पारमयाकाहेस्तारूपकनअनामछ॥ ॥ यशवदपतिजगत्प्र
सूतिवदंति विज्ञानविनिश्चितार्था॥ आनन्दमात्रं परमाभिधानं न देवरूपं ब्रह्मातोस्मि नित्यं

अ. ए.
७६

२६॥ हे सीते. तिमिकस्ति हो भन्या. इति त्रिंशं संसारको सुहृद्गर्भाभयाकि. ज्ञानिजन हरु ले निश्चय गन्या.
कि. आनन्द मात्र परम भयाकि. एस्तारूप कन प्रणाम छु॥ ॥ असे घसं त्रंतर सत्रिविहं. प्रधा
नं संयोग द्वियोग हेतुं॥ तेजो मय जन्म विना सहीनं प्राणाभिधानं प्रणतोस्मि नित्यं॥ २७॥ सर्वत्र सत्त्वं
तरमाव स्याकि. प्रधान पुरुष संग संयोग का हेतु भयाकि. तेज मये जन्म मृत्यु हिन भयाकि. य
स्तारूप कन प्रणाम छु॥ ॥ आद्यं त्रहीनं जगदात्म रूपं. विभिन्न संस्थं प्रकृते परस्ता॥ कुट
स्थ मव्यक्त वस्तु तथैव. नामाभिरूप पुरुषाभिः धानं॥ २८॥ हे जनक नन्दीनि. तिमिकस्ति हो भ
न्या. शौ आंत हीन रूप भयाकी. फेरि इति त्रिंशं को आत्मा सो रूप भयाकी. प्रकृति सरूप देवी पर
स्याकी. कुटस्थ माव स्याकि. अव्यक्त सरिर भयाकी. एस्तारूप कन मेरा प्रणाम छु॥ ॥ सर्वांश्च
ये सर्व जगद्विधानं. सर्वत्र गं जन्म विना शहीनं॥ न तोस्मि ते रूप मनु अभेद मायं. महात्मे पुरुषानु
रूपं॥ २९॥ हे सीते. तिमिकस्ति हो भन्या. सदैका आश्रय भयाकि. फेरि जगत्त्वना ड्या भयाकी. फे
रि सर्वत्र हिंद्या भयाकी. फेरि जन्म मरन. रहित भयाकी. फेरि भेद देवि भेद भयाकी. महत्व भ

राम
७६

नुरुपकनप्रणामछ ॥ ॥ प्रकृत्यवस्थं त्रिगुणात्मवीज-मैश्वर्यविज्ञानविशगधर्मैः ॥ समं त्व
तंदेवि न तोमिरूपं द्विसप्तलोकामकमं तु सस्थं ॥ ३० ॥ हेमी ते जोरुप-प्रकृति अवस्था मावस्था कि
छ-फेरि सत्वगुण-रजोगुण-तमोगुण-काविजभया कि-फेरै औश्वर्यर-विज्ञानविज्ञा धर्म लेजु
कभया कि-हे देवि-ति प्रासत्ता रूपकनप्रणामछ-फेरि कस्ति भन्या-चतुर्दशभुवन कोत्ता भया
कि-सवप्राणिका हृदयमारस्था कि-एसा इश्वरिकन मेरा प्रणामछ ॥ ॥ विचित्रभेदं पुरुष
कताथ-मनं न भूतं विधिवासमं ते ॥ न तोमिरूपं जगदण्डसत्तं-मलेयवेदात्मकमेकमायं ॥ ३१ ॥
॥ हे देवी-तिमि कस्ति देउ भन्या-नानातरहका रूपभया की-फेरि सवपुरुषकानाथभया की-अ
ननप्रणामये भया की-जगदण्डनामभया की-संपूर्णवेदात्मकये के भया की-ऐसा परमेश्व
रिकन प्रणामछ ॥ ॥ स्वतेजसा भरितलोकभेदं-नमामिरूपं रविमण्डलस्थं ॥ सहस्रसूक्ष्म
ननानंतशक्ति-सहस्रवाक्यं पुरुषपुराणं ॥ ३२ ॥ हे जनकनन्दीनि-फेरि कस्ति हो भन्या-आफना
तेजले व्याप्तमानगहि इनि आं मा भेदभया की-फेरि कस्ति भन्या सूर्यमण्डलमावासगरिरस्था की

अ. रा.
११

फेरिहजारसिरभयाकी. हजारैवाकभयाकी. अननशक्तिभयाकी. पुराणपुरुषपनिभयाकी
येस्मारूपभयाकीसिताकनप्रणामछ॥ ॥ गयानमंतः सलिलेतयैव. नारायणखाद्यणतो
स्मिरूपं॥ दंडुकरालं त्रिदशभिवंश. पुंगात्रकालानरतुल्यरूपं॥ ३३॥ हेसितादेवी. तिमिकली
छेभन्या. जलभिन्नस्येनगन्याभयाकी. नारायणसरूप. पनिभयाकी. दंडुकरालभयाकी
पनि. देवताहरूपपनिप्रनामगन्याकी. प्रलयकालकाजविजलीरूपभयाकी. येस्मारूप
कनप्रणामछ॥ ॥ अशेषभूतान्दविनाशहेतुं. नमामिरूपंतवकालसंज्ञां फणासरूपे
नविरजमानं. भोगिन्दुमूर्ध्वैरभिपुज्यमानं॥ ३४॥ हेजनकनन्दीनि. तिमिकलित्छेउभन्या.
संपूर्णप्राणिकाजोअण्डजरूपभयाकी. तत्कोतासगन्यापनिभयाकी. वृक्षानन्दजोअनंतछ
तत्कोरसकनगाभयाकी. एस्ताजीरूपकनप्रणामछ॥ ॥ जनादनारूढतनुं प्रदिप्तं
नतोस्मिरूपंतवशेषदंशं॥ अद्याहतेष्वयं मयुग्मनेत्रं. ब्रह्ममृतानन्दरसंज्ञमेकं॥ ३५॥ हे
सीते. तिमिकलित्छेउभन्या. प्रलयेकालमा. एकैसेजमेआकासमानाचन्या. हजारफनाले

राम
११

पुक्त भया कि. फेरि कलि भया. सवैले पूजा ग्या कि पनि. नारायण का स. र्ग्य भया को. महाजा
ज्वल्यमान भया को. सेस का सरूप भया की. ये सा रूप कन प्रनाम छु ॥ ॥ युगांत होय दिवि नि
त्यमानं. न तोस्मि रूपं तव रूपं संतं ॥ प्रहीन लोकं विमलं प्रवित्रं. सूर्य सुरे चिंत पाद युग्मं ॥
३६ ॥ हे देवी. हे सीता निभी कस्मि छे उभया. सो कन भया की. निर्मल म वित्र भया की. सुर जो देव
ता. असुर जो देव. इति रूप ले पूजा ग्या की. हे सीता ये सा त होत रूप चरण कमल कन प्रण
म छु ॥ ॥ हे भारदाज मुनि. ताहा उवाच. श्री राम ले ये सा प्रकार सित. सिता का अस्तुति गरि
कन हात जोरि. सीता कत हासी मुख ले हेरि. सिता. कादा हिन पदी वसिरछा ॥ तदनंतर. ताहा
पछी. सीता ले राम का वचन सुनि कने. हासि मुख गरि आफना खासि. राम छे उ विनी गछि न ॥
हे राम मर. विनि ये क सुनु रुवस. का कु रो भया. मेले जो न रूप ले सरु सुवदन. एव सा वध ग
याथ्या ॥ सोहि रूप धारना गरि. यो मान सो नर पर्वत माव सिर हंछु. तिमिले पनि दश ग्रीव राव
रा वध ग्या को वर्रा. आछा निल वर्रा. आछा सो हित वर्रा ॥ एतो रूप तुल्य ई. नील लोहित ना

भ. ए.

७८

मयोलाई कनराजने गं हवस भतिभन्दा तव रामले वटि पा लो भनि कुवै जनाले उ सै रूप
गरि मान सो नर पर्वत माव सदा भया ॥ हे भार हा ज मुनि ता हा उ धात सिता ले आजा ग छन ॥
हे राम त पात्री ले वरदान माग तु हवस भन्दा तव राम ले तेहि मान सो नर पर्वत माव सिद्धि
त्रिग छन ॥ हे देवी हे सीता परमेश्वरी ज्या तिघो ऐश्वर्य रूप देव्या था उहि रूप सदा काले
मैले हृदये ले ध्यान गर्नु सकुं ॥ कदा चीत हृदये देषिन् अन्न न जावस तेहि वरदान दिनु ह
वस ॥ हे देवी हे जनक नान्दिनी हे कल्यानि फेरि हा प्राभाई लक्ष्मण भरत शत्रुघण और
मुनि वंशोदि हनुमान प्रभु नि वानर हरू विभिषण आदि राक्षस सब सदरि फौज हरू
॥ एव एले उडाई पठाया को सब लखर अजो ध्यान गर मा भेट गर जी दिनु हवस ॥ ये हि व
र माग्छु भनि भन्दा तव सिता देवी आजा ग छन ॥ हे राम तें से होला भनि आजा ग दि भइन् ते
स्ता समये मा आकास मा देवता हरू ले देव वाजाव जाई पुष्य द्वादश राम सिता का उपर ग
राया ॥ ता हा पक्षी हा सि मुष गरि सिता आजा ग छन हे राम अव भया संवे कार्ये सिध भयो

राम

७८

॥ अवपुष्पकविमानमावधि. भाफना. अयोध्यानगरमा. पाउलागुरुवस् भति. विन्नीगर्श
तव रामलेखवस् भनि ॥ ताहामानसोन्नरपर्वतमा. दुईमूर्तिराधिकनताहृदयीवृत्तादि
देवताहरू. पुष्पविमानमा राषि. आउदाभया भनि. वाल्मिकिअधिले. भारद्वाजमुनिप्रति.
कहंदाभया ॥ सोहिकथाहानैमिथारन्येवनमासूतनामापौरानिकले. सौनकादिअधिभर
प्रतिकहंदाभया ॥ ॥ इतिरामायणोवासीकिअधिविरचितेआदीकाव्येअकूतोत्तरका
हो श्रीरामेयिजयोनामअष्टविंशतिसर्गः ॥ २६ ॥ ॥ तव. वाल्मिकिअधिआजोगर्हन्ते
भारद्वाजमुनि. ताहउपान्न. पुष्पकविमानमावसि. श्रीरामसीतासहित. आनन्दसंगवसि. अ
योध्यानगरकादरवारमा. प्रवेशगर्शभया ॥ रामकादर्शनकेले. पाउलाभनि. हतयताइर
याका. भाईलक्ष्मण. भरत. शत्रुघ्न. आदि. काजि. भारद्वाजसर्वे. फौजआइपुकार ॥ सिता
सहितका. रामका. प्रणामगरि. हर्षकाआमुखसाली. रोमाचगरि ॥ आनन्दसितवन्द्यभ
या. फेरिसुग्रीवआदि. हनुमानप्रमुख. सब. वानरआईदर्शनगरिवडाहर्षमानसंगत.

भ. ए.
७९

स्दाभया॥ फेरि विमिवरा आदि. राक्षस आई. दर्शन गन्या जति पुष्यक विमान माचटि गर्य
काथिया. सवे आइ पुक्या॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उघात. राम लेवडा आनन्द गरिकन. सि
ता माईका. महिमा वताइ. वृत्तान्त सब समाचार करुं दाभया॥ त्या वृत्तान्त मुनिकन. सवे ले
आश्चर्य मानि. सीता माई लाई. सिवा सिद्धि प्रस माग रि. वारंवार प्रणा मग रि॥ सिता लाई
साक्षात् जोग माया. महा माया ठरुं राई. श्री राम लाई साक्षात्. विजुभनि. वडा वडा अस्तुति
गन्या॥ हे भारद्वाज मुनि. ताहा उघात. विदामागिकन. आफना आफना. देश देशान्तर.
स्थान स्थानान्तर जाइ कन आनन्द सित वस्दाभया॥ वडा वडा श्री विश्वर. मुनि हरु लेपनि
विदाभे. राम सिता लाई. आसिर्वाद गरि. आक्रा आक्रा. आश्रम माजाई. आनन्द संग.
वस्दाभया॥ राम. सीता लेपनि. भाइ लक्ष्मण. भरत. सुब्रह्मण. सहित भै. निस्कंठ करा.
जे गरि. सवे. वैरि कोना से गरि. पृथ्वि वि कोर जाई गरि॥ राम. राज्य भनि पुर्यात गरि.
आनन्द सित वस्दाभया. हे भारद्वाज मुनि. ताहा उघात. सूर्य कातिर माहस. सये वस्ये

राम
७९

सम्प. यज्ये गन्वा. छेरे दान पुन्ये पतिगन्वा. र. प्रजाप्राणिको. पालनागरि आनन्दसितव
दाभया. देव. किन्नर. गन्धर्व. विशाधर. महोरग. अघिहू. इत्यादि. सर्वे को आनन्दगर्भ. र.
मराज्ये कहलाई. वडो उत्तव संग वस्दाभया भति. वाल्मिकि. अघिले आज्ञा गर्छन् ॥ हे भारदाज मु
नि. यो अङ्गुतोत्तर. रामायणको कथा हा कहिस्यो. ये समास वै आश्चर्य्ये छ ॥ मुक्ति हुनु को आश्चर्य्य
छैन. यो राम. महात्मा कहनु सकिंदैन. ब्रह्माले गुप्तगरि राधाको छ ॥ तसर्थ. संक्षेप मात्र कथा
हे मुनि. जस्ये एक सिलोक. अथवा. आधामिलोक वाचला ॥ यो अङ्गुतोत्तर काण्डको सुनला. पङ्क
सिकाउला. पाठगर्ला. गरावला. ते समनुष्यले. परं ब्रह्मकन पावला. त्रिसंख्यामा पचीस हजार. रा
मायणको फल प्राप्त ऊँछ ॥ जसमनुष्यले. यो अङ्गुतोत्तर. रामायणको एक सिलोक पनि पढ्यो को.
छैन. सिक्याको पनि छैन. सिकायाको पनि छैन. सुन्याको पनि छैन ॥ तसमनुष्ये गर्भवाट पैदा भयो
भनित भन्नु. तस्लाई न पुंसक भन्नु. योगमायणका. कथा हा सुन्या पछि. फेर गर्भवा सऊँदै न ॥ पर
पुर्वमा. सब देताहरूका सुव्याजि. धार दे दये कातिर. राधि. यो अङ्गुतोत्तर. रामायण. ये कातिर

अ. ए.

८०

ASHA ARCHIVES

3454

राधिहेदा ॥ यो अङ्गुलीतरः रामायणगहोभयोरः नवपरापुर्वमाङ्गुलीदेवतालेः स्वर्णनदीर्क
तिरमावसिसोधाः जोडुनकथाहाकस्याथाः सोहिकथाहातपाईलाइकह्यो ॥ यो अङ्गुलीतरकाण
सवः रामायणकोः महारत्नहोः वृत्ताकारुदयसौरूपः क्षिरसमुद्रवाटउत्पत्तिभयाकोः ठुनिका
हृदयमानअण्डकन ॥ निस्किहाम्राहृदयमापस्योः यो सर्वेवृत्तलोकमारहाकोछः किंचित्
पृथिविलोकमाछः किंचित्पातालमाछः किंचित्स्वर्गलोकमाछ ॥ वृत्ताः नारदः हामिः तिन
जनावाहिकः अरुलेजान्याकोछेनः योजानिकनसुस्थिरचिन्तहवस ॥ हेभारदाजमुनिः मड
ऊजो अङ्गुलीतरकाणः रामायणकोसंग्रहफेरकहंछुसुन ॥ पहिले श्रीरामकाजन्मकावृ
त्तालेः ताहापछीः श्रीमतिचरित्रः ताहापछिदण्डकारण्यकोविस्तारः ताहापछीः नारदमुनि
कासरापलेः मुनिहूकाः रगतलेमनोधरिकागर्भवाटसिताउत्पत्तिभयाकोः फेरिलक्ष्ममहा
रिताइकनः समुद्रमोघनगन्याको ॥ ताहापछिः समुद्रपारजाईलंकादाहागन्याकोः फेरिराव
णप्रभृतिः राक्षसमान्याकोकथाहाः नाहाउवातः पुष्यकविमानेमावसिफर्किआईअयो

राम

८०